

ЉИЉАНА ВУЛИЋЕВИЋ
МИРЈАНА МАСКАРЕЛИ

ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК

ЗА ПРВИ РАЗРЕД
СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ЗАВОД ЗА УЧБЕНИКЕ • БЕОГРАД

ЉИЉАНА ВУЛИЋЕВИЋ
МИРЈАНА МАСКАРЕЛИ

ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК

ЗА ПРВИ РАЗРЕД СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПРВА ГОДИНА УЧЕЊА

ЗАВОД ЗА УЧБЕНИКЕ, БЕОГРАД

РЕЦЕНЗЕНТИ

др МИРОН ФЛАШАР, редовни професор
Филозофског факултета у Београду

др РАДМИЛА ШАЛАБАЛИЋ, редовни професор
Филозофског факултета у Београду

МАРИЈА ГРУЈИЋ, професор латинског језика
у XI београдској гимназији

Уредник
СОЊА МАКСИМОВИЋ

Одговорни уредник
ТАТЈАНА КОСТИЋ

Главни уредник
ДРАГОЉУБ КОЈЧИЋ

За издавача
ДРАГОЉУБ КОЈЧИЋ,
директор

Просветни савет Републике Србије одобрио је овај
уџбеник за издавање и употребу у I разреду средње
школе својим решењем број 601-04-51/71 од 11. априла
1991. године.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.016:811.124'02(075.3)

ВУЛИЋЕВИЋ, Љиљана, 1937-

Латински језик : за први разред средње школе :
прва година учења / Љиљана Вулићевић, Мирјана
Маскарели. - 22. изд. - Београд : Завод за уџбенике,
2017 (Нови Сад : Сајнос). - 187 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 2.000. - Речник латинско-српски: стр. 166-
181. - Речник српско-латински: стр. 182-185.

ISBN 978-86-17-19583-8

1. Маскарели, Мирјана, 1937- [аутор]

COBISS.SR-ID 229723404

ISBN 978-86-17-19583-8

© ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ, Београд (1991–2017)

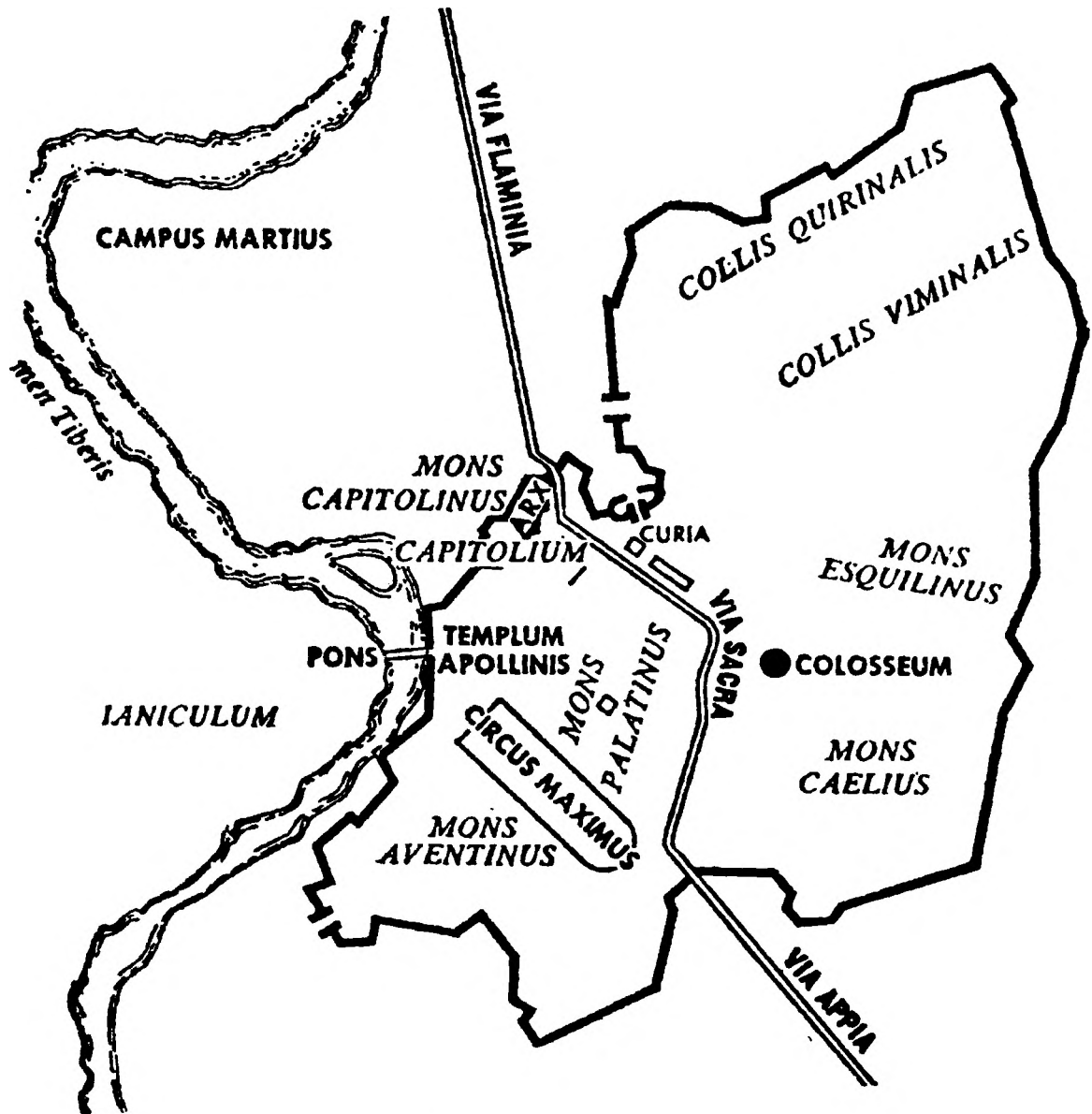
Ово дело не сме се умножавати, фотокопирати и на било који други начин репродуковати
ни у целини ни у деловима, без писменог одобрења издавача.

ИНДОЕВРОПЉАНИ

Од Индије на истоку, преко Персије, Јерменије, целе Европе, све до Атлантског океана говоре се језици за које је на основу лингвистичких проучавања упоредном методом, као и археолошких налаза, утврђено да припадају сродним народима, Индоевропљанима. О њима се може закључити да су били сточари и ратари, који су се у потрази за зиратном земљом и добрим пашњацима полако померали с места на место. Служили су се предметима израђеним од бронзе, знали за борна кола и коње и живели у патријархату. Од Индоевропљана који су се кретали ка западу, постепено су се одвајале групе као што су Скити, Трачани, а од грчких племена Ахајци, Дорци и настављале да се крећу ка југу, где су у заједници са староседеоцима продужиле своју егзистенцију. Тако су се у периоду од 2000 до 1000. г. пре н. е. одвајале групе Индоевропљана, од којих су једни прешли Алпе, стопили се са старинцима, Медитеранцима, и јавили се као Латини, Оски, Умбријци, а други су наставили пут на запад и јавили се келтским говором. Етнолингвистичка слика Апенинског полуострва у време кад су се насељавали Латини била је веома шаролика. На крајњем североистоку су били Венети, посебно индоевропско племе, сасвим на северозападу Лигурци, који су у III в. пре н. е. пружали отпор римској експанзији на северозапад. Између Венета и Лигураца, у правцу север—југозапад, простирала се територија Етрураца, који су негде између 1000—800. г. пре н. е. допловили са источног Балкана или Анадола. За научнике овај народ још увек представља загонетку; њихови натписи још нису протумачени. Најдужи сачувани натпис на етрурском језику чува се у Археолошком музеју у Загребу. Непосредни суседи Римљана били су на североистоку Умбријци, а на југу Оски. Према изговору праиндоевропске речи кмтом = 100, Индоевропљани су подељени на две групе, кентум и сатем. Италска група индоевропских говора, латински, осачки, умбријски фалишћански као и грчки припадају кентум (centum) групи. Словенски језици (сто) припадају сатем групи. Њихови говори били су међусобно сродни, али са латинским језиком били су само у даљем сродству. На крајњем југоистоку налазили су се Илири, припадници неиталске групе индоевропских говора, а на крајњем југу и југозападу, у приобалном појасу „Апенинске чизме“ и на источној и јужној обали острва Сицилије, били су грчки досељеници који су својим богатим и напредним колонијама створили Велику Грчку (*Magna Graecia*). расадник грчке материјалне и духовне културе.

ОСНИВАЊЕ ГРАДА РИМА

Национални понос подстакао је Римљане да нађу неку везу између своје историје и грчког мита. Они су оснивање свога града, преко оснивача Ромула и Рема, потомака тројанског јунака Енеје, довели у везу са кругом легенди о Троји. Предање о Енеји има своје корене у епском песништву Грка, и то у еповима тројанског циклуса.

Рим у доба краљева

Из овог циклуса до нас су допрли само оскудни фрагменти, а наша сазнања о њему заснована су на извештајима античких писаца. Хомерови спевови *Илијада* и *Одисеја* су тематски везани за овај циклус, а сачували су се због своје изузетне лепоте, књижевне вредности и угледа који су уживали већ у антици. Хомер у *Илијади* помиње Енеју као истакнутог јунака под Тројом. Епизоду Енејиног бекства из Троје развили су грчки митографи и историографи у причу о дугогодишњем лутању јунака и његових другова на путу у далеку земљу на западу, где је требало да нађу нову постојбину и донесу

богове разореног града. Грчки досељеници у Великој Грчкој знали су за ово предање и развијали су га и даље, додавши му предање о краљу Латину, његовој кћери Лавинији, Енејиној вереници, љубомори Турна, рутулског краља и борбама које су Латин и Енеја водили са њим. Енеја је према предању основао латински град Лавиниј, његов син Асканије или унук Јул други велики латински град Алба Лонгу, а његови потомци Ромул и Рем основали су град Рим. Предање о оснивању Рима настало је крајем IV в. пре н. е. очигледно по угледу на слична грчка предања о оснивању градова а потекло је од учених људи који су одлично познавали топографију Лација, предања, култове и обреде. Римска књижевност је крајем III в. пре н. е. прихватила и обрадила ово предање које је тако постало историјска истина за Римљане и послужило Вергилију доцније за национални еп *Енеиду* (Вергилије I в. пре н. е.). Најстарија историја Рима застрвена је легендама, а модерна наука је потврдила неке елементе тих предања. Рим је настао у VIII в. пре н. е. у покрајини Лацију (*Lātium*) на левој обали реке Тибра, у области где је живело племе Латина (*Lātīni*). Најстарије насеље било је на брду Палатину, чији су се становници ујединили са житељима суседних брежуљака Капитола и Квиринала, Сабињанима. Римско предање казује како су се Римљани после дугих борби ујединили са Сабињанима и њиховим краљем Титом Тацијем. Временом се Рим раширио на седам брежуљака. У доба царства били су то: Капитол, Авентин, Палатин, Квиринал, Виминал, Есквилин и Целиј, а са друге стране Тибра град је обухватио и један део Јаникула. Према римској традицији, после Ромула Римом је владало још шест краљева; за неке од њих зна се да су били Етрурци, што указује на то да је Рим у најстарије време био под етрурским јармом. Протеривање последњег краља Тарквинија Охолог означава крај етрурске доминације у Риму и датира, према традицији, 509. г. пре н. е.; овај догађај се сматра почетком новог друштвеног поретка — републике, јер од тада Римом управљају изборни магистрати који су доцније били названи конзули (*consules*).

УТИЦАЈ ЕТРУРАЦА И ГРКА НА РИМЉАНЕ

Римљани су били изложени утицајима како Италика тако Грка и Етрураца, два веома културна народа у њиховом суседству, који су оставили видне трагове у римској цивилизацији. Писмо су Римљани примили од Грка посредством Етрураца. Римски дечаци су у школи учили етрурски језик све док га није потиснуо грчки. Церемонијал римске управе је етрурског порекла: свежњеви пружа (*fascēs*), ликтори (*lictōres*), тога претекста (*tōga praetexta*), тријумфална светковина (*trīumphus*), погребне свечаности (*fūnus*), гладијаторске игре (*mūnēra glādiātōrum*), тумачење воље богова према знацима (*auspīcia*) итд. Етрурци су ненадмашно обрађивали метале и ту су вештину, као и елементе грађевинарства, пренели Римљанима.

Грчка култура, највећа и најутицајнија на Средоземљу, извршила је снажан и благотворан утицај на Етрурце, Италике и Латине. Утицаји су међусобно струјали међу овим народима, преплитали се и тако је настала такозвана *камџанска култура*. Утицај Грка на Римљане постао је осетан средином III в. пре н. е., када су Римљани због својих освајања дошли у тешњи додир са

њима. Грци су својим рационализмом, филозофијом, науком, уметношћу и животним стилем пољуљали патријархална схватања Римљана, круто одређена „обичајима предака“ и религијом, и изазвали у Риму реакцију конзервативних кругова, чији је представник био прestroги цензор Марко Порције Катон. У Риму је било људи који су увиђали величину и значај грчког културног утицаја, као породица Сципиона, и утирали пут хеленизацији римске културе. Утицај Грка се нарочито јасно одразио при стварању књижевног латинског језика и појави књижевности у Риму. Од Грка су Римљани преузели све

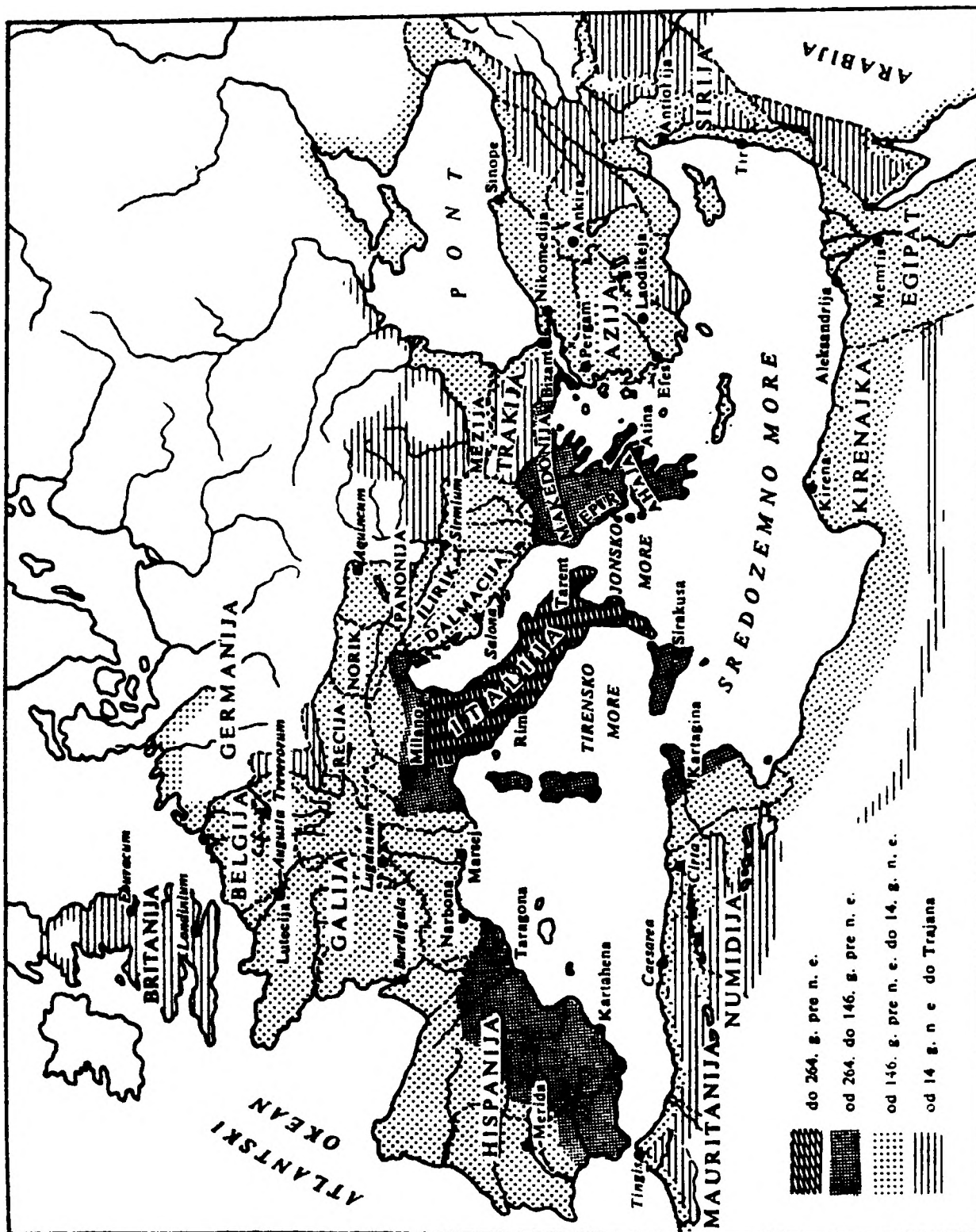
Италија око 500. i. пре н. е.

књижевне врсте, сем сатире, а угледање на грчке узоре ишло је чак до прерада грчких књижевних творевина. У тим прерадама Римљани су ипак дали нешто ново, својствено своме духу и схватањима што је њихову књижевност уздигло изнад имитације и дало јој основу и импулс да се развије и преживи пропаст Западног Римског Царства. Римска књижевност је послужила као непресушно врело каснијој европској књижевности, представљајући мост између грчког и европског књижевног стваралаштва. Римски аутори су дуго бацали у засенак своје грчке узоре као Вергилије Хомера или Плаут сјајне грчке комедиографе, све док крајем XVIII в. неокласицизам није дао грчкој књижевности место које јој по вредности припада. Римске књижевне творевине написане су *латинским језиком*. Појам латински старији је од настанка града Рима, па се стога каже *латински језик*, а књижевност је настала много касније након оснивања града Рима, па се зато говори *римска књижевност*.

ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК

Од италских говора документовани су натписима латински, етрурски, осачки, умбријски, али се само латински језик, колико ми знамо, уздигао до књижевног језика. Најстарији натписи на латинском језику потичу из VI в. пре н. е. Први споменик књижевног латинског језика представља *Закон дванаест таблица* из V в. пре н. е., а последњи је Јустинијанов *Кодекс царањанској права* из VI в. н. е. У развоју латинског језика пресудну улогу су одиграли први римски књижевници, који су стрпљиво и трудољубиво тражили у свом језику ратара и војника одговарајући израз за блистави, савршени, вековима брушени грчки језик, способан да са лакоћом и логично искаже сваку и најсложенију књижевну, поетску или филозофску мисао. Речник је почео да се богати кованицама ствараним у духу грчког речника, синтактичким конструкцијама, стилским фигурама и, за веома кратко време, створен је *sermo urbānus*, језик којим су писали и говорили интелектуалци у Риму. Овако оплемењен и обogaћен, латински књижевни језик постао је применљив у хришћанској теологији, филозофији, природним наукама, праву и администрацији током следећа два миленија, све до XIX в., да би и у савременом свету остао присутан и незаменљив у политичкој, научној и стручној терминологији. Класни састав римског друштва условио је да само мали број Римљана негује овај „вечни језик“, док је остало римско становништво говорило својим народним језиком *sermo plēbēius (rusticus)*, названим касније вулгарним латинитетом. О овом народном говору не знамо много, а на основу Плаутових комедија (II в. пре н. е.) и Петронијевог *Сатирикона** (I в. н. е.) можемо добити неку представу о њему. Ширењем римске империје растао је значај латинског језика и у једном историјском тренутку је постао, заједно са грчким, „светски језик“. Поделом римског царства на Источно и Западно крајем III в. н. е. латински језик је остао званични језик на западу, а грчки на истоку. После пада Западног Римског Царства, средином V в. н. е., Источно Римско Царство, Византија, наставило је своју политичку и културну егзистенцију још један миленијум, све до свога пада 1453. г. Из вулгарног латинског језика развили су се у средњем веку „новолатински или романски језици“: италијански, француски, шпански, румунски.

* Петронијево дело *Сатирикон* није дошло до нас у целини. Сачувани су само поједини његови делови и фрагменти. Епизода *Трималхионова јозба* је откривена код нас у Трогиру 1650. г. у библиотеци Николе Ћипика.

Римске провинције (I и II век н. е.)

ПИСМО И ГЛАСОВИ

ПИСМО

Латинско писмо, латиница, као и ћирилица, несумњиво је грчког порекла (*alphabētum*). Варијанту грчког алфабета Латини су примили посредством Етрураца што је оставило трага у абечеди. Овај западни тип грчког алфабета стигао је Италицима са првим досељеницима из Халкиде на Еубеји у VIII в. пре н. е. а можда и век раније, у време када се писало здесна улево. Овај начин писања документован је на једном од најстаријих натписа на латинском језику, Дуеновој вази. Фибула из Пренесте, најстарији натпис на латинском језику потиче с краја VII в. пре н. е. Римљани су се првобитно служили 21-им словом, закључно са X, али су током I в. пре н. е., са продором грчких термина у латински језик, увели још два слова Y и Z које су писали у грчким речима. Словом *I* означавали су Римљани и самогласник *i* и сугласник *j*, а словом *V* како самогласник *u* тако и сугласник *v*. Временом се усталило да се самогласник *u*, означава словом *U*, *u*, сугласник *v* словом *V*, *v*, а *j* и *i* словом *I*, *i*.

Латинска азбука има 24 слова:

A a, B b, C c, D d, E e, F f, G g, H h, I i, K k, L l, M m, N n, O o, P p, Q q, R r, S s, T t, U u, V v, X x, Y y, Z z.

Римљани су писали само великим словима (*māiuscūlae*) о чему сведоче бројни натписи од којих се више њих сачувало и у нашој земљи.

Мала слова (*mīnuscūlae*) настала су спајањем и поједностављивањем великих слова у брзом писању. Данас се великим почетним словом пишу:

- 1) латинска властита имена и од њих изведени придеви и прилози
Latium, Latīnus и Latīne — Лациј, латински, -а, -о, Латин и латински,
- 2) прва реч у реченици,
- 3) прва реч у стиху.

ПОДЕЛА ГЛАСОВА

Гласови а, е, и, о, у су самогласници (*vocāles*), а сви остали су сугласници (*consonantes*). Латински језик има и дифтонге (*diphthongi*): то су два различита самогласника спојена у један слог и изговорена у једном даху. Дифтонзи су ае, ое, ау, еу, уи, еи.

ИЗГОВОР

Пише	Изговара се	Пример	Напомене
<i>ai</i> <i>ae</i>	ау ē	LAUDO AETERNITAS	ē је отворено
<i>oe</i>	ē	FOEDERATUS	ē је затворено
<i>ae</i> <i>oe</i>	ае ое	AĖR или AĖR POĖMA, POĖTA	знак ˘ (<i>дијереза</i>) или знак за дути, односно кратки квантитет, ставља се изнад другог самогласника дифтонга <i>ae</i> и <i>oe</i> када сваки од њих треба изговорити посебно
<i>i</i>	j	IANUARIUS MAIUS	кад се налази на почетку речи испред самогласника или у средини речи између самогласника
<i>ch</i> <i>rh</i> <i>ph</i> <i>th</i> <i>z</i> <i>y</i>	х р ф т з и	SCHOLA RHETOR PHILOLOGUS THEATRUM ZONA SYMBOLUM	} само у речима грчког порекла
<i>k</i>	к	KALENDAE	ово слово се употребљава само у малом броју речи
<i>s</i> <i>ss</i>	з с	ROSA PROFESSOR	између два самогласника између самогласника
<i>c</i> <i>c</i>	ц к	CAESAR CICERO COLLEGA, CARBO, CRESCO, ACCIDO	испред е- гласа (<i>e, ae, oe</i>) и i- гласа (<i>i, y</i>) у свим осталим случајевима
<i>ngu</i>	нгв	LINGUA	испред самогласника
<i>qu</i>	кв	QUADRATUM	q се увек налази у вези qu
<i>x</i>	кс	CONTEXTUS	
<i>ti</i> <i>ti</i> <i>ti</i>	ци ти ти	NATIO OSTIA MIXTIO BRUTTI TOTIUS	испред самогласника кад испред ti стоји <i>s, x, t</i> када је i у слогу ti дуго (tī)
<i>su</i>	св	SUADĖO	ненаглашено пред самогласником

Напомена: знак **˘** означава краткоћу самогласника, а знак **—** дужину. Зовемо их знацима за квантитет.

Постоје два изговора латинског језика: *класични* и *традиционални*.

Класични изговор је реконструисани изговор књижевног језика Римљана у класичном периоду, а традиционални се развио у средњем веку и очувао традицијом. Наиме, латински језик се у средњем и новом веку употребљавао упоредо са језицима европских народа и био је универзални језик науке, дипломатије, званичних докумената. *Традиционални изговор* се развио из познолатинског језика, из кога су потекли и романски језици.

Претходно наведена правила односе се на традиционални изговор.

Разлика између класичног и традиционалног изговора је у следећем: *s* се у класичном изговору изговара као *s*, слог *ti* као ти, дифтонзи *ae* и *oe* као ај, ој, глас *c* као *k*, а код аспирата *ch*, *rh*, *ph*, *th*, чују се оба гласа.

Речи из латинског језика које су ушле у свакодневну употребу у нашем језику изговарају се традиционално, јер смо их примили посредством модерних језика, нпр. нација, музеј, социјалан.

ВЕЖБАЊЕ ЗА ИЗГОВОР

1) дифтонг и дијереза

gaudēo, aut, seu, cōepit, coēgit, aēri, aeri, Aenēas, Trōēs, cōeo, cāusae, aetēnae, Phōebus, aērius, Aēropus, hūic, ei, prōelium.

2) речи грчког порекла

geographia, symmetria, phantasia, Pýrrhus, zephyrus, Athēnae, Zēthus, Phāēthon, Corýnthius, Antiochus, nýmphae, máchina, Zephýrium, cýathus, symphónia, sympáthia.

3) изговор самогласника *i* и *u*

áio, íus, iustítia, Iúppiter, iúdex, maióres, súum, suadēbat, assuésco, suávis, suáve, éius, licet, libébit.

4) мешовити примери

ánguis, Áttius, vítium, Séxtius, quátiant, sánguis, ótium, hóstia, istíus, úxor, áctio, Lucrétia, cāusa, cáecus, quó, cálcār, crúx, quaestio, quínque, quárum, quáestus, concíto, círcum, cíppus, circénsis, cúrrus.

ДУЖИНА СЛОГОВА (Syllabārum quantitas)

У латинском језику самогласник може имати кратак или дуг квантитет.

Слог је дуг ако је и самогласник у њему дуг по квантитету.

Слог је дуг: — а) по природи (*natūrā*) кад је у њему дуг самогласник или дифтонг, нпр. *vīta*, *laudo*, *cūra*.

— б) по положају (*positiōne*) кад је у њему кратак самогласник иза кога следе два или више сугласника, удвојени сугласник, или сложени сугласник *x* (кс), нпр. *lāpsus*, *tērra*, *con-textus*.

Самогласник пред самогласником сматра се кратким: *mōnēo*, *amicitia*.

НАГЛАСАК (Accentus)

Природа нагласка у латинском језику је динамичка, што значи да се наглашени слог од ненаглашених издваја јачином изговора, тј. ударом гласа. У српском језику природа нагласка је тонска, што значи да се наглашени слог висином тона разликује од ненаглашених слогова.

Двосложне речи као и у нашем језику имају нагласак на другом слогу од краја, нпр. *schōla, lingua*.

Тросложне и вишесложне речи имају нагласак на претпоследњем слогу (*paenultīma*) ако је по квантитету дуг, нпр. *quādrātum* или на трећем слогу од краја (*antepaenultīma*) уколико је претпоследњи по квантитету кратак, нпр. *philōsōphus*. Код дифтонга који су сачували боју оба вокала нагласак је увек на првом делу, нпр. *laudo*. Акценат никада не прелази трећи слог од краја.

Енклитике су једносложне речце које немају свог нагласка па се наслањају на реч пред собом и пишу се са њом заједно. Том приликом померају јој нагласак на последњи слог, нпр. *māter patérque* — мајка и отац.

РАСТАВЉАЊЕ РЕЧИ НА СЛОГОВЕ

Сугласник између два самогласника припада следећем слогу, нпр. *foe-de-rā-tus*. Од више сугласника претходном слогу припада први сугласник, а остали следећем слогу, нпр. *ae-ter-nī-tas*.

ВЕЖБАЊЕ ЗА НАГЛАСАК

1) Раставите следеће речи на слокове:

splendīdus
candīdus
monēo
militīa
salūber
maiōres

proelīum
pulcher
pulchrōrum
aēr
aes
modo

caecus
seu
aut
fortitūdo
geographīa
symmetrīa.

2) Сврстајте наведене једносложне, двосложне, тросложне и вишесложне речи у четири колоне.

3) Сврстајте тросложне и вишесложне речи према акценту: *paenultīma* и *antepaenultīma*.

ВРСТЕ РЕЧИ И ПРОМЕНЕ

Проучавајући латинску морфологију* и синтаксу** наићи ћете на многе сличности са српским језиком.

У латинском језику, као и у нашем, речи се деле на две групе: *променљиве* и *непроменљиве* речи

I. променљиве речи

1) именице (<i>substantīva</i>)	} (<i>nōmīna</i>)
имена
2) придеви (<i>adiectīva</i>)	
3) заменице (<i>pronomīna</i>)	
4) бројеви (<i>numeralīa</i>)	
5) глаголи (<i>vērba</i>)	

II. непроменљиве речи

- 6) прилози (*adverbīa*)
- 7) предлози (*praepositionēs*)
- 8) везници (*coniunctiōnes*)
- 9) узвици (*interiectiōnes*)

ИМЕНСКА ПРОМЕНА

Промена имена (*nōmīna*) у латинском језику зове се деклинација (*declinātiō*). Именску промену, као и у нашем језику, карактерише род (*gēnus*), број (*numērus*) и падеж (*cāsus*).

Појмом имена обухваћени су у латинском језику сви облици који се деклинирају: именице, заменице, придеви, променљиви бројеви као и глаголска имена.

У латинском језику постоје три рода: мушки (*gēnus masculīnum*), женски (*gēnus feminīnum*) и средњи (*gēnus neutrum*), као и два броја: једнина (*numērus singulāris*) и множина (*numērus plurālis*).

У латинском језику има шест падежа. Првих пет падежа подудара се са нашим падежима, а шести (*ablatīvus*) одговара нашем инструменталу и локативу. Зато што не зависи ни од једне речи у реченици, номинатив и вокатив се и у латинском језику називају независним падежима (*cāsus rēcti*), а остали падежи зависним (*cāsus oblīqui*).

Имена падежа	Питање	Функција
Nominatīvus	ко, шта?	субјекат
Genitīvus	кога, чега?	припадање
Datīvus	коме, чему?	индиректни објекат
Accusatīvus	кога, шта?	директан објекат, циљ
Vocatīvus	хеј!	дозивање
Ablatīvus	а) одакле?	а) исходиште радње, одвајање (одговара нашем генитиву)
	б) чим? с ким?	б) средство, друштво (одговара нашем инструменталу)
	в) где? кад? о коме? о чему?	в) место, време (одговара нашем локативу)

*) Наука која се бави проучавањем постанка и развитка облика речи.

**) Наука о реченици и служби речи у њој.

Упоређивањем броја падежа у српском и латинском језику види се с једне стране одсуство аблатива у српском језику, чију је функцију преузео генитив са предлозима (од куће, са планине), док у латинском језику нема инструментала и локатива чије је функције преузео аблатив. Овакво смањивање броја падежа у језику назива се синкретизмом.

ГЛАГОЛСКА ПРОМЕНА

Промена глагола у латинском језику зове се конјугација (*coniugatio*). Глаголску промену карактеришу три лица (*persōnae*), два броја (*numēri*), два стања — радно (*actīvum*), трпно (*passīvum*), три начина (*mōdi*) — индикатив, конјунктив, императив и шест времена (*tempōra*): презент, имперфект, футур I, перфект, плусквамперфект, футур II. Глагол се у латинском језику наводи у четири облика:

āmo	amāre	amāvi	amātum
1. л. једн. презента	инфинитив презента	1. л. једн. перфекта	партицип перфекта пас. ср. р.
волим	волети	заволео сам	завољено

да бисмо могли извести три временске основе (презентску, перфекатску и партиципску), од којих изводимо све глаголске облике. Глаголска основа је онај део глагола из кога се могу извести све остале основе и носилац је значења. У наведеном примеру глаголска основа је *āmā-*, а као носилац значења садржана је у сродним речима *āmor* (љубав), *amātor* (љубавник), *amatōrius* (љубавни).

I ВЕЖБАЊЕ

(I или а- деклинација: једнина;
именице и придеви женског рода;

I-конјугација: индикатив презента ак-
тива)

- 1) Puella est discipŭla.
Puella est impīgra.
Puella tabellam spectat.
- 2) Tabŭla picta puellae pulchra
est.
- 3) Magistra puellae
tabellam dat.
- 4) Puellam pulchram spectas.
- 5) Puella, pulchra ēs.
- 6) Puella cōmam vittā ornat.

*Девојка са таблицом, фреска из Хер-
куланума (Најуљ, Национални архео-
лошки музеј)*

РЕЧИ

Именице

puella, -ae, f. девојка
discipŭla, -ae, f. ученица
tabella, -ae, f. таблица
tabŭla, ae, f. даска, плоча
tabŭla picta, f. слика
magistra, -ae, f. учитељица
cōma, -ae, f. коса
vitta, -ae, f. врпца, трака

Придеви

impīgra вредна
pulchra лепа
picta осликана

Глаголи

est је
specto, spectāre, spectāvi, spectātum
посматрати
do, dāre, dēdi, dātum дати
ēs си
orno, ornāre, ornāvi, ornātum укра-
шавати

МОРФОЛОГИЈА

I или a- деклинација: једнина

Номинатив једнине: -ă
Генитив једнине: -ae

Пример:

именица *puella*, -ae, f. девојка
придев *impīgra* вредна

Једнина	Функција	Падеж	Деклинација	Заврш. падежа
<i>Вредна девојка</i> посматра таблицу.	субјекат	Ном.	<i>puella impīgra</i>	-Ă
Таблица <i>вредне девојке</i> је лепа.	припадање	Ген.	<i>puellae impīgrae</i>	-AE
Учитељица <i>вредној</i> <i>девојци</i> даје таблицу.	индиректан објекат	Дат.	<i>puellae impīgrae</i>	-AE
Учитељица хвали <i>вредну девојку</i> .	објекат	Акуз.	<i>puellam impīgram</i>	ĂM
<i>Вредна девојко</i> , добра си ученица.	дозивање	Вок.	<i>puella impīgra</i>	-Ă
Причамо са <i>вредном девојком</i> .	друштво	Абл.	<i>puellā impīgrā</i>	Ā

П а м њ и њ и: номинатив једнине увек је једнак вокалибу једнине.

По I или a- деклинацији мењају се именице и придеви женског рода чија се основа завршава на a- (упоредити III врсту именица женског рода у српском језику – жена, школа). При промени имена, као и у нашем језику, разликујемо непроменљиви део, који се зове *основа* и други променљиви део, који се зове *нашавак*. Код самогласничких основа самогласник из основе се сажима са самогласником из наставка и даје *завршетак*. Именица у латинском језику наводи се у номинативу и генитиву једнине. Уз именицу обавезно стоји ознака за род, нпр. f. (скраћено од *fēmininum*). По генитивном завршетку препознајемо којој деклинацији именица припада.

<u>puella,</u>	<u>-ae,</u>	<u>f.</u>	девојка
ном. једн.	завршетак	род	

Напомена: у завршецима или наставцима за деклинацију и конјугацију увек ће бити означен квантитет крајњег слога (*ultima*). У тексту ће ознаке за дуги квантитет на последњем слогу бити стављене само изнад самогласника у аблативу, или где је дужина настала накнадно.

Индикатив презенте актива

Засада ћемо посматрати само два облика глагола *specto, spectāre*. Према завршетку инфинитива глаголи су груписани у четири конјугације. Инфинитив глагола I конјугације завршава се на *-āre*. Кад одбијемо од инфинитива наставка *-re* добијамо *презентиску основу*. Основа глагола I конјугације завршава се на *ā-*, *spectā* —.

<i>specto, spectā-re</i>		Презентска основа	Лични наставци
ō		<i>spectā-</i>	
Једн. 1.	<i>specta — o</i>		-Ō
2.	<i>specta — s</i>		-S
3.	<i>specta — t</i>		-T
Мн. 1.	<i>spectā — mūs</i>		-MŪS
2.	<i>spectā — tis</i>		-TĪS
3.	<i>specta — nt</i>		-NT

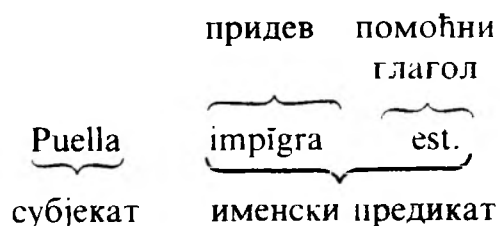
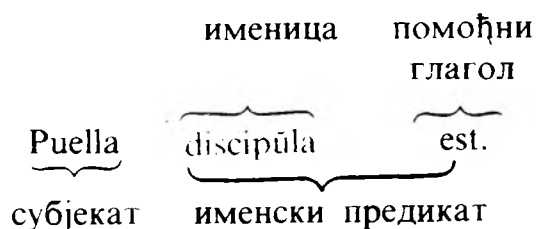
Напомена: у 1. л. једнине дошло је до сажимања — а из основе и личног наставка — о у — ō.

Презентом се казује радња која се догађа, траје или понавља у садашњости.

Већ смо напоменули да у латинском језику постоје три глаголска начина. За сада ћемо објаснити *индикатив* (*modus indicativus*). Индикатив је начин којим се изриче стварна радња, тј. да се нешто догађа или не догађа у било којем времену. Тај начин износи чињенице које објективно постоје, или се узимају као такве.

СИНТАКСА

Посматрајте предикате у реченицама означеним бројем 1). У латинском, исто као и у српском језику, постоји именски и глаголски предикат. Именски предикат је састављен из два дела: из копуле (глаголског) и главног именског дела. Копула мора увек бити у личном облику, а именски део најчешће, као и субјекат, стоји у номинативу.

Именица као део именског предиката слаже се са субјектом у падежу и броју.

Придев као део именског предиката слаже се у роду, броју и падежу са субјектом.

<u>Puella</u>	<u>tabellam</u>	<u>spectat.</u>
субјекат	објекат	глаголски предикат

Глаголски предикат се са субјектом слаже у лицу и броју.

Променљива реч као субјекат стоји увек у номинативу (граматички субјекат).

Објекат најчешће стоји у акузативу (прави објекат) уз прелазни глагол.

Упутство за превођење са латинског на српски језик:

- а) пронађите глагол у личном глаголском облику; погледајте да ли предикат има неки именски додатак;
- б) према лицу и броју предиката видите да ли ће субјекат бити у једнини или множини; ако предикат има именски део уз себе, уколико је придев, можете сазнати и род субјекта; повежите субјекат и предикат и преведите;
- в) ако је предикат глаголски, а глагол прелазан, потаржите директан објекат у акузативу; повежите у целину са субјектом и предикатом и преведите;
- г) одредите остале облике у реченици и све повежите у логичну целину.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Одредите падеж именица које ћемо навести. Бројеви у заградама указују на број могућности. У зависности од падежа, одредите значење и функцију наведених именица:
puellā pulchrā (2), puellae (2), tabellām, magistrā.

II. Одредите облик наведених глагола и преведите:
specto, ornātis, dānt, ornāre.

III. Преведите следеће реченице на српски језик:
1) Cōma puellae pulchra est.
2) Tabulam pictam puellae pulchrae spectāmus.

IV. Допуните следеће реченице:

- 1) Vitta _____ est.
(лепа)
- 2) Puella, vittam _____.
(гледаш)
- 3) Puellae _____ specto.
(слику)

УЧИТЕ ЛАТИНСКЕ ЦИТАТЕ!

PERSŌNA GRĀTA.

Драга особа.

(Израз потиче из дипломатског речника и означава радо примљену особу од поштовања и поверења.)

TABŬLA PYTHAGORICA.

Таблица множења.

(Питагора, славни грчки математичар из VI века пре н. е.)

ANĬMA CANDĬDA.

Чиста (поштена) душа.

Речи латинског порекла у српском језику*:

табела (tabella) — таблица, прегледна таблица, прегледно сређен списак;

табла (tabŭla) — плоча за писање.

* Објашњења су дата према *Лексикону страних речи и израза*. Милана Вујаклије, „Просвета“, Београд, 1986.

II ВЕЖБАЊЕ

(I или a- деклинација: множина; именице мушког рода; индикатив презент-та глагола *esse*)

- 1) Discipulae in scholā sunt.
- 2) In discipulārum tabellis littērae sunt.
- 3) Magistra impīgris discipūlis fabūlas saepe narrat.
- 4) Magistra, impīgras discipūlas laudas.
- 5) Discipulae, impīgrae estis. Discipulae, tabellas ornātis.
- 6) Discipula cum amīcis cōmas vittis ornat.

II

- 1) Nauta, ubi habītas? In insulā habīto.
- 2) Nautae in Italiā navigant.
- 3) Quam magna est industriā agricōlae!
- 4) Poētārum gloriā magna est.
- 5) Nautae cum agricōlis in insulis habītant.

РЕЧИ

Именице

schōla, -ae, f. школа
littēra, -ae, f. слово
fabūla, -ae, f. прича
amīca, -ae, f. пријатељица
insūla, -ae, f. острво
Italia, -ae, f. Италија
industriā, -ae, f. марљивост, вредноћа
glōriā, -ae, f. слава

Глаголи

narro, l. narrāvi, narrātum причати
laudo, l. laudāvi, laudātum хвалити
habīto, l. habitāvi, habitātum пребива-
ти, становати
navīgo, l. navigāvi, navigātum пловити

Придеви

magna велика

Непроменљиве речи

in (предлог са абл. и
акузативом) у, на
saepe (прилог) често

ubi (прилог) где
cum (предлог са абл.) са
quam (прилог) како, колико

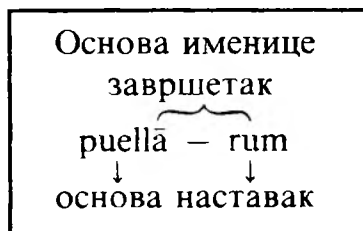
Напомена: број иза глагола означава конјугацију којој глагол припада.

МОРФОЛОГИЈА

I или а- деклинација: множина

Множина	Функција	Падеж	Деклинација	Завр. падежа
<i>Вредне девојке</i> су добре ученице.	субјекат	Ном.	puellae impigrae	-AE
Велико је знање <i>вредних девојака</i> .	припадање	Ген.	puellārum impigrārum	-ĀRUM
<i>Вредним девојкама</i> рад доноси успех.	индиректан објекат	Дат.	puellis impigris	-ĪS
Учитељица хвали <i>вредне девојке</i> .	објекат	Акуз.	puellas impigras	-ĀS
<i>Вредне девојке</i> , учитељица вас хвали.	дозивање	Вок.	puellae impigrae	-AE
Такмичимо се са <i>вредним девојкама</i> .	друштво	Абл.	puellis impigris	-ĪS

Пам̄ӣӣи: у множини вока̄ӣӣб је увек једнак номина̄ӣӣбу, а абла̄ӣӣб га-̄ӣӣбу.

Осим именица женског рода, по I деклинацији мењају се и неке именице мушког рода које означавају мушко лице; деклинирају се исто као именице женског рода. (Упоредите III врсту именица женског рода у нашем језику по којој се мењају и неке именице мушког рода, као *судија*, *делија*.)

Именице мушког рода I деклинације

poēta, -ae, m. (скраћено masculīnum)
 песник
collēga, -ae, m. колега
athlēta, -ae, m. атлета
agricōla, -ae, m. земљорадник
scrība, -ae, m. писар
pirāta, -ae, m. гусар
nauta, -ae, m. морнар

У латинском језику род именица се одређује према значењу — *природни род*, или према односу завршетак у номинативу и генитиву јединице — *грамађички род*.

Индикатив презента помоћног глагола

sūm,	esse,	fūi	бити
1. л. презента	инфинитив	1. л. перф.	
сам	бити	био сам	

sūm, esse, fūi		Лични наставци
Једн. 1. sūm	јесам, сам	-М
2. ēs	јеси, си	-S
3. est	јесте, је	-T
Мн. 1. sūmus	јесмо, смо	-MŪS
2. estis	јесте, сте	-TĪS
3. sūnt	јесу, су	-NT

Овај се глагол разликује од свих других глагола грађењем својих облика не само у латинском језику него и у другим индоевропским језицима (наше јесте, су, бејаш). Глагол *esse* припада групи неправилних глагола (*verba anōmāla*).

СИНТАКСА

1) Discipulae in scholā sunt.

Глагол *esse* без предикативног имена, као глаголски предикат има значење — налазити се, постојати, живети.

2) In discipulārum tabellis littērae sunt. Слова се налазе на таблицама ученица.

У латинском језику припадање се означава присвојним генитивом (*gēnītivus possessīvus*). То је облик генитива у коме стоји име лица или ствари којима нешто припада.

Преводи се присвојним придевом или генитивом.

Упоредите: „Лазо хоће Милицу девојку...

милу сеју *gebeŭ Jyŭibuha*“

(Женидба кнеза Лазара)

У латинском језику предлози стоје или са акузативом или са аблативом.

5) (II)

Nautae cum agricolis habitant.

Морнари заједно пребивају са земљорадницима.

Предлог *cum* (са) захтева аблатив и уз глаголе са значењем живети, пребивати, становати изражава заједништво, друштво.

1) Discipulae in scholā sunt. Ученице су у школи.

in је предлог који стоји са два падежа, са акузативом и аблативом. На питање *где? њредлој сѝоји са аблативом* уз глаголе мировања..

2) Nautae in Italiā navigant. Морнари плове у Италију.

На питање *куда? њредлој сѝоји са акузативом* уз глаголе кретања.

Упућенија за превођење са српског на латински језик:

- а) анализирајте реченицу на матерњем језику и одредите главне делове у њој;
- б) према функцији у реченици одредите именици падеж и број и преведите;
- в) придев сложите са именицом којој припада у роду, броју и падежу (род именица не мора се поклапати у латинском и српском језику);
- г) напишите целу реченицу водећи рачуна о реду речи у реченици. Глагол стоји најчешће на крају реченице, додаци и објекат испред глагола.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Одредите значење и функцију наведених именица:
discipulae impigrae (4), discipulis (2), tabellās.

II. Одредите облике глагола esse и преведите: sumus, es, estis, sunt.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Пловимо на оближње острво.
- 2) На острвима живе (су) земљорадници (заједно) са морнарима.
- 3) Песници хвале храброст морнара.
- 4) Колега, у школи си заједно са ученицама.

COGITO ERGO SUM.

Мислим, дакле постојим.

(Декарт, чувени француски
филозоф, математичар
и физичар XVII в.)

AD LITTERAM.

Дословно.

AURORA MUSIS AMICA.

Зора је музама пријатељница.

Речи латинског порекла у српском језику:

литерализам (littera) — дословност;

фабулист (fabula) — баснописац;

индустрија (industria) — производна де-
латност, производња на велико помо-
ћу машина и поделе рада;

литература (litterae) — књижевност;

литерапан (litterarius) — књижевни.

инсулин (insula) — најпознатији лек про-
тив шећерне болести, производ ендок-
риног дела панкреаса у коме се нала-
зи у виду острвца;

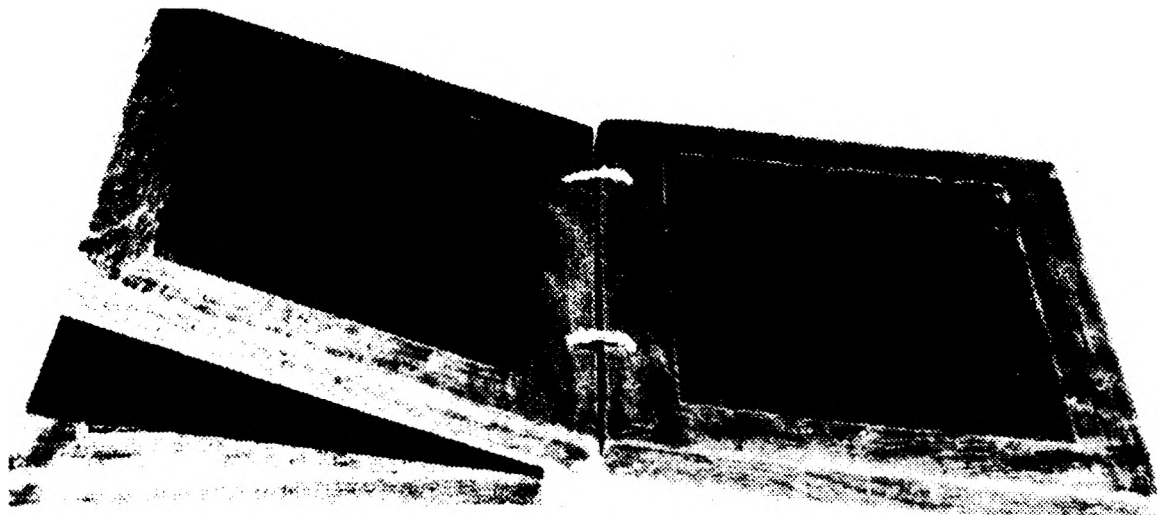
Непознате речи на које наиђете у одељку ДОМАЋИ ЗАДАТАК можете наћи у одговарајућим речницима који се налазе на крају књиге.

Школски час, рељеф (Музеј у Триру)

ШКОЛЕ У РИМУ

Све до царског периода деца аристократа стицала су основно знање у кругу породице. До седме године живела су у мајчином окриљу, а тада је бригу о њиховом васпитању преузимао отац. Синове је отац учио да пишу и рачунају, да се служе оружјем, да раде вежбе за мушкарце и упознавао их са законом и друштвеним нормама понашања. До шестнаесте године синови су пратили оца у свим приликама политичког и друштвеног живота, као и на верским церемонијама. Око шеснаесте године, постајали су одрасли и навлачили мужевну тогу (*tōga virilis*). Тада је започињала практична обука у политици (*tirocinium fōri*); младић је пратио на форуму неког истакнутог политичара и тако учио тајне реторике и политике. После овога следила је војна обука (*tirocinium militiae*) за које време је младић пратио неког војног заповедника на походу и тако стицао знања потребна у рату. Није био редак случај да образовани грчки заробљеник поучава децу свога господара. Прве јавне школе у Риму настале су на овој традицији. Не може се навести тачно време њихова постанка, али се зна да су већ у II в. пре н. е. постојале на форуму под портицима. Основна школа (*lūdus litterarius*) била је приватна и роди-

Таблице за писање (Рим, Музеј римске културе)

тељи су плаћали учитељу (*lūdi magister*) школарину у зависности од његовог доброг гласа. У сваком случају потпуно школовање је било скупо и добро образовање су стицала само деца имућних родитеља. У основној школи деца су учила основе писмености и рачуна. Писала су на дрвеним таблицама превученим воском (*tabūla cerāta* или *tabella cerāta*) дугом зашиљеном писаљком (*stilus*) од метала или слоноваче, која је на једном крају била повијена и спљоштена, да би се њоме могао изравнати восак и тако исправити грешка. Овај тип таблица се употребљавао и ван школе у приватном и јавном животу. У последњем случају је било повезивано више таблица, број се кретао до осам, и тако је настао облик из кога ће се касније развити књига. Ученици су рачунали прстима и на рачунаљци (*abācus*). Прибор за школу носили су у торбици (*capsa*). Децу имућних родитеља пратио је у школу роб (*paedagōgus*), а торбицу им је носио други роб (*capsarius*). Учитељи су били строги и кажњавали су ученике прутом. Песник Хорације зове свога учитеља „*plagōsus*“ (који воли да бије). Захваљујући филхеленској групи, окупљеној око породице Сципиона, у Риму се већ од III в. пре н. е. постепено усваја грчки систем основног и средњег образовања. Од дванаесте до петнаесте године дечаки су похађали средњу школу у којој је поучавао *grammaticus*. Док су у основној школи ученици учили да читају, на тексту Закона дванаест таблица, у средњој школи, по угледу на Грке, требало је да уче књижевност. Тако је образовани ослобођеник Грк Ливије Андроник, у III в. пре н. е., за потребе своје школе превео Хомерову *Одисеју* на латински језик. Његова је *Одисеја* касније замењена Енијевим *Аналима*, које је, опет, у доба царства заменила Вергилијева *Енеида*. Осим књижевности, у овој школи учио се етрурски или грчки језик, географија, астрономија са астрологијом из карата и модела израђених према грчким узорима.

Вежбе пред реџором, рељеф, дејша са саркофага (Париз, Лувр)

У шеснаестој години ученици су одлазили у школу беседништва. Већ у II в. пре н. е. у Риму су гостовали и држали предавања из реторике чувени грчки ретори (*rhētor*), а у I в. пре н. е. отворена је права јавна реторска школа у Риму. Како је изгледао уџбеник реторике у то време можемо закључити по приручнику из тог времена који је сачуван *Rhetorica ad Herennium*. У овој школи су се у време републике ученици припремали за политичку каријеру, јер је бритака реч била политичко оруђе на форуму, а у доба царства за каријеру адвоката. Настава се одржавала на форуму под портицима и пролазници су могли слушати реторске вежбе ученика. Више образовање Римљани су стицали у иностранству у Атини или на острву Роду, где су слушали чувене филозофе или беседнике тога доба. У систему римске школе није било телесних вежби као код Грка, а још једну особеност је представљало и школовање девојчица у основној школи, код *grammaticus-a*.

III ВЕЖБАЊЕ

(II или o- деклинација: именице и придеви мушког рода на -ūs; II конјугација: индикатив презенте актива)

DE FAUNŌ*

1) Popūlus Romānus in deōrum numērō Faunum hābet. 2) Faunus benignus domīnus silvārum, campōrum et hortōrum est. 3) Dēus lūpos propulsat, agnos ēt capras servat. 4) Itāque sedūlus agricōla deo gratīam magnam dēbet. 5) In lātis campis Fauni ārae sunt.

II

- 1) Agni lūpum timent.
- 2) Agricōlae, magnum agnōrum numērum in campis hābētis.
- 3) Magnas silvas et lātos campos habēmus.
- 4) Faune, silvārum et campōrum domīne, lūpos a campis propulsas.
- 5) Sedūle agricōla, benigno dēo gratīam dēbes.

РЕЧИ		
Именице		Придеви
Faunus, -i m. Фаун	Romānus -a римски	lātus, -a, широк
popūlus, -i, m. народ	benignus, -a благонак-	sedūlus, -a марљив
dēus, -i, m. бог	лон, дарежљив	
numērus, -i, m. број		
domīnus, -i, m. господар		Глаголи
silva, -ae, f. шума	habēo, habēre, habūi,	prōpulso, 1. propulsāvi,
campus, -i m. поље	habītum имати	propulsātum одбијати
hortus, -i, m. врт	in numerō habēre убра-	tīmēo, timēre, timūi —
lūpus, -i, m. вук	јати у	(са акуз.) бојати се кога
agnus, -i, m. јагње	servo, 1. servāvi, servātum	
capra, -ae, f. коза	чувати	
gratīa, -ae, f. захвалност	dēbēo, debēre, debūi,	
āra, -ae, f. жртвеник	debītum дуговати	
		Непроменљиве речи
	et (везник) и	a (предлог са абл.) од
	itāque (прилог) стога	

*ФАУН (*Faunus*) римски бог шума, поља, стоке, заштитник пастира и сељака, њихових стада и њива; поседовао је изузетну мудрост и пророчки дар.

Као заштитника стоке од напада вукова, Римљани су га поштовали под именом *Lupercus* (одбијач вукова) и у његову част установили свечаности Луперкалије сваке године у фебруару месецу.

МОРФОЛОГИЈА

II или o- деклинација

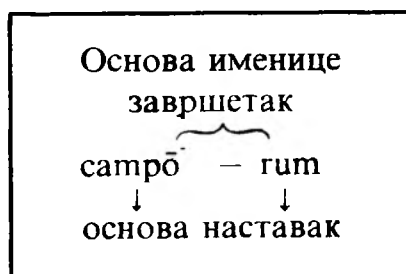
Номинатив једнине: -ūs
Генитив једнине: -ī

Примери:

именица *campus*, -i, m. поље
придев *magnus* велик

Једнина			Завршеци
Ном.	<i>campus magnus</i>	велико поље	-ŪS
Ген.	<i>campi magni</i>	великог поља	-Ī
Дат.	<i>campo magno</i>	великом пољу	-Ō
Акуз.	<i>campum magnum</i>	велико поље	-ŪM
Вок.	<i>campre magne</i>	велико поље	-Ē
Абл.	<i>campō magnō</i>	(са) великог поља	-Ō

Множина			Завршеци
Ном.	<i>campi magni</i>	велика поља	-Ī
Ген.	<i>campōrum magnōrum</i>	великих поља	-ŌRUM
Дат.	<i>campis magnis</i>	великим пољима	-IS
Акуз.	<i>campos magnos</i>	велика поља	-ŌS
Вок.	<i>campi magni</i>	велика поља	-Ī
Абл.	<i>campis magnis</i>	(са) великих поља	-IS

По II или o- деклинацији мењају се именице и придеви чија се основа завршава на -ō.

За групу именица мушког рода чији се ном. једн. завршава на -ūs, ген. једн. на -ī карактеристичан је вокатив једнине на -ē (то је једино одступање од правила да су номинатив и вокатив увек једнаки и у једнини и у множини). Упоредите у нашем језику човек — човече.

Именица *dēus*, *dēi* т. бог, у вокативу једнине гласи *dēus*, у номинативу и вокативу мн. *dēi* или *dīi*, у дативу и аблативу мн. *dēis* или *dīis*.

II конјугација: индикатив презента актива

tīmēo, *tīmēre*, *tīmūi* бојати се

Инфинитив глагола II конјугације завршава се на *-ēre*. Исто као и код глагола I конјугације, кад од инфинитива одузмемо наставак *-re*, добијамо презентску основу. Презентска основа глагола II конјугације завршава се на *-e*, *tīmē* —

<i>tīmēō</i> , <i>tīmē-re</i>			Презентска основа	Лични наставци
Једн.	1. <i>tīmēo</i> 2. <i>tīmēs</i> 3. <i>tīmēt</i>	бојим се бојиш се боји се	<i>tīmē-</i>	-Ō -S -T
Мн.	1. <i>tīmēmus</i> 2. <i>tīmētis</i> 3. <i>tīmēnt</i>	бојимо се бојите се боје се		-MŪS -TĪS -NT

a, *ab* (предлог са абл.) означава удаљавање, одвајање — од, са

a стоји пред сугласницима: *a campō* са поља

ab стоји пред самогласницима и пред *h*:

ab arā са жртвеника, *ab Helēnā* од Хелене.

СИНТАКСА

Придев као атрибут

Придев као атрибут слаже се са својом именицом коју ближе одређује у роду, броју и падежу. Атрибутивни придев може стајати испред или иза именице, нпр. *discipŭla sedŭla* и *sedŭla discipŭla*, *agricŏla sedŭlus* и *sedŭlus agricŏla*.

Придеви изведени од властитих имена редовно стоје иза именице:

Једн.	Ном.	<i>poēta Romānus</i>	римски песник
	Ген.	<i>poētae Romāni</i>	римског песника
	Дат.	<i>poētae Romāno</i>	римском песнику
	Акуз.	<i>poētam Romānum</i>	римског песника
	Вок.	<i>poēta Romāne</i>	римски песнике
	Абл.	<i>poētā Rōmānō</i>	(о) римском песнику
Мн.	Ном.	<i>poētae Romāni</i> итд.	римски песници итд.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Деклинирајте: *sedūlus agricōla*.

II. Одредите облик наведених глагола и преведите:
timētis, ornant, timēre, esse, sūmus, hābes.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Римски народ има многе богове.
- 2) Вредни земљораднике, велику захвалност дугујеш Фауну.
- 3) Велика је слава грчког песника Хомера.

LŪPUS IN FABŪLĀ.

Вук у причи.

(Упоредите нашу пословицу: Ми о вуку, а вук на врата.)

DĒUS EX MĀCHĪNĀ.

Бог из справе.

(Израз је потекао од грчких трагичара: заплет, који се није могао разрешити природним путем, расплиће својом натприродном моћи бог, кога спуштају на позорницу у посебној направи (*māchīna*). Данас овај израз употребљавамо за особу која својим изненадним доласком решава неку замршену ситуацију.)

Речи латинског порекла у српском језику:

нумеричан (*numērus*) — бројем изражен;

грација (*gratīa*) — захвалност; љупкост, дражесност;

бенигни (*benignus*) — доброћудан, безопасан;

хортикултура (*hortus, cultūra*) — вртларство, баштованство, уређивање паркова.

IV ВЕЖБАЊЕ

(III конјугација: индикатив презенте актива)

DE RUĪNĀ TRŌIAE ANTĪQUAE I

1) Discipūli, fabūlam de ruīnā Troīae antīquae legītis. 2)* Priāmi filiūs pulchram Helēnam. Menelāi nuptam, tollit. 3) Graeci ex patriā ad Asiā navīgant et Helēnam a Troiānis poscunt. 4) Troiāni, animōsi estis, patriām defendītis et Graecis fortīter obsistītis. 5) Graeci Troiānos dōlō vincunt: Epēus alvēum magni lignēi ēqui sociīs animōsis complet. 6) Graeci Troiānis ēquum relinquunt et ad propinquam insulā navīgant.

РЕЧИ

Именице

ruīna, -ae, f. пропаст
Trōia, -ae, f. Троја
Priāmus, -i, m. Пријам, тројански краљ
filiūs, -ī, m. син
Helēna, -ae, f. Јелена
Menelāus, -i, m. Менелаж, спартански краљ
nupta, -ae, f. невеста
patriā, -ae, f. отаџбина
Asiā, -ae, f. Азија
Troiāni, -ōrum, m. Тројанци
Graecus, -i, m. Грк
dōlus, -i, m. лукавство
Epēus, -i, m. Епеј
alvēus, -i, m. шупљина
ēquus, -i, m. коњ
socius, -ī, m. друг, савезник

Непроменљиве речи

fortīter (прилог) храбро
contra (предлог са акуз.) против
ad (предлог са акуз.) до

Придеви

antīquus, -a стар
animōsus, -a срчан
lignēus, -a дрвен
propinquus, -a близак, суседни

Глаголи

lego, legēre, lēgi, lectum читати
posco, poscēre, poposci — тражити, захтевати
defendo defendēre, defendi, defensum бранити
obsisto, obsistēre, obstīti — супротстављати се
vinco, vincēre, vīci, victum победити
complēo, 2. complēvi, complētum напунити
relinquo relinquēre, relīqui, relictum оставити

^{2)*} Хомер у *Илијади* не описује нашироко Хеленину лепоту, него приказује утисак који је блеском своје лепоте изазивала код седих тројанских старешина:

... Када Хелену спазе где на кулу пење се њима,
један другоме тихо проговоре крилате речи:
„Замерке нема Тројанцу ни Ахејцу с назувком лепим
што због овакве жене већ одавно подносе јаде!
Лицем она веома на бесмртне богиње личи...“

(*Илијада*, III 154–159, превод Милош Н. Ђурић)

МОРФОЛОГИЈА

Именица *fīlius*, — *īi*, m. син у вокативу једнине гласи *fīlī*.

III конјугација: индикатив презенте актива

tollo, tollēre, sustūli, sublātum дићи, отимати

Према завршном гласу презентске основе глаголи III конјугације припадају сугласничким основама.

Инфинитив глагола III конјугације завршава се на *-ēre, tollēre*. Презентску основу глагола III конјугације добијамо кад од инфинитива одбијемо завршетак *-ēre, toll-*.

tollo, toll-ēre	Презентска основа	Тематски вокал	Лични наставци
Једн. 1. <i>tollo</i> дижем 1. <i>tollīs</i> дижеш 3. <i>tollīt</i> диже	toll-	—	-Ō
		-ī-	-S
		-ī-	-T
Мн. 1. <i>tollīmus</i> дижемо 2. <i>tollītis</i> дижете 3. <i>tollūnt</i> дижу		-ī-	-MŪS
		-ī-	-TĪS
		-u-	-NT

Код глагола III конјугације основу и лични наставак повезује тематски вокал. Употреба тематских вокала при грађењу глаголских облика назива се тематском променом.

Ако се презентска основа глагола завршава на самогласник као у I и II конјугацији (*spectā-*, *timē-*), лични се наставци додају непосредно, што се назива атематском променом.

e, ex (предлог са абл.) показује кретање из унутрашњости напоље — из; од. Пред сугласницима може да стоји *ē, ex*, а пред самогласницима само *ex*.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Конјугирајте: *patrīam defendēre*
 ex patrīā in Asiām navigāre
 dōlum timēre.

II. *In equō Graeci exspectant.*

Дату реченицу допуните и развијте следећим атрибутима и именицом:
magnus, lignēus, animōsus, socius.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Причамо о пропасти древне Троје.
- 2) Грци броде у Азију и онде се боре са Тројанцима.
- 3) Пријамов сине, лукавством отимаш лепу Јелену.

ANCORAS TOLLERE.

Дићи сидра. Одмаглити.

INTUS, INTUS EST TROIANUS
EQUUS.

Унутра, унутра је тројански коњ.

(Опасност је близу).

Речи латинског порекла у српском језику:

анимозност (animōsus) — страственост; љутина, мржња, сриба; жестина; непријатељско расположење према коме или чему;

анимозан (animōsus) — страстан; огорчен, срдит;

руина (ruīna) — пропаст; развалина; човек пропала здравља;

руиниран (ruīna) — срушен, разорен; упропашћен, оштећен;

антикваријат (antīquus) — трговина старим књигама;

антички (antīquus) — стари, старински, стародревни; редак;

антика (antīquus) — раздобље у европској политичкој и културној историји у коме су древна Грчка и Рим имали водећу улогу. Период траје до 529 г. када започиње средњи век.

БОГОВИ

Римљани су били многобошци и поштовали су мноштво богова како италских тако и новопримљених.

Италска божанства

Јупитер (Iuppiter) је био бог ведрога и облачног неба, заштитник Римљана у рату и миру, божанство које громом кажњава кривоклетнике и издајнике. Код Грка му је одговарао Зевс. Према традицији последњи етрурски краљеви у Риму подигли су му на Капитолу храм у етрурском стилу са три храмовне одаје. Ту је у тројству, које је карактеристично за етрурску религију, био поштован као Iuppiter Optimus Maximus заједно са Јуноном и Минервом. После успешног војног похода, војсковође су му заветовале део плена. Прослава тријумфа била је у вези са његовим култом.

Марс (Mars) је друго по реду божанство код Римљана по своме значају. Веровали су да чува земљу од пустошења у рату и да бди над војском у походу. Месец март је добио по њему име. Од животиња му је био посвећен вук. Временом је изједначен са грчким богом рата Арејем. Такође му је припадао одређени део ратног плена. Имао је светилиште на Марсовом пољу

и на форуму у Регији, где је чувано као највећа светиња његово копље. Када је војска кретала у ратни поход, војсковођа је тресао овим копљем и узвикивао: Mars, vīgīla! (Марсе, бди над нама!).

Квирин (Quirīnus) је био божанство сабинског порекла; његов се култ врло рано усталио на Квириналу, још пре оснивања града. Изгледа да је такође био бог рата, јер је и њему припадао део плена по завршеном ратном походу. Са Јупитером и Марсом чинио је тројство. Римске легенде каснијег периода кажу да је Квирин у ствари Ромул после апотеозе.

Јунона (Iūno) је веома старо божанство месеца, које је касније поистовећено са Хером, Зевсовом женом, код Грка. Сматрали су да бди над срећом невеста, брачном слогом, помаже при порођају и напослету су је прогласили великом богињом Рима (Iūno rēgīna), и тако је поштовали у капитолском тројству. Био јој је посвећен први дан у месецу Kālendae.

Минерва (Minerva), древно италско божанство, била је покровитељица заната и временом је поистовећена са грчком богињом мудрости и заштитницом занатлија и јунака Атеном. Поштована је у капитолском тројству. На брду Авентину имала је култ око кога су се окупљали писци, глумци и занатлије.

Јан (Iānus pater) био је у почетку бог врата (iānua) и улаза, да би га доцније прогласили богом сваког почетка. Посвећивали су му грађевине у облику врата и једна од њих је стајала на форуму; кад је војска кретала у рат пролазила је кроз његове вратнице у знак срећног почетка. На његовом храму за време мира врата су била затворена, а у рату отворена. Представљали су га са два лица. Био му је посвећен први месец у години, Iānuārius.

Бој Јан — римски новчић из републиканској ери

Веста (Vesta), божанство домаћег и државног огњишта, чији је култ био за Римљане од највећег значаја, поштована је у округлом храму на форуму где је на огњишту града пламтела вечна ватра као симбол трајности и чистоте. Овај пламен су даноноћно чувале весталке које су под строгим дисциплином живеле у суседној згради Atrium Vestae. Код Грка јој је одговарала Хестија.

Церера (Cēres), заштитница жита, поистовећена је са грчком Деметром. На брду Авентину имала је храм око кога су се окупљали плебејци, где је било средиште њихове активности.

Венера (Vēnus) одговара Афродити код Грка, а била је богиња љубави, лепоте и плодности. Пошто су Римљани своју легендарну прошлост везали за Тројанца Енеју, почели су његову мајку Венеру називати прамајком. Породица Јулијеваца сматрала је да води порекло од Енејиног унука Јула, па су први цареви из овог рода њен култ прогласили царским.

Вулкан (Vulcānus), бог огња из вулкана, ненадмашни уметник ковач, био је хроми муж прелепе Венере. Веровали су да у вулкану Етни кује Јупитеру муње. Код Грка му одговара Хефест.

Нептун (Neptūnus), бог воде и мора, ћудљиви покровитељ морнара и пловидбе. Био је поистовећен са грчким богом Посејдоном.

Дијана (Dīāna), италско божанство плодности, шуме, дивље природе и дивљачи. Заштитница девојака и жена које су је особито поштовале. Рано је била поистовећена са грчком богињом Артемидом и Хекатом.

Лари (Lāres), били су божанства плодних њива, а касније заштитници домаћег огњишта за које су веровали да бдију над целом породицом. Домаћин (pater familiās) им је приносио жртве.

Пенати (Penātes dii), такође породична божанства, поштовали су се уз Ларе и Весту. Пенати краљевског дома, као и краљевско огњиште, протезали су се на целу заједницу, па су временом постали државни Пенати (Penātes publīci) који су се налазили у Вестином храму као светиња града.

Новопримљени богови

Аполон (Apollo), божанство светлости, непогрешиви стрелац, ненадмашни свирач на лири и предводник Муза, лекар и пророк, дошао је Римљанима посредством Етрураца и Грка. Октавијан Август (I в. пре н. е.) му је на Палатину подигао величанствен храм у чијем је склопу била и чувена Bibliothēca Palatīna.

Меркур (Mercurīus), име под којим је поштован грчки бог Хермес, гласник је Јупитеров, заштитник трговаца, путника и говорника.

Бах (Bacchus), грчко име под којим је у Риму био поштован грчки бог лозе и вина Дионис, чији је култ Грцима стигао из Тракије. За његов култ везан је настанак драме.

Осим поменутих богова, Римљани су поштовали и друге богове које су прихватили од Египћана или из Сирије и са истока, као Изиду, Озириса, Кибелу и Митру.

V ВЕЖБАЊЕ

(II или o- деклинација: именице и придеви на -ĕr и именица vīr; IV конјугација: индикатив презенте актива)

DE RUĪNĀ TROĪAE ANTĪQUAE II

1) Misĕri Troiāni dolum non timent. 2) Pueri Troiae portam magno ĕquo aperĭunt. 3) Laete puer, cur Troiae portam apĕris? 4) O vīri Troiāni, nonne Graecōrum dolum sentītis? 5) Graeci noctū, dum Troiāni dormiunt, ab insulā adveniunt. 6) Multos vīros, misĕras femīnas et tenēros puēros Graeci crudeliter necant. 7) Inde Graeci Troiam et Troianōrum agros vastant. 8) Aenēas Troiānus cum Anchisā, filiō Ascaniō et sociis flammam evādit.

ЕНЕЈА (*Aenēas*), тројански јунак, био је син богиње Афродите (Венере) и Тројанца Анхиза.

Према Хомеровој *Илијади* у борбама под бевемима Троје одликовао се великом храброшћу „јунак над осталима славним“. Једини се спасао од тројанских вођа после пропасти Троје и успео да изведе из запаљеног града оца Анхиза и сина Асканија. Затим је са преосталим друговима кренуо лађама на запад, да по Зевсовом наређењу, нађе нову домовину у Италији. После седмогодишњег лутања упловио је у ушће реке Тибра где га је пријатељски дочекао Латин, краљ Лација, и обећао му кћерку Лавинију за жену. То је изазвало велику љубомуру Турна, краља Рутула, па је заратио са Енејом. Из тог рата Енеја је изашао као победник. Римски песник Вергилије (I в. пре н. е.) у *Енеиди* описује Енејина лутања после пропасти Троје, и борбе са Рутулима и њиховим краљем Турном.

Група Енеја и Анхиз, еџрурска шеракоша, V. в. пре н. е. (Рим, Музеј биле Ђулија)

РЕЧИ

Именице

porta, -ae, f. врата
femīna, -ae, f. жена
ager, -grī, m. њива
Aenēas, -ae, m. Енеја
Anchīsa, -ae, m. Анхиз
Ascanīus, -īi, m. Асканије
flamma, -ae, f. пламен

Придеви

misēr, -ēra несрећан
laetus, -a весео
multus, -a многи

Глаголи

dormīo, dormīre, dormīvi, dormītum
спавати
sentīo, sentīre, sensi, sensum осећати,
опажати
advenīo, advenīre, advēni, adventum
долазити
nēco, 1. necāvi, necātum убити
vāsto, 1. vastāvi, vastātum опусто-
шити
evādo, 3. evāsi evāsum (ca акуз.) побећи

Непроменљиве речи

cur (прилог) зашто
nōpne (прилог) зар не, није ли
noctū (прилог) ноћу
o! (узвик) о!

dum (везник) док, чим
crudelīter (прилог) немилосрдно, сурово
inde (прилог) затим, потом

МОРФОЛОГИЈА

II или o- деклинација: именице и придеви на **-er** и именица **vīr**

Пример именица **puer**, -ī, m. дечак; **vīr**, -ī, m. човек; **liber**, -bri, m. књига

придев **tēner** млад

pulchēr леп

млад дечак			човек	лепа књига	Завршеци
Једн.	Ном.	puer tēner	vīr	liber pulcher	-ĒR, -ĪR
	Ген.	puēri tenēri	vīri	libri pulchri	-Ī
	Дат.	puēro tenēro	vīro	libro pulchro	-Ō
	Акуз.	puērum tenērum	vīrum	librum pulchrum	-ŪM
	Вок.	puer tēner	vīr	liber pulcher	-ĒR, -ĪR
	Абл.	puēro tenērō	vīrō	librō pulchrō	-Ō
Мн.	Ном.	puēri tenēri	viri	libri pulchri	-Ī
	Ген.	puerōrum tenērōrum	vīrōrum	librōrum pulchrōrum	-ŌRUM
	Дат.	puēris tenēris	viris	libris pulchris	-ĪS
	Акуз.	puēros tenēros	viros	libros pulchros	-ŌS
	Вок.	puēri tenēri	viri	libri pulchri	-Ī
	Абл.	puēris tenēris	viris	libris pulchris	-ĪS
Основа puēro- tenērō			vīrō-	librō- pulchrō-	

Неке именице и придеви II деклинације који се завршавају на *-ēr* могу имати у својој промени *нейосијано -ē*. Има, међутим, именица и придева који задржавају *-ē* у целој деклинацији. Мањи је број именица и придева код којих је *-ē* *иосијано* (*piēr* дечак, *genēr* зет, *mīser* несрећан, *tēner* млад). По генетиву јединице можемо препознати да ли је *ē* *иосијано* (*piēr* — *piērī*), или *нейосијано* (*līber* — *lībrī*). Код придева на *-ēr* то можемо одредити према женском роду (*tenēr*, *tenēra* али *pulcher*, *pulchra*).

Са непостојаним *ē* упоредите појаву непостојаног *a* у нашем језику нпр. *лобац* — *ловца*, *момак* — *момка*; *добар*, *добра*, *добро*; *бегар*, *бегра*, *бегро*.

Напомена: грчка властита имена, нпр. *Аепеās*, мада се мењају по правилима латинске деклинације, у понеким падежима задржавају грчке наставке, нпр. акуз. *Аепеап*.

Придев *multus* употребљава се готово увек у множини.

IV конјугација: индикатив презента актива

āpēriō, *āpērire* *āpērii*, *aperitum* отворити

Инфинитив глагола IV конјугације завршава се на *-īre*, *āpērire*. Презентску основу добијамо кад од инфинитива одузмемо наставак *-re*. Основа глагола IV конјугације завршава се на *-ī*, *āpēri-*.

аpеriō, āpеri -re			Презентска основа	Тематски вокал	Лични наставци
Једн.	1. аpеriō	отварам	аpеri-	—	-Ō
	2. аpēris	отвараш		—	-S
	3. āpērit	отвара		—	-T
Мн.	1. аpеriimus	отварамо		—	-MŪS
	2. аpēritis	отварате		—	-TĪS
	3. аperiunt	отварају		-u-	-NT

СИНТАКСА

1) *Misēri Troiāni dolum non timent*. Несрећни Тројанци не плаше се лукавства.

Nōn је прилог негације. Негира или читаву реченицу, или поједину реч. Кад негира реченицу, *nōn* стоји пред глаголом у личном глаголском облику, а кад негира поједину реч, онда стоји пред њом, нпр. *Non ignaviā, sed industriā scientiam augemus*. Не лењошћу него марљивошћу повећавамо знање. Латински језик допушта само једну негацију.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Деклинирајте: *vīr animōsus*; *agēr Romānus*.

II. 1) *Discipūlus librum lēgit*.

2) *Campi sācri sunt*.

Дате реченице допуните и развијте следећим речима:

(1) *pulcher*, *magistra*, *aperīre et*; (2) *Faunus*, *dēus*, *hortus*, *benignus*.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

1) Отварам књигу и читам дечацима причу.

2) Поља и вртови посвећени су Фауну, њиве богињи земљорадње.

3) О несрећни дечаци и девојке, зашто отварате врата Троје?

ARBĪTER ELEGANTIÆ.

Судија отмености.

(Овај епитет је припадао римском писцу Петронију, који је дуго боравио на двору императора Нерона, I в. н. е., и важио за неприкосновеног судију у питањима укуса.)

Речи латинског порекла у српском језику:

порта (*porta*) — врата, капија, улаз; простор око православне цркве;

портал (*porta*) — главна врата, свечана врата са украсима, нарочито на црквама и замковима; предња страна;

трактор (*trahēre*) — теглилац, машина моторног воза; моторни део код моторног плуга;

феминизам (*femīna*) — покрет жена за ослобођење од подређеног положаја и за изједначење у правима са мушкарцима; женске особине код мушкараца;

елеганција (*elegantīa*) — одабран и укусан спољашњи изглед, отменост, углађеност, достојанственост, финоћа.

VI ВЕЖБАЊЕ

(II или o- деклинација: именице и придеви средњег рода на -ŭm; индикатив имперфекта актива глагола I – IV конјугације)

DE BELLIS ROMANŌRUM

1) Romāni longa et saeva bella cum propinquis popūlis aut barbāris regnis gerēbant. 2) In proeliis fortiter pugnābant et victoriās reportābant. 3) De belli praedā fōrum Romānum aedificābant et oppīda muniēbant. 4)* Fōrum Romānum copīa aedificiōrum publicōrum ornābat. 5) In fōrō Romānō reliquias basilicārum, curiārum, templōrum etiā nunc vidēmus.

РЕЧИ

Именице

Romāni, -ōrum, m. Римљани
proelium, -iī, n. битка
victōriā, -ae, f. победа
copīa, -ae, f. (једн.) мноштво; (мн.) чете
regnum, -i, n. краљевство
praeda, -ae, f. плен
fōrum, -i, n. трг
oppīdum, -i, n. град
aedificium, -iī, n. зграда
basilica, -ae, f. базилика
cūria, -ae, f. курија (већница)
templum, -i, n. храм
reliquiae, -arum, f. остатак

Придеви

longus, -a, -um дуг, -a, -o
barbārus, -a, -um страни, -a, -o
publicus, -a, -um државни, -a, -o

Глаголи

gēro, 3. gessi, gestum носити
bellum gerere водити рат
pugno, 1. pugnāvi, pugnātum борити се
reporto, 1. reportāvi, reportātum задово-
бити
vidēo, 2. vīdi, vīsum видети
aedifico, 1. aedificāvi, aedificātum
градити
munio, 4. munīvi, munītum утврђива-
ти (бедемима)

Непроменљиве речи

aut (везник) или

etiā (везник) и такође
nunc (прилог) сада

4)* Прочитајте поглавље Римски форум.

МОРФОЛОГИЈА

II или o- деклинација

Номинатив једнине: -ūm
Генитив једнине: -ī

Пример:

именица bellum, -ī, n. рат
придев saevum жесток(о)

			Завршеци
Једн.	Ном. bellum saevum	жесток рат	-ŪM
	Ген. belli saevi	жестоког рата	-Ī
	Дат. bello saevo	жестоком рату	-Ō
	Акуз. bellum saevum	жесток рат	-ŪM
	Вок. bellum saevum	жестоки рате	-ŪM
	Абл. bellō saevō	жестоким ратом	-Ō
Мн.	Ном. bella saeva	жестоки ратови	-Ā
	Ген. bellōrum saevōrum	жестоких ратова	-ŌRUM
	Дат. bellis saevis	жестоким ратовима	-ĪS
	Акуз. bella saeva	жестоке ратове	-Ā
	Вок. bella saeva	жестоки ратови	-Ā
	Абл. bellis saevis	жестоким ратовима	-ĪS
основа bellō- saevō-			

Именице средњег рода имају заједнички облик за номинатив, акузатив и вокатив једнине; у множини у тим падежима добијају наставак -ā. Упоредите у нашем језику коло — кола, поље — поља.

Придеви II и I деклинације могу се према завршецима поделити у две групе:

m.	f.	n.	m.	f.	n.
a) -us	-a	-um	б) -er	-ēra	-ērum
				-ra	-rum
bōnus	bōna	bōnum	tēner	tenēra	tenērum
			pulcher	pulchra	pulchrum

Индикатив имперфекта актива

Конјугација	Инфинитив	Презентска основа
I или ā-	amāre волети	на ā: āmā-
II или ē-	timēre бојати се	на ē: timē-
III сугласничка	lĕgĕre читати	на сугласник: lĕg-
IV или ī-	aperīre отворити	на ī: arĕgī-

Индикатив имперфекта актива глагола I и II конјугације гради се од презентске основе, суфикса *-ba-* и личних наставка за актив; у 1. л. једине лични наставак је *-m*.

Глаголи III и IV конјугације између презентске основе и суфикса умећу тематски вокал *-ē-*.

Презентска основа	Суфикс	Лични наставци	Превод	Презентска основа	Тематски вокал	Суфикс	Лични наставци	Превод
Једн. 1. amā-	-ba-	-m	вољах или волео сам	Једн. 1. leg-	-ē-	-ba-	-m	читах или читао сам
2. amā-	-ba-	-s	вољаше	2. leg-	-ē-	-ba-	-s	читаше
3. amā-	-ba-	-t	вољаше	3. leg-	-ē-	-ba-	-t	читаше
Мн. 1. ama-	-bā-	-mus	вољасмо	Мн. 1. leg-	-e-	-bā-	-mus	читасмо
2. āma-	-bā-	-tis	вољасте	2. leg-	-e-	-bā-	-tis	читасте
3. āma-	-bā-	-nt	вољаху	3. leg-	-ē-	-bā-	-nt	читаху
Једн. 1. timē-	-ba-	-m	бојах се или бојао сам се	Једн. 1. āperi-	-ē-	-ba-	-m	отварах или отварао сам
2. timē-	-ba-	-s	бојаше се	2. āperi-	-ē-	-ba-	-s	отвараше
3. timē-	-ba-	-t	бојаше се	3. āperi-	-ē-	-ba-	-t	отвараше
Мн. 1. time-	-bā-	-mus	бојасмо се	Мн. 1. āperi-	-e-	-bā-	-mus	отварасмо
2. time-	-bā-	-tis	бојасте се	2. āperi-	-e-	-bā-	-tis	отварасте
3. time-	-bā-	-nt	бојаху се	3. āperi-	-ē-	-bā-	-nt	отвараху

Имперфектом се казује радња која је трајала и понављала се у прошлости, али се у њој још није завршила.

Латински имперфект често преводимо перфектом несвршених глагола, због тога што је у нашем савременом језику имперфект све ређи.

Pluralia tantum зову се именице које се употребљавају само у множини. Јављају се у свим деклинацијама, осим у петој, нпр.

reliquiae, -ārum, f. остатак

insidiae, -ārum, f. заседа

liberi, -ōrum, m. деца

arma, -ōrum, n. оружје

Од придева међу *pluralia tantum* убрајају се:

cetēri, -ae, -a остали; multi, -ae, -a многи (понекад се јављају и у јединици) pauci, -ae, -a мало њих.

СИНТАКСА

3) ... magnam copiam auri, argenti ...

... велику количину злата, сребра ...

При набрајању у латинском језику или се ниједан члан не веже везником *et* или се везник понавља пред сваким чланом.

... Rōmam vehēbant.

... допремали су у Рим.

Уз глаголе кретања име града без атрибута и апозиције стоји у акузативу циља без предлога.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Одредите падеж и функцију наведених именица:

saevum bellum (3), multis oppidis (2), pericula (3), templi, populi (3).

II. Bella gerēbāmus. Insidias tendēbant.

Дате реченице допуните и развијте следећим речима:

longus, saevus, et, pro, praeda, non. Periculōsus, fera, saevus, antiquus populus.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

1) О древни народи, често сте градили велике и лепе божје храмове.

2) Римљани, нисте се плашили ратова.

3) Римски народ је допремао (у) Рим велико богатство.

4) Многе лепе статуе украшавале су римски форум.

INTER ARMA SILENT MŪSAE.

У рату ћуте музе.

RELIQUIAE RELIQUIARUM.

Остатак остатка.

VERBA VOLANT SCRIPTA MANENT.

Речи лете, оно што је написано остаје.

Речи латинског порекла у српском језику:

копија (cōpia) — препис; фиг. подражавање, угледање; нешто изражено подражавањем;

реликвија (reliquiae) — оно што је остало од неког светитеља, светиња;

барбарин (грчки bárbaros) — код старих Грка човек који говори неразумљивим језиком (ономатопеја); код Римљана народи који нису имали грчког ни римског образовања; данас: суров, груб, необразован човек, дивљак.

едифицирати (aedificāre) — градити, зидати;

скрипта (scriptum) — писана предавања

сигнум (signum) — знак, белег; застава; знамење; печат;

VII ВЕЖБАЊЕ

(III деклинација: сугласничке основе мушког и женског рода)

ДОЛАЗАК ЕНЕЈЕ У ИТАЛИЈУ

- 1) Aenēas, Troianōrum dux, post multa pericūla, cum paucis comitibus ad Italiāe ōras vēnit.
- 2) In Italiā pater Latīnus Aborigīnes in pāce rēgit.
- 3) Aenēas et Aborigīnum rex Latīnus societātem belli iungunt.
- 4) Latīnus quoque Aenēae filiā Lavinīam, virgīnem pulchram, in matrimonium dat.
- 5)* Rutulōrum rex Turnus, amōre Lavinīae bellum contra Latīnum et advēnas Troiānos mōvet.

РЕЧИ

Именице

pericūlum, -i, n. опасност
ōra, -ae, f. обала
Latīnus, -i, m. Латин, митски краљ у
Лауренту (епоним Латина)
Aborigīnes, Aborigīnum, m. Абориги-
ни, митски народ, прастановници
Италије
pax, pācis, f. мир
societas, societātis, f. савез
filia, -ae, f. кћи
Lavinīa, -ae, f. Лавинија
matrimonium, -i, n. женидба, брак
Turnus, -i, m. Турно, краљ Рутула
Rutulī, -ōrum, m. Рутули, древни на-
род у Лацију
rex, rēgis, m. краљ
āmor, amōris, m. љубав
advēna, -ae, m. f. дошљак
mors, mortis, f. смрт

Придеви

Latīnus, 3 латински
acerbus, 3 горак

Глаголи

venīo, 4. vēni, ventum долазити
rēgo, 3. rexi, rectum (са акуз.) владати
iūngo, 3. iūnxi, iūctum склопити
in matrimonium dāre удати
movēo, 2. mōvi, mōtum кретати
bellum movēre започети рат
amitto, 3. amīsi, amīssum изгубити
creō, 1. creāvi, creātum стварати

Непроменљиве речи

pōst (предлог са акуз.) после
quodque (прилог) и, такође
āt (везник) али, но, него
quia (везник) јер, што

Од овог вежбања уз придеве -us, -a, -um, I и II деклинације уместо завршетака наводиће се број 3 као ознака да придев има три рода.

^{5)*} amōre Lavinīae (аблатив узрока и генитив објекта) — из љубави према Лавинији.

- 6) At socii magnā dūcum et milītum fortitudinē Turni cōpiās vincunt.
- 7) Victoriā victoribus acerba est, quia rēgem Latīnum amittunt.
- 8) Post rēgis Latīni mortem Aenēas ex Aboriginum et Troianōrum multitudine natiōnem Latīnam crēat.

МОРФОЛОГИЈА

III деκлинација: сугласничке основе

Номинатив јединице: — или -s
 Генитив јединице: —is

Основа именица ове деκлинације завршава се двојачко:

- а) на сугласник — *сугласничке основе*
- б) на самогласник — *i-основе*.

Зато ову деκлинацију називамо *мешовитом*.

Именице сугласничких основа у генитиву јединице имају један слог више него у номинативу, па се зато и зову неједнакосложне (*imparisyllāba*).

Именице III деκлинације сугласничких основа су мушког, женског и средњег рода.

Примери типичних завршетака сугласничких основа према роду:

Мушки род	-ōr -ōris	-ōs -ōris	-o -īnis	-ēs -ītis	-ō -ōnis
Једн. Ном. Вок. Генитив	victor victōris	mōs mōris	hōmo homīnis	mīles milītis	leō leōnis
Основа	victōr-	mōr-	homīn-	milīt-	leōn-
	побед- ник	обичај	човек	војник	лав

Женски род	-dō dīnis	-ūs -ūdis	-ūs -ūtis	-go -gīnis	-x -gis	-ās -ātis
Једн. Ном. Вок. Генитив	forti- tūdo fortitū- dīnis	pālūs palūdis	virtūs virtūtis	virgo virgīnis	lex lēgis	civītās civitātis
Основа	fortitū- dīn-	pālūd-	virtūt-	virgīn-	lēg-	civitāt-
	храб- рост	мочвара	врлина	девојка	закон	држава

Код именица сугласничких основа налазимо већ у генитиву једине *основу именица* кад одбијемо наставкак *-is*.

dux, -cis, m. f. вођа			natīo, -ōnis, f. народ	Завршени
Једн.	Ном.	dux	natīo	—
	Ген.	dūcis	natiōnis	-IS
	Дат.	dūci	natiōni	-I
	Акуз.	dūcem	natiōnem	-ĖM
	Вок.	dux	natīo	-
	Абл.	dūce	natiōne	-Ė
Мн.	Ном.	dūces	natiōnes	-ĖS
	Ген.	dūcum	natiōnum	-ŪM
	Дат.	dūcībus	nationībus	-IBŪS*
	Акуз.	dūces	natiōnes	-ĖS
	Вок.	dūces	natiōnes	-ĖS
	Абл.	ducībus	nationībus	-IBŪS*

Напомена: номинатив једине често се прави тако што се основи дода номинативни наставкак *-s*. Сугласници *c*, *g* у основи са наставком *-s* дају *x*. Основа *duc* + *s* даје *dux*, а *leg* + *s* даје *lex*.

Сугласници из основе *t* и *d* испред *-s* нестају, нпр. *virtut* + *s* даје *virtūs* или *palud* + *s* даје *pālūs*.

* Наставак за датив и аблатив множине у III, IV и V деклинацији гласи *-būs*. Завршетак *-ībūs* прешао је од самогласничких основа III деклина-

ције сугласничким основама III деклинације, као и именицама IV деклинације.

Неке именице III деклинације које се завршавају на *-er* такође могу имати непостојано *-e*:

		отац	мати	брат
Једн.	Ном.	pāter	māter	frāter
	Ген.	pātris	mātris	frātris
Мн.	Ген.	pātrum	mātrum	frātrum

cōmes, -ītis, m. f. — пратилац, пратиља

Именице које имају једнак облик за мушки и женски род зову се *substantīva commūnīa*.

СИНТАКСА

Апозиција стоји обично иза властитог имена:

Nōmērus poēta

Проширена апозиција стоји такође иза своје именице:

Aenēas, Troiānorum dūx

Испред властитог имена стоје именице rex, imperātor, provinciā, oppīdum, fluvīus:

rēx Priāmus, provinciā Moesiā, oppīdum Singidūnum, fluvīus Sāvus.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Деклинирајте: magnā civītās; saevus victor.

II. 1) Latīnus Aenēae Lavinīam dāt.

2) Homīnes mōres et lēges servābant.

Дате реченице допуните и развијте следећим речима:

(1) rex, Aborigīnes, virgo, matrimonīum; in. (2) pāter, patria, pāx, in, bellum, et.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

1) Енеја са оцем, сином и пратиоцима бежи из града Троје.

2) Краљ Латин и Енеја ратовали су против суседних народа.

3) Енеја, тројански вођа, са женом оснива нови град Лавиниј.

4) У мочварама има много птица. (Многе птице су...)

SŪB VŌCE.

Скраћено s. v. Под речју.

VIRTUS, NŌN CŌPIA VINCIT.

Побеђује храброст а не мноштво.

HONŌRES MŪTANT MŌRES.

Почасти мењају понашање.

POST SCRIPTUM.

Скраћено p. s.

После онога што је написано.

Речи латинског порекла у српском језику:

пост (post) — предметак у сложеницама са значењем: позади, после, доцније, затим;

патернализам (pāter) — схватање по коме се поједине друштвене групе, нације и расе третирају као малолетне, тј. неспособне да се саме развијају;

креирати (creāre) — створити, направити; измислити; основати;

нација (nātiō) — народ;

Вирго (virgo) — сазвежђе Девица.

ВЕНЧАЊЕ У РИМУ

Јуни месец био је сезона венчања у Риму. Девојка је пред удају одлагала tōga praetexta као знак да је већ сазрела. Венчавали су се рано, младићи у двадесетој години, а девојке коју годину раније. Родитељи би се споразумели о склапању брака своје деце. Венчању је претходила веридба (spōnsālia) када је у вереничиној кући, у присуству родбине, вереник девојку прстеновао. На венчању невеста је имала ритуалом прописан изглед. Коса јој је била подељена и увијена у шест увојака (sēx crīnes) и оплетена вуненим врпцама (vitta), носила је равну белу ткану тунику (tunīca recta) прикупљену у струку и везану „Херкуловим чвором“. Појас је и у Грка и у Римљана симболисао девичанство. На глави је носила дугачак вео наранџасте боје (flamētēum) и у истој боји имала је на ногама обућу. Сви сватови су се окупљали у кући невестиног оца где су вршене ауспиције после којих је склапан женидбени уговор који је тачно прецизирао девојчин мираз и шта бива са њим у случају развода. Тада су уговор пред сведоцима потписивали, а удата жена (prōpūba) је симболично спајала деснице младенаца (dextrārum iunctiō) при чему је невеста изговарала формулу Ūbi tu Gāius, ēgo Gāia. Где си ти Гај (муж), ја сам Гаја (жена). Уследила би затим молитва и жртва и гласни усклик сватова срећно (felīciter)! па би отпочела гозба која је трајала до мрака. Затим би младожења отишао својој кући да дочека невесту, а она би седећи на колима у пратњи три младића и праћена сватовском поворком са запаљеним бакљама и уз свирку свирала била доведена (deductiō) мужевљевој кући. Ту је китила довратник и прихватала од мужа ватру и воду чиме је симболично увођена у нову породицу. Да се не би спотакла, што је био лош предзнак, муж је невесту преносио преко кућног прага. Жена је венчавањем добијала име по мужу.

Dextrarum iunctio (Рим. Ватикански музеј)

VIII VEЖБАЊE

(III деклинација: сугласничке основе средњег рода;
индикатив имперфекта глагола *esse*)

- 1) Unde Latīnis nōmen est? Scisne, pūer? Certe, Latīni gēnus dūcunt a patre Latīnō; Latīnis nōmen a patre Latīnō est.
- 2) Aenēae filīo nōmen Ascanīus, Ascanīi filīo Iūlus ērat.
- 3) Ut antīquis temporībus, sic nunc Homēri carmīna nōta cāraque sunt.
- 4) Latinōrum antīqua capīta ērant: Laurentum, Lavinīum, Alba Longa, Rōma.
- 5) Agri cultūra homīnum genēri universo magnam utilitātem semper praebēbat.
- 6)* Singidūnum antīquum ad confluentem flumīnum Savi et Danuvīi sītum ērat.
- 7) Aestīvō tempore in litorībus flumīnum iucundum tempus agimus.

РЕЧИ

Именице

Iūlus, -i, m. Јул
Laurentum, -i, n. Лаурент
carmen, carminis, n. песма, еп
Homērus, -i m. Хомер
cultūra, -ae, f. обрађивање
agri cultūra земљорадња
utilitas, -atis, f. корист
Singidūnum, -i, n. Сингидунум
conflūens, -entis, m. ушће
lītus, litōris, n. обала
flūmen, flumīnis, n. река
Sāvus, -i, m. Сава
Danuvīus, -ī, m. Дунав

Придеви

cārus, 3 драг, мио
nōtus, 3 познат
universus, 3 цео, сав
sītus, 3 (партицип) постављен, смештен
aestīvus, 3 летњи

Глаголи

scīo, 4. scīvi, scītum знати
dūco, 3. dūxi, ductum водити
praebēo, 2. praebūi, praebītum прибавити
āgo, 3. ēgi, actum чинити
tempus agere проводити време

Непроменљиве речи

unde (прилог) одакле
certe (прилог) свакако, доиста
sic (прилог) тако
ut (прилог) како

ut ... sic како ... тако
iucunde (прилог) пријатно
semper (прилог) увек

^{6)*} На месту Београда било је насеље још у праисторији. Његово име Singidūnum келтског је порекла. Ту су Келти дигли тврђаву у IV веку пре н. е.; у римско доба град је био важна стратегијска тачка. Словенско име Београд налазимо забележено 14. априла 878. године, што нам говори да је тада великим делом био настањен Словенима.

МОРФОЛОГИЈА

III дефлекција: сугласничке основе средњег рода

Средњи род	-us -ōris	-men -mīnis	-t	-us -ēris	-ur -ōris
Једн. Ном. Акуз. Вок.	tempus	nōmen	cāput	gēnus	rōbur
Генетив	tempōris	nomīnis	capītis	genēris	robōris
основа	tempōr-	nomīn-	cāpīt-	gēnēr-	rōbōr-
	време	име	глава	род	снага

corpus, -ōris, n. тело	Завршеци		Завршеци
Једн. Ном. corpus	—	Мн. corpōra	-Ā
Ген. corpōris	-ĪS	corpōrum	-ŪM
Дат. corpōrī	-Ī	corpōrībus	-ĪBUS
Акуз. corpus	—	corpōra	-Ā
Вок. corpus	—	corpōra	-Ā
Абл. corpōre	-Ē	corpōrībus	-ĪBUS

Индикатив имперфекта глагола esse

Једн.	1. ēram	бејах	Мн.	1. erāmus	бејасмо
	2. ērās	бејаше		2. erātis	бејасте
	3. ērat	бејаше		3. ērant	бејаху

СИНТАКСА

1) Scisne? Да ли знаш?

-ne (упитна речца) ли, да ли енклитика је па се стога спаја са претходном речју. Обично стоји уз најистакнутију реч у питању — глагол. Одговор може бити потврдан или одречан.

2) Aenēae filiō nōmen ērat Ascanīus. Енејин син је имао име Асканије.

Датив уз помоћни глагол *esse* показује лице или ствар којој нешто припада — присвојни датив (*datīvus possesīvus*). Помоћни глагол обично преводимо глаголом имати.

Упоредите у српском језику:

„Сад да су ми два сестрића моја,
два сестрића, два Воиновића.“

(Душанова женидба)

3) *Homēri carmīna nōta clāraque sunt.*

Хомерови епови су познати и славни.

Енклитички везник *-que* (и) пише се заједно са речју коју повезује са претходним појмом, при чему тој речи помера нагласак на последњи слог.

4) *aestīvō tempōre* — у летње доба, лети

Именице које означају време (*tempus, annus, nox, ver, aetas*) на питање када? стоје у аблативу без предлога — аблативу времена (*ablatīvus tempōris*).

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. *Flōs est nuntīus vēris.*

Дату реченицу ставите у множину употребивши презент и имперфект глагола *esse*.

II. *Corpus firmātis.*

Дату реченицу допуните и развијте следећим речима: *lābor; assidūus*.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

1) Римљани су имали многе богове и богиње. (посесивни датив)

2) У пролеће бујају реке од (ex) снегова.

3) Ромул и Рем су градили град на обали реке.

MENS SĀNA ĪN CORPŌRE SĀNŌ.

Здрав дух у здравом телу.

NŌMĪNA SUNT ODIŌSA.

Имена су мрска.

MAGNI NŌMĪNIS UMBRA.

Сенка значајног човека. (Лукан)

EX TEMPŌRE.

Одмах. Сместа.

(Каже се за некога ко је изгубио своју моћ и утицај.)

Речи латинског порекла у српском језику:

агрикултура (*agri cultūra*) — земљорадња

културан (*cultūra*) — однегован, углађен; оплемењен; образован;

утилитаризам (*utīlis*) — филозофско гледиште да је циљ човечијег делања корист и благостање;

утилитарци (*utīlis*) — присталице утилитаризма;

универзум (*universum*) — васељена, свет;

умбра (*umbra*) — астр. језгро Сунчеве пеге; хем. боја слична мрко жутом океру која при жарењу поцрни; мрки минерал који се употребљава у сликарству.

IX ВЕЖБАЊЕ

(III дефлекција: — i основе; глаголи са основом на -i)

РОЂЕЊЕ РОМУЛА И РЕМА

1)* Albānā in urbe, Latinārum urbium flōre, Numitor et Amulius, fratres ex regiā Silviōrum gente, regnāre pariter cupiebant. 2) Amulius, hōmo dūrus, statuit fratrem e regnō eicere. 3) Itaque arma capit, fratrem e regnō eicit, scelus scelēri addit: Numitoris filiū interficit, filiā Rhēam Silviam Vestālem facit. 4) Fatō Rhēa geminos divinos parit et Martem divinae prōlis patrem nominat. 5) Nec dēi nec civium fortitudo matrem et divīnam prōlem ab Amulii crudelitāte protēgunt. 6) Servi Rōmulum et Rēmum in alvō, velut in nāve pōnunt et in amnem iaciunt.

(Према Титу Ливију)

РЕЧИ

Именице

Nūmītor, -ōris, m. Нумитор
Amūlius, -iī, m. Амулије
gens, gentis, f. род
Silvius, -iī, m. Силвије, име више краљева Алба Лонге
scēlus, -ēris, n. злочин
Rhēa Silvīa, -ae, f. Реа Силвија
Vestālis (virgo) -is f. весталка
fātum, -i, n. судбина
gemīni, -ōrum, m. близанци
Mars, Martis, m. Марс, бог рата
prōles, prōlis, f. (само једн.) пород, потомак
crudelitas, -atis, f. окрутност
Romulus, -i, m. Ромул
Rēmus, -i, m. Рем
nāvis, nāvis, f. лађа
amnis, amnis, m. река
servus, -i, m. роб, слуга
Непроменљиве речи
pariter (прилог) једнако
пес... пес (прилог) нити... нити...
velut (везник) као, као што

Придеви

regius, 3 краљевски
dūrus, 3 суров
divinus, 3 божански, божји

Глаголи

statuo, 3. statui, statutum одлучити
icio, 3. eici, eictum (са абл.) истерати из
capio, capere, cepi captum узети
addo, 3. addidi, additum додати
interficio, interficere, interfeci, interfectum убити
facio, facere, feci, factum чинити
pario, parere, peperit, partum родити, стећи
nominō, 1. nominavi, nominatum именувати
protēgo, 3. protēxi, protēctum заштитити
pono, 3. posui, positum ставити
iacio, iacere, ieci, iactum бацити

1)* urbs Alba = Алба Лонга

ТИТ ЛИВИЈЕ (Titus Livius, 59. г. пре н. е. – 17. г. н. е.) био је историчар, савременик Октавијана Августа. Написао је у 142 књиге, од којих је до нас дошло, свега 35, целокупну историју Рима, од оснивања града Рима до свога времена. Наслов дела је *Од оснивања града (Ab urbe condita)* и у њему идеализује римску прошлост.

МОРФОЛОГИЈА

III деклинација: -i основе

Именице вокалске -i основе могуће је поделити у три групе:

- једнакосложне (parisyllāba) именице,
- неједнакосложне (imparisyllāba) именице са сугласничком групом пред наставком -is у ген. једнине,
- именице средњег рода на -e, -al, -ar.

Parisyllāba имају у номинативу и генитиву једнине једнак број слогова:

Номинатив једнине: -īs или -ēs
Генитив једнине: -īs

Једн. Ном. Вок.	cīvis, m. f.	nūbes, f.
Генитив	cīvis	nūbis
Мн. Генитив	civium	nubium
Основа	cīvī-	nūbī-
	грађанин, грађанка	облак

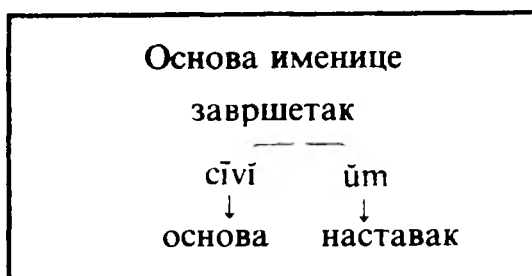
Imparisyllāba са сугласничком групом пред наставком -is у ген. једн.

Номинатив једнине: -s или -ēr
Генитив једнине: група сугласника + -īs

Једн. Ном. Вок.	imbēr, m.	fons m.	urbs, f.
Генитив	imbris	fontis	urbis
Мн. Генитив	imbrīum	fontium	urbium
Основа	imbrī-	fontī	urbī
	киша	извор	град

Именице на -s углавном су женског, а именице на -ēr мушког рода.

	једнина	множина	једнина	множина
Ном.	а) cīvis	cīves	б) urbs	urbes
Ген.	cīvis	cīvium	urbis	urbium
Дат.	cīvi	cīvibus	urbi	urbibus
Акуз.	cīvem	cīves	urbem	urbes
Вок.	cīvis	cīves	urbs	urbes
Абл.	cīvē	cīvibus	urbē	urbibus

Промена глагола са основом на -ī

cupīo, cupēre, cupīvi, cupītum желети

Презентска основа ових глагола завршава се на -ī а добија се кад се од 1. л. једн. индикатива презенте актива одбије лични наставак -о (cupī-о). Глаголи ове групе у својој промени имају одлике и тематске и атематске промене, дакле имају мешовиту промену. Својом променом одговарају промени глагола IV конјугације а једина разлика је у квантитету основног вокала (cupītus, cupītis – diormītus, dormītis).

Индикатив презенте актива

Индикатив имперфекта актива

Једн.	1. cupī-о желим 2. cūpi-s 3. cūpi-t	1. cupi-ēba-m желео сам 2. cupi-ēba-s 3. cupi-ēba-t
Мн.	1. cupī-mus 2. cupī-tis 3. cupī-u-nt	1. cupi-ebā-mus 2. cupi-ebā-tis 3. cupi-ēba-nt

СИНТАКСА

- 3) Amulius Rhēam Silviam Vestālem fācit. Амулије учини
Реу Силвију весталком.

Глаголи са значењем *именова̄ти, учинӣти, њос̄тавӣти, избра̄ти, ценӣти, сма̄тра̄ти*, када су у активу, захтевају два акузатива: акузатив објекта и акузатив предиката; овај други акузатив преводи се најчешће нашим инструменталом.

Упоредите у нашем језику:

Чес̄тӣӣа ђу њебе учинӣӣ . . .
(Женидба Душанова)

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- I. Деклинирајте: *urbs nōva; pars magna civium.*
Конјугирајте у презенту и имперфекту: *foedus facere; legem statuere.*
- II. 1) *Rōbur amnium periculōsum erat.*
Дату реченицу допуните и развијте следећим речима:
(1) *magnus, altus, nauta.*
- III. Преведите следеће реченице на латински језик:
1) Бог Марс није желео да штити пород Рее Силвије.
2) Дијана је била богиња гора и гајева.
3) Грци су били учитељи књижевности и наука.

URBS AETERNA.
Вечни град, тј. Рим.

ARS POETICA.
Песништво.

FĪNIS CORŌNAT ŌPUS.
Конац дело краси.

LIBERTĀTI VĪAM FACĒRE.
Отварати пут слободи.

Речи латинског порекла у српском језику:

урбанистика (*urbs, urbanus*) — наука
о уређењу градова;
флористика (*flos*) — наука о цвећу,
познавање цвећа;
фатализам (*fātum*) — вера у судбину
и њену неизмењивост;

фаталист (*fātum*) — присталица фата-
лизма;
фатум (*fātum*) — судбина;
фратар (*frater*) — католички калуђер,
редовник;
опус (*opus*) — дело, нарочито научно
или уметничко дело; муз. компози-
ција.

РОЂЕЊЕ ДЕТЕТА У РИМУ

Дечак са амајлијом око браџа
(Парма, Археолошки музеј)

У антици, ни у Грка ни у Римљана, отац није био обавезан да отхрани свако дете које му жена роди. Нежељену децу су „излагали“, остављали на улици где их је пролазник могао узети и одгајити као роба. Овај обичај је био распрострањен у нижим, сиротињским слојевима друштва. Чешће су излагали женску новорођенчад. Временом се овај сурови обичај изгубио.

Уколико је отац прихватао новорођенче показивао је то тако што би дете, положено на земљу пред њим, узео у наручје. Деветог дана по рођењу дете је обредом чишћено и добијало је име. Том приликом су му везивали око врата амајлију (*bullā*), у богатих од злата, сребра, иначе од бронзе или коже, која је имала да га штити од урока и злих духова. И дечаци и девојчице носили су тогу са широким пурпурним первазом (*tōga praetexta*), као знак да су им родитељи слободни римски грађани. Дечаци су је носили до своје зрелости,

око шеснаесте године када су навлачили белу тогу (*tōga virilis*), а девојчице све до своје удаје. Дечак је тада постајао *iuvēnis*; у пратњи пријатеља одлазио је на форум да га уведу у списак римских грађана. У његовој кући се тај догађај прослављао приношењем жртве и гозбом за родбину и пријатеље.

У доба патријархалног ропства породицу (*famīliā*) чинили су отац као глава куће (*pāter famīliās*), мајка (*māter famīliās*), деца и сви чланови домаћинства укључујући и робове. Над свима њима отац је имао неприкосновену власт, (*patriā potestas*). По очевој смрти најстарији син преузима његове дужности, а породица се грана у онолико огранака колико има у кући синова. Власт главе породице, која је у раном периоду ишла дотле да је господарио животом чланова своје породице, да их је могао продати у робље и то више пута, да их је могао казнити и смрћу, временом је законима била ограничена. У случајевима овако тешких казни заседао је породични суд коме су могли присуствовати и угледни пријатељи, познати по свом добром расуђивању. Породичним имањем по старим законима располагао је само отац породице. Природно да је оваква патријархална породица постала неприхватљива политичком и економском експанзијом Рима, те се од II века пре н. е. делатност правника усмерава ка ограничавању власти главе породице и ослобађању чланова породице (*emancipatio*) од ње. Уместо стеге чланове уже породице повезиваће надаље, уколико је има, само љубав.

X ВЕЖБАЊЕ

(III деклинација: самогласничке основе именица средњег рода на -e, -al, -ar; футур I глагола esse)

- 1) Magni pisces in profundō mārī vīvunt.
- 2) Piscatōres retia e mārī extrāhunt; multi pisces in piscatōrum retibus ērunt.
- 3) Discipūli, multa pulchra exemplariā virtūtis in Homēri carminibus invenītis.
- 4) Domestica animalia hominibus magnam utilitatem praebent.
- 5) Romāni magna vectigalia gentibus subiectis imponēbant.
- 6)* Milites Romāni multa bella terrā marique saepe gerēbant.

РЕЧИ

Именице

pīscis, -is, m. риба
piscātor, -ōris, m. рибар
rēte, rētis, n. мрежа
vectīgal, -ālis, n. порез

Придеви

profundus, 3 дубок
domesticus, 3 домаћи
subiectus, 3 потчињен

Глаголи

vīvo, 3. vixi, victum живети
extrāho, 3. extrāxi, extrāctum извући, извадити
invenīo, 4. invēni, invēntum наћи, налазити
impōno, 3. imposui, impositum наметнути; поставити

Непроменљиве речи

nām (везник) наиме, јер

МОРФОЛОГИЈА

III деклинација: -i основе средњег рода

Номинатив једнине: -ē, -āl, -ār

Генитив једнине: -īs

* terrā marique (аблатив места) — на копну и на мору

Једн.	Ном.	Акуз.	Вок.	māre, n.	animāl n.	exemplar, n.
Ген.				māris	animālis	exemplāris
				море	животиња	пример
Једн.	Ном.	māre	Мн.	marīa	Карактеристике деклинације ових именица: абл. једн. -ī ном. } акуз. } мн. -īa вок. } ген. мн. -īum	
	Ген.	māris		marīum		
	Дат.	māgi		marībus		
	Акуз.	māre		marīa		
	Вок.	māre		marīa		
	Абл.	māgī		marībus		

Футур I глагола esse

Једн.	1. ēro	бићу	Мн.	erīmus	бићемо
	2. ēris	бићеш		eritis	бићете
	3. ērit	биће		ērunt	биће

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Преведите и анализирајте глаголске облике:

ēris, facīmus, erāmus, capiēbat, estis, lēgis, narrābas.

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Нептун је био господар мора и морских животња.
- 2)* Марко Катон, чудесни пример римског гађанина, имао је многе врлине. (посесивни датив)
- 3) Ученицима ће бити познати многи примери храбрости римских грађана.

^{2)*} М. ПОРЦИЈЕ КАТОН (234 – 149. г. пре н. е.) учествовао је у II пунском рату као народни трибун у бици код Метаура где је био убијен Хаздрубал, млађи Ханибалов брат. На Сицилији је обављао службу квестора, затим је био плебејски едил. Када је добио на управу Сардинију као претор, донео је читав низ закона против зеленаша. Своју каријеру завршио је као цензор познат по својој строгости.

Књижевна делатност овог политичара била је веома богата и плодна. Био је веома добар беседник. Сачувано нам је у фрагментима око осамдесет беседа. Дело *О земљорадњи* (*De agricultūrā*) написао је у дубокој старости, а у историјском делу *Посијанци* (*Origīnes*), које је писао последњих двадесет година свог живота, дао је историју Рима од самих почетака до свога времена.

III. Преведите и анализирајте изразе:

tempore vēris; audaciā militum Romanōrum; discipulo multa exemplaria Cicerōnis librōrum ērunt; antiquis temporibus; Romānis vectigalia sunt; Cicerōnem consulem creant.

FORTASSE ĖRIT, FORTASSE NON ĖRIT.

Можда ће бити, можда неће бити.

PISCEM NATARE DŎCES.

Учиш рибу да плива.

Речи латинског порекла у српском језику:

импонирати (imponere) — наметнути
услове; наредити; правити утисак;
уливати или захтевати поштовање;
имати утицај на људе;

екстракт (extractum) — оно што је извучено специјалним фармацеутским, поступком;

анималист (animal) — уметник (сликар, вајар) који ради животиње;

егземплар (exemplar) — примерак, узорак, један једини примерак у збирци;

субјект (n. subiectum) — подмет.

XI ВЕЖБАЊЕ

(Придеви III деklinације)

DE ATHENĀRUM NOMĪNE

1) Attīca celebriūm poētārum, virōrum fortīum, oratōrum, rhetōrum, philosophōrum patriā ērat. 2) Non prōcul a mārī celēbris Atheniensīum urbs sīta ērat. 3) Ōlim, ut antīqui poētae narrant, Neptūnus, potens omnīum marīum domīnus, cum Minervā de urbis nomīne certābat. 4) Dēi tum Iōvem, homīnum deōrumque patrem, arbītrum certamīnis acris statūunt. 5) Iuppīter dēis condiōnem statūit: „O dii, civībus dōnum utīle dāre debētis.“ 6) Neptūnus tridente acrī terram percūtīt et fontem āquae salsae fācit. 7) Minerva prudens iuxta fontem inutilē olēam utīlem insērit. 8) Sīc dēa donō utīlī victoriām reportat et urbi celēbri nōmen propriūm dat.

РЕЧИ

Именице

Athēnae, -ārum, f. Атина (град)
Attīca, -ae, f. Атика
orātor, -ōris, m. говорник
rhētōr, -ōris, m. учитељ бесед-
ништва
philōsōphus, -i, m. филозоф
Athenienses, -iūm, m. Атињани
Neptūnus, -i, m. Нептун
condīcio, -ōnis, f. услов, предлог
dōnum, -i, n. дар
tridens, -entis, m. трозубац
āqua, -ae, f. вода
olēa, -ae, f. маслина

Придеви

celēber, celēbris, celēbre чувен
fortis, forte храбар
pōtens, -entis моћан
omnis, omne сав
salsus, 3 слан
inūtilis, inūtile (са дат.) неко-
ристан
proprius, 3 сопствен

Глаголи

percutiō 3. percussi, percussum ударити
insēro, 3. inserui, insertum засадити
certo, 1. certavi, certatum надметати
се са неким око нечега (de са абл.)

Непроменљиве речи

prōcul (прилог) далеко
ōlim (прилог) једном
tum (прилог) тада, том приликом

iuxta (предлог са акуз.) крај,
код
sīc (прилог) тако, на тај начин

МОРФОЛОГИЈА

Придеви III деклинације

Придеви III деклинације припадају вокалским -i основама:

Ген. мн. *acrī* -um, *utilī* -um *prudentī* -um

Придеви III деклинације у номинативу једнине имају:

а) три завршетка, нпр. *acer*, *acris*, *acre* жесток, -а, -о

		m. -er	f. -(e)ris	n. -(e)re	Завршеци		
					m.	f.	n.
Једн.	Ном.	acer	acris	acre	-ēr	-īs	-ē
	Ген.	acris	acris	acris	-īs	-īs	-īs
	Дат.	acrī	acrī	acrī	-ī	-ī	-ī
	Акуз.	acrem	acrem	acre	-ēm	-ēm	-ē
	Вок.	acer	acris	acre	-ēr	-īs	-ē
	Абл.	acrī	acrī	acrī	-ī	-ī	-ī
Мн.	Ном.	acres	acres	acrīa	-ēs	-ēs	-iā
	Ген.	acrīum	acrīum	acrīum	-īum	-īum	-īum
	Дат.	acrībus	acrībus	acrībus	-ībūs	-ībūs	-ībūs
	Акуз.	acres	acres	acrīa	-ēs	-ēs	-iā
	Вок.	acres	acres	acrīa	-ēs	-ēs	iā
	Абл.	acrībus	acrībus	acrībus	-ībūs	-ībūs	-ībūs

Напомена: код придева на -ēr треће деклинације такође наилазимо на појаву непостојаног -е чије се присуство утврђује према облику за женски род, нпр. *celēr celēris celēre* брз, али *ācēr, ācrīs ācrē*.

б) два завршетка, нпр. *ūtīlis*, *ūtīle* користан

		m.	f.	n.			m.	f.	n.
		-is	-is	-e					
Једн.	Ном.	utilis	utīlis	utīle	Мн.		utīles	utīles	utilīa
	Ген.	utīlis	utīlis	utīlis			utilīum	utilīum	utilīum
	Дат.	utīli	utīli	utīli			utilībus	utilībus	utilībus
	Акуз.	utīlem	utīlem	utīle			utīles	utīles	utilīa
	Вок.	utilis	utīlis	utīle			utīles	utīles	utilīa
	Абл.	utīlī	utīlī	utīlī			utilībus	utilībus	utilībus

в) један завршетак за три рода (типични завршеци):

	m. f. n.			m. f. n.			m. f. n.		
Ном.	-ens	prudens,	-ans	constans,	-x	fēlix			
Ген.	-entis	prudentis	-antis	constantis	-cis	felīcis			
		разборит		постојан		срећан			

Једнина				Множина			
	m.	f.	n.		m.	f.	n.
Ном.	prūdēns	prūdēns	prūdēns	prudentes	prudentes	prudentia	
Ген.	prudentis	prudentis	prudentis	prudentium	prudentium	prudentium	
Дат.	prudenti	prudenti	prudenti	prudentibus	prudentibus	prudentibus	
Акуз.	prudentem	prudentem	prūdēns	prudentes	prudentes	prudentia	
Вок.	prudens	prūdēns	prūdēns	prudentes	prudentes	prudentia	
Абл.	prudenti	prudenti	prudenti	prudentibus	prudentibus	prudentibus	

Абл. једн. -ī

Ном. акуз. вок. мн. средњег рода -iā

Ген. мн. -iūm

Напомена: именица *Iuppiter* се мења *Iuppiter, Iōvis, Iōvi, Iōvem, Iuppiter, Iōve*

СИНТАКСА

5) *dāre debētis* — морате дати, морате да дате

Глагол *debēo*, 2. *debūi, debītum*, у смислу морати, треба да, захтева допуну другог глагола у инфинитиву и преводи се инфинитивом или презентом и везником да.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Преведите на латински језик и ставите дате примере у аблатив једнине, генитив множине и акузатив множине: славни песник, славни град, жестоко надметање, користан дар, разборит човек.

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Нептун, Јупитеров брат, моћни господар свих мора, пребива у дубоком мору.
- 2) Брзога коња не подстичемо мамузом.
- 3) Јупитеру, бићеш праведни судија жестоког надметања.

SAPIENTI SĀT.

Паметноме доста.

DULCE CUM UTĪLĪ.

Угодно са корисним.

AUDĀCES FORTŪNA IŪVAT.

Храбрима помаже срећа.

(Вергилије)

**DULCE ĖNIM ETĪAM NŌMEN
ĖST PĀCIS.**

Слатко је већ и име мир. (Цицерон)

Речи латинског порекла у српском језику:

оратор (orātor) — говорник, беседник;
проповедник;

потентан (potens) — моћан, снажан; јак

арбитер (arbĭter) — изборни судија,
изабрани судија, судија у спору; по-
сматрач; неограничени господар; нај-
меродавнија личност у спорним пи-
тањима;

перкутирати (percutĕre) — испитивати
куцањем.

кондиција (condicio) — услов; служба,
положај; приватно подучавање ђака;
бити у кондицији — бити у добром
стању;

репортирати (reportāre) — натраг врати-
ти; нов, са лица места извештавати;

РИМСКА УПРАВА У ДОБА РЕПУБЛИКЕ

Римско друштво је било робовласничко, а противречност између робова и робовласника чинила је основну противречност у Риму. Робови су били важан произвођачки елеменат римског друштва. Према традицији, Римом су до 510. г. пре н. е. владали краљеви. Протеривањем последњег краља успостављена је аристократска република, која је постепено прерасла у принципат, прелазни облик ка царству. Током првих векова републике водила се жестока борба између два основна сталежа слободних Римљана, патриција и плебејаца. Када су се плебејци изједначили у својим правима са патрицијима, почели су унутрашњи немири око земље.

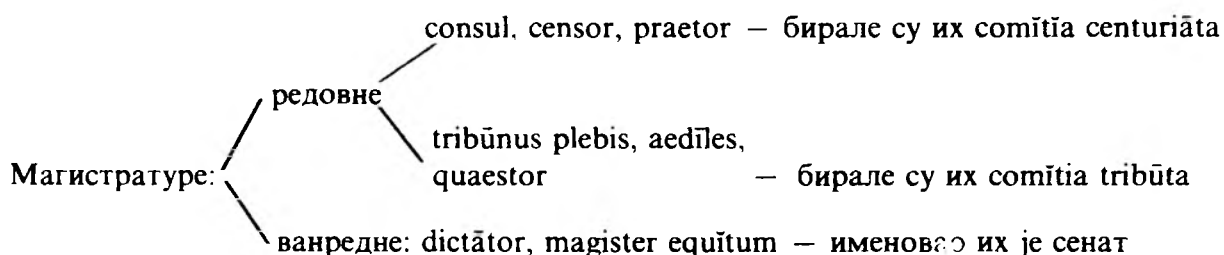
Неједнакост земљишног поседа убрзала је развој републике према принципату, за чију се прву годину узима 31. г. пре н. е. Временом је, од краја III в., принципат изгубио све одлике републике и претворио се у доминат, јако централизовану монархију, у којој су цару указиване скоро божанске почести. Под притиском других народа, уздрмано унутрашњим и спољним сукобима, Западно Римско Царство пропало је у другој половини V в.

За време републике државом су управљали магистрати, сенат и народне скупштине.

Скупштине: Comitia centuriata добила је име по центурији, јединици која је бројала 200 људи, створеној реформама Сервија Тулија на основу имовинског ценза, заседала је на Марсовом пољу, а сазивао ју је конзул претор или диктатор. Одлуке ове скупштине постајале су закон, пошто их претходно одобри сенат. Временом је законодавна делатност ове скупштине прешла на трибутске комиције, задржавајући само изборну делатност и решавање питања рата и мира.

Comitia tributa чинили су првобитно плебејци који су се окупљали по трибама за изборе својих магистрата. Временом су се изједначиле у законодавној делатности са центуријатским комицијама. Заседале су на форуму, Капитолу и изван града. Сазивали су их конзули, народни трибуни или претори, а у њеном раду су могли учествовати и патрицији. Имала је законодавну и изборну функцију. Уколико је била само скупштина плебејаца, звала се *comitia plebis tributa* и на њој су се бирали народни трибуни и плебејски едили.

Magistratus означава и високу државну службу и лице које ту службу обавља. Вршење најодговорнијих служби у држави није се плаћало, већ се сматрало за част (*honor*) и стога су те службе називали *honores*. Редовне магистратуре биле су изборне, трајале су једну годину, осим код цензора, и биле су колегијалне. Врховна власт која је обухватала највишу грађанску власт, врховно војно заповедништво и право на ауспиције звала се *imperium*. Ову власт имали су само виши магистрати: *consul*, *tribunus militum*, *consulari potestate*, *praetor*, *dictator*, *magister equitum*.

Consules (конзули) у почетку представљају једине изборне магистрате. Била су двојица и бирани су до 367. г. пре н. е. искључиво из редова патриција. У почетку су имали највишу грађанску власт и врховно војно заповедништво у рату. Док су боравили у Риму, управљали су наизменично месец дана, а у рату су заповедали истом војском сваки други дан. У знак високог достојанства пратило их је дванаест ликтора (*lictors*), који су носили свежњеве прућа (*fasces*) у које су, кад су излазили из Рима, заденули секире. Неке конзулске дужности су временом прешле другим магистратима — цензорима, преторима и едилима. Као и сви виши магистрати, имали су *ius agendi cum populo*, тј. право да сазивају народну скупштину и право да седе на столици од слоноваче (*sella curulis*).

Censores (цензори) бирани су од 443. г. пре н. е. првобитно из редова патриција, да би касније та служба постала доступна плебејцима. Бирани су једном у пет година (*lustrum*), а мандат им је трајао годину и по дана. Имали су три дужности: 1) да састављају спискове грађана на основу имовинског ценза, да

их уписују у трибе и центурије и да их разврставају по сталежима (*ordīnes*), 2) да састављају списак сенатора (*album*), 3) да воде надзор над моралом грађана (*cūga mōrum*). Народни трибуни нису имали право жалбе на њихове одлуке.

Praetōres (претори) бирани су од 366. г. пре н. е. и то најпре само један из редова патриција да би му се ускоро придружио колега из редова плебејаца. Временом се њихов број повећао. Главна им је дужност била надзор у граду (*custodiā urbis*), а затим је уследио надзор над судовима и судским поступком у грађанским парницама и споровима, као и командовање војском. Као знак достојанства испред претора је ишло шест ликтора, а за време суђења стајала су крај њега два ликтора. Имали су *ius agēdi cum populo* и право на *sella curulis*. По прописима, које је завео Корнелије Сула (138 г. пре н. е.), претори су годину дана боравили у Риму, а следеће године су одлазили као пропретори у ону провинцију која им је била додељена на управу коцком.

Tribūni plebis (народни трибуни) били су плебејски магистрати који су штитили интересе плебејаца. Првобитно су бирана два или четири трибуна, а касније десет. Имали су следећа овлашћења: право да заштите плебејца (*ius auxilii*), да се мешају у рад сваког магистрата, осим диктатора и цензора (*ius intercessionis*), да стављањем вета (*veto* — забрањујем) укидају наредбу магистрата, одлуку народне скупштине или сената, право да ухапсе неког магистрата (*ius prehensionis*), да сазивају *comitia tributa* или *comitia plebis tributa* (*ius agēdi cum plebe*); право да учествују у раду сената и да сазивају сенатске седнице (*ius agēdi cum patribus*). Били су неприкосновени (*sacrosancti*), тј. физички неповредиви. Њихова права су престајала ван бедема града Рима.

Aediles plebis и aediles curules (народни едили и курулни едили) бирали су се заједно са народним трибунима. Плебејски едили су били бирани из редова плебса, а курулни, њих двојица, из редова патриција. Временом су се удружили у колегијум и старали се о реду у граду, о снабдевању града житом, водили надзор над трговинама и старали се о приређивању игара.

Quaestores (квестори) били су помоћници конзула. Имали су надзор над државном благајном, водили књиге расхода и прихода, старали се о војној благајни и бринули се о подели и продаји ратног плена.

Dictator (диктатор) био је ванредни магистрат, кога је у изузетно тешким тренуцима за државу постављао сенат, и то највише на шест месеци. Његова власт је била неограничена (*summum imperium*). Пред њим је ишло двадесет четири ликтора.

Senātus (сенат) су у доба републике чинили бивши магистрати и према рангу су били уношени у списак сената (*album*): прво бивши конзули, претори и тако редом. Први сенатор на списку називао се *princeps senatus*. Ову титулу је узео себи Октавијан Август када је завео принципат. Сенат није имао само саветодавну улогу поред магистрата већ је решавао питања религије, финансија, унутрашње безбедности и водио спољну политику. У доба републике био је најважнији политички орган у држави. У почетку је бројао 300 чланова, а доцније се тај број увећавао. Ословљали су их *pātres conscripti*.

XII ВЕЖБАЊЕ

(IV или u- деклинација; футур I актива глагола I – IV конјугације)

- 1) Mortalium hominum brevis est vita; sed omnes egregii viri magnis nobilibusque facinoribus nomen immortale obtinebunt.
- 2) Homo probe, egregiam multorum magistratum Romanorum probitatem laudabis.
- 3) Post victoriam egregiam reditus in patriam exercitui tutus erit.
- 4) Autumnō dulces fructus agricolae colligent.
- 5)* Equitatus hostium e dextero cornu impetum in Romanorum exercitum faciet.
- 6) Cornua caprarum acris sunt.
- 7) Milites fortes et animosi, hostium adventum non timebitis.
- 8) Vere suavem cantum avium audiemus.

РЕЧИ

Именице

vita, -ae, f. живот
facinus, -oris, n. дело
probitas, -atis, f. поштење
magistratus, -us, m. магистрат,
државни чиновник
reditus, us, m. повратак
autumnus, -i, m. јесен
fructus, -us, m. плод
equitatus, -us, m. коњица
hostis, -is, m. f. непријатељ (у рату)
impetus, -us, m. напад, јуриш
adventus, -us, m. долазак
cantus, -us, m. певање, пој
avis, -is, f. птица

Придеви

mortalis, -e смртан
brevis, -e кратак
egregius, 3 изврстан, особит
nobilis, -e познат
immortalis, -e бесмртан
probus, 3 ваљан, частан
tutus, 3 безбедан, сигуран
dexter, -era, -erum десни
suavis, e- мио, пријатан

Глаголи

obtineo, 2. obtinui, obtentum задобити, имати
colligo, 3. collēgi, collectum скупити
audio, 4. audivi, auditum слушати

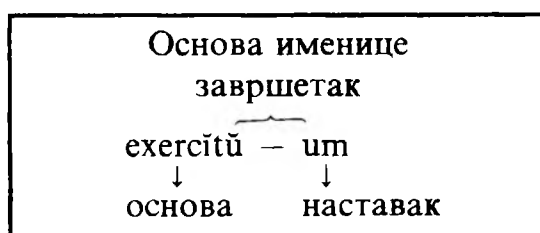
^{5)*} Реч cornu има два значења: рог животиње и рог као музички инструмент. Из првог значења развило се значење „крило“ у војној терминологији зато што је римска борбена линија била фланкирана коњицом, усмереном према непријатељу да га обесхрабри при покушају опкољавања. Војсковођи, који је на песку скицирао свој план операције, та „крила“ су изгледала као рогови па их је тако и приказивао.

МОРФОЛОГИЈА

IV или u- деклинација

	m.	n.
Номинатив јединице:	-ūs	-ū
Генитив јединице:	-ūs	

exercītūs, -ūs, m. војска	Завршеци	cornū, -ūs, n. крило (војске)	Завршеци
Једн. Ном. exercītus	-ŪS	Једн. Ном. cornu	-Ū
Ген. exercītus	-ŪS	Ген. cornus	-ŪS
Дат. exercitūi	-ŪI	Дат. cornu	-Ū
Акуз. exercītum	-ŪM	Акуз. cornu	-Ū
Вок. exercītus	-ŪS	Вок. cornu	-Ū
Абл. exercitū	-Ū	Абл. cornū	-Ū
Мн. Ном. exercītus	-ŪS	Мн. Ном. cornūa	-ŪĀ
Ген. exercitūum	-ŪUM	Ген. cornūum	-ŪUM
Дат. exercitibus	-ĪBŪS	Дат. cornibus	-ĪBŪS
Акуз. exercītus	-ŪS	Акуз. cornūa	-ŪĀ
Вок. exercītus	-ŪS	Вок. cornūa	-ŪĀ
Абл. exercitibus	-ĪBŪS	Абл. cornibus	-ĪBUS

Футур I актива

Гради се од презентске основе којој се за I и II конјугацију додају завршеци -bō, -bīs, -bīt, -bīmūs, -bītīs, -būnt, а за III и IV конјугацију завршеци -ām, -ēs, -ēt, -ēmūs, -ētīs, -ēnt. Футуром I казује се радња која ће се збити у будућности.

I	laudo, laudāre	II	timēo, timēre	Завршеци
Једн.				
1.	laudā-bo хвалићу	timē-bo бојаћу се		-BŌ
2.	laudā-bis	timē-bis		-BĪS
3.	laudā-bit	timē-bit		-BĪT
Мн.				
1.	lauda-bīmus	time-bīmus		-BĪMŪS
2.	lauda-bītis	time-bītis		-BĪTĪS
3.	laudā-bunt	timē-bunt		-BŪNT

III	lĕgo, legĕre	III	facĭo, facĕre	Завршеци
Једн.				
1.	lĕg-am читаћу		facĭ-am чинићу	-ĀM
2.	lĕg-es		facĭ-es	-ĒS
3.	lĕg-et		facĭ-et	-ĒT
Мн.				
1.	leg-ēmus		faci-ēmus	-ĒMŪS
2.	leg-ētis		faci-ētis	-ĒTĪS
3.	lĕg-ent		facĭ-ent	-ĒNT
III	statŭo, statuĕre	IV	audĭo, audĭre	Завршеци
Једн.				
1.	statŭ-am одлучићу		audĭ-am чућу	-ĀM
2.	statŭ-es		audĭ-es	-ĒS
3.	statŭ-et		audĭ-et	-ĒT
Мн.				
1.	statu-ēmus		audi-ēmus	-ĒMŪS
2.	statu-ētis		audi-ētis	-ĒTĪS
3.	statu-ĕnt		audĭ-ent	-ĒNT

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- I. Анализирајте и преведите облике именица:
exercĭtus, exercĭtum, cornŭa, magistratŭi, magistratĭbus, motŭ, motŭi, motŭum.
- II. Преведите следеће реченице на латински језик:
 - 1) У јесен видећете на њивама велико мноштво плодова.
 - 2) Јелен има гранате рогове. (посесивни датив)
 - 3) Нептун ће због (ob) срибе подићи велике таласе.
- III. Преведите реченицу и пребаците је у имперфект и футур:
 - 1) Suāves aviŭm cantus audis.

LAPSUS LINGŬAE.

Омашка у говору.

LAPSUS CALĀMI.

Омашка у писању.

LAPSUS MEMORIĀE.

Омашка у памћењу.

CORNŪ CORĬAE.

Рог изобиља. (Фортуна, богиња среће, приказује се са рогом изобиља)

VENĬES SŪB DENTEM.

Доћи ћеш под зуб.
(Допашћеш ми шака.)

Речи латинског порекла у српском језику:

колективизам (colligĕre) — осећање чврсте повезаности личности с колективом;

фруктоза (fructus) воћни шећер;
адвентисти (adventus) — верска секта која верује у други долазак Христа, суботари.

XIII ВЕЖБАЊЕ

(V или -е деклинација; индикатив перфекта актива: тип перфекта на -vī; индикатив перфекта глагола esse)

ГУСКЕ СПАСАВАЈУ РИМ*

1) Dīes pugnae Alliensis āter fūit. 2) Romāni in dubiis rēbus diem ex dīe Gallōrum impētum exspectābant. 3) Omnes spēs salutis vānae fuērunt; Galli rēi publicae Romānae perniciem cupivērunt. 4) Omnes custōdes arcis in silentiō noctis requievērunt. 5) Tum Galli in Capitolium ascendere temptavērunt. 6) Custōdes arcis dormiēbant, cum subito M. Manlium clangor anserum Iunōni sacrōrum excitā-

РЕЧИ

Именице

pugna, -ae, f. битка
rēs, rēi, f. stvar, догађај, јуначко дело
Galli, -ōrum, m. Гали (Келти)
sālus, -ūtis, f. спас
perniciēs, perniciēi, f. пропаст
custos, -ōdis, m. f. чувар
silentium, -iī, n. тишина
nox, noctis, f. ноћ
clangor, -ōris, m. гакање
anser, ēris, m. гуска
Iūno, Iunōnis, f. Јунона
defensor, -ōris, m. бранилац
Capitolium, -iī, n. Капитолски брег
arch. -cis, f. тврђава
acies, -eī, f. бој; бојни ред

suddenly (прилог) изненада
cito (прилог) брзо, хитро

Придеви

Alliensis, -e алијски
āter, -tra, -trum црн, кобан
vānus, 3 узалудан, јалов
egregius, 3 изврстан, особит
Capitolinus, 3 капитолски

Глаголи

ascendo, 3. ascendi, ascensum пења-
ти се
excito, 1. excitavi, excitatum пробу-
дити
ad arma vocare позвати на оружје, на
борбу

Непроменљиве речи

ob (предлог са акуз.) ради, због
non tantum... sed etiam не само...
него

* Последњих деценија V в. пре н. е. галска племена су прешла Алпе и раселила се дуж реке По. Гали су 390 г. пре н. е. прешли Апенине и опсели етрурски град Клузиј. Интервенција Римљана који су се залагали за мирно решење спора није успела и Гали су поразили Римљане код речице Алије, после чега су ушли и опљачкали Рим. По предању само је Капитол остао поштеђен, јер су га спасле гуске које су гакањем разбудиле посаду у тврђави. Римљани су морали да плате откуп. После најезде Гала око Рима се подижу чврсти бедеми.

vit. 7) Dux cetēros defensōres ad arma cito vocāvit. 8) O defensōres arcis, egregiā virtūte in aciē non tantum Capitolium sed etiā rem publicam Romānam servavistis. 9)* Ob egregiā victoriā M. Manliō cognōmen Capitolinus fuit.

МОРФОЛОГИЈА

V или e- деклинација

Номинатив јединице: -ēs

Генитив јединице: -eī

Основа именица V деклинације завршава се на -ē. Све именице ове деклинације женског су рода, осим *dies*, -ēi, m. дан и *merīdies* -ēi, m. подне; потпуну множину имају само две именице: *rēs*, -ēi, f. ствар и *dies*, -ēi, m. дан. Остале именице ове деклинације већином су апстрактне, па према томе имају само једину (*singulārīa tantum*).

Именица *spēs*, -ēi, f. нада, има номинатив и акузатив множине *spēs*.

rēs, -ēi, f. ствар				dies, -ēi, m. дан		
Једнина		Завршеци		Множина		Завршеци
Ном.	rēs	dies	-ĒS	rēs	dies	-ĒS
Ген.	rēi	diēi	-EI	rērum	diērum	-ĒRŪM
Дат.	rēi	diēi	-ĒI	rēbus	diēbus	-ĒBŪS
Акуз.	rēm	diem	-ĒM	rēs	dies	-ĒS
Вок.	rēs	dies	-ĒS	rēs	dies	-ĒS
Абл.	rē	diē	-Ē	rēbus	diēbus	-ĒBŪS

Основа именице.

завршетак

rē — rum

↓ ↓
основа наставак

^{9)*} Према предању 387. године пре н. е. Марко Манлије одбио је напад Гала на Капитолску тврђаву. Легенда је, по свој прилици, настала да би се објаснио надимак Капитолски који су носили чланови огранка породице Манлија.

Римски грађани у доба републике обично су имали три имена:

Marcus

praenomen
(лично име)

Manlius

nomen (gentilicium)
(име рода)

Capitolinus

cognomen
(надимак)

Личних имена било је свега 18. Ако лично име стоји уз име рода и надимак пише се скраћено, нпр. *M. Manlius Capitolinus*. Жене су се најчешће звале по свом роду; удате жене су своје имену додавале име мужа, а неудате оца.

Надимак је могао потицати од имена огранка рода, нпр. *gens Cornelia* је имао више огранака, чији су надимци: *Scipiones*, *Sullae* и др., затим од неког телесног или душевног недостатка: *Cincinnatus* коврцаст, *Cōclēs* ћора, *Nāso* носоња, *Brūtus* глупак, *Pulcher* лепи; своје породичном надимку појединци су често додавали један или више надимака због својих ратних заслуга, нпр. *Publius Cornēlius Scipio Africānus*.

Обратите пажњу на именице састављене од именице *rēs* и придева:

rēs publica, rēi publicae, f. држава
rēs adversae, rērum adversarum, f. несрећа
rēs secundae, rērum secundarum, f. срећа
rēs familiaris, rēi familiaris, f. породично имање
rēs dubiae, rērum dubiarum, f. неповољан положај, опасност
rēs militaris, rēi militaris, f. ратовање
res novae, rērum novarum f. преврат

Индикатив перфекта актива

Већ смо рекли да је глаголска основа онај део глагола из кога су изведене презентска, перфекатска и партиципска основа и да је носилац значења. Перфекатску основу налазимо у трећем облику глагола кад одбијемо лични наставак *-i*:

voco	vocare	vocavi	vocatum звати
1. л. једн. презента	инфинитив	1. л. једн. перфекта	партицип

Перфекатска основа глагола *vocare* гласи *vocāv-*, а настала је проширивањем глаголске основе гласом *-v*. Тип перфекта на *-vi* јавља се у све четири конјугације, а најчешћи је у глагола I и IV конјугације:

tempto, 1. temptavi, temptatum покушати

dēleo, 2. dēlevi, delētum разорити

requiesco, 3. requievi, requietum почивати

dormio, 4. dormivi, dormitum спавати

Када се у речницима уз глаголе I и IV конјугације не наводи перфект и партицип, значи да се завршава на *-avi, -atum*, односно на *-ivi, -itum*.

Индикатив перфекта актива гради се од перфекатске основе и личних наставака за перфект:

voco, 1. vocavi			Перфекатска основа	Лични наставци
Једн.	1. vocavi 2. vocavisti 3. vocavit	позвао сам позвао си позвао је	vocāv-	-I -ISTI -IT
Мн.	1. vocavimus 2. vocavistis 3. vocaverunt	позвали смо позвали сте позвали су		-IMUS -ISTIS -ERUNT

Перфектом се казује прошла свршена радња. Преводи се нашим перфектом свршеног глаголског вида или аористом.

Перфекатска основа се може градити и на други начин, али се перфект увек мења како је већ наведено. Од перфекатске основе граде се перфект, плусквамперфект и футур II. Сва времена перфекатске основе преводи се свршеним глаголским видом.

Индикатив перфекта глагола *esse*

Помоћни глагол *esse* гради перфект од основе *fū-*:

<i>sūm, esse, fūi</i>			Перфекатска основа	Лични наставци
Једн.	1. <i>fūi</i> 2. <i>fuisti</i> 3. <i>fūit</i>	био сам био си био је	<i>fū-</i>	- <i>Ī</i> - <i>ISTĪ</i> - <i>ĪT</i>
Мн.	1. <i>fuīmus</i> 2. <i>fuistis</i> 3. <i>fuērunt</i>	били смо били сте били су		- <i>IMŪS</i> - <i>ISTIS</i> - <i>ĒRUNT</i>

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Преведите следећу реченицу на српски језик:

Litterārum studiā adolescentiām ālunt, senectūtem oblectant, secundas res ornant, adversis rēbus perfugiū ac solaciū praeбent.

(Цицерон, За песника Архију)

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Позлаћена коњаничка статуа Марка Аурелија налазила се на Капитолу.
- 2) Пријатељ дугује пријатељу поверење и у срећи и у несрећи.

RĒS NON VERBA

Дела не речи.

A. M.

(*Ante meridiem.*)

Преподне.

DĪES DĪEM DŌCET.

Дан дан поучава.

P. M.

(*Post meridiem.*)

Послеподне.

Речи латинског порекла у српском језику:

кустос (*custos*) — чувар, надзорник, службеник библиотеке, музеја и сл.

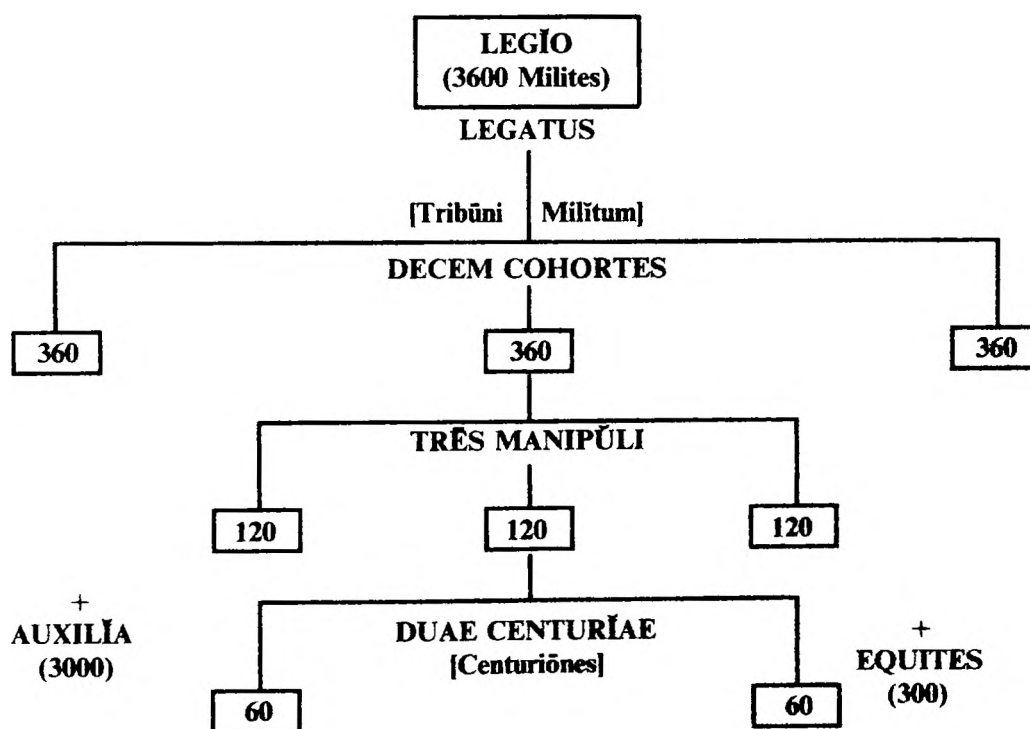
монета (*Monēta*) — Средином IV века пре н. е. подигнут је на Капитолу храм Јуноне Монете (*monēte*) на месту где су чуване гуске посвећене богињи. Оснивачка легенда која се помиње код Цицерона објашњава како је Јунона добила име Монета пошто се

после једног земљотреса баш ту чуо глас који је наложио да се на том месту принесу жртва. Крај овога храма била је неко време државна ковница новца, и отуд се усталило да ковани новац у старо време назову монетом што је прешло и у савремене језике.

РИМСКА ВОЈСКА

Војници римске војске били су грађани Рима, већином сељаци и пастири, које је дужност позвала у рат да у сопственом и државном интересу шире границе великог Рима. За разлику од модерних армија, римска војска није била „стајаћа“, већ је регрутација спровођена непосредно пред војни поход. Римљани су имали веома развијен смисао за организацију и дисциплину, посвећивали су велику пажњу детаљима и припреми. Римска војска је временом постала савршена ратна машина која и данас импонује познаваоцима ратне вештине. Војска се састојала од четири или више легија.

Легија (legiō) је могла имати 3 600—6 000 људи. Биле су називане редним бројевима Prima, Secunda, Tertiā... слично данашњим дивизијама. Свака легија била је подељена на десет кохорти (cohōrtes). Једна кохорта састојала се од три манипуле (manipŭli) које су имале по две центурије (centuriāe). Укупно је легија имала тридесет манипула, односно шездесет центурија. Свакој легији била је придодата и коњица (equitātus) од 300 коњаника који су извиђали, гонили непријатеља и изненада нападали с крила. Помоћне трупе (auxilia) давали су савезници, а били су то праћкаши, стрелци итд.

Устројство легије

Војни заповедници

Војском су првобитно командовала два конзула, а касније је војно заповедништво прешло талентованим људима, познаваоцима ратне вештине, преторима, легатима, конзуларима и царевима. Када су заповедали војском кон-

зули су под својом командом имали 24 војна трибуна (*tribūni milītum*), тако да је на једну легију долазило 6 војних трибуна. Војно заповедништво је конзул могао поверити једном од трибуна који је добијао назив легата (*legātus*). Највећи допринос борбеној спремности легије давало је 60 центуриона (*centuriōnes*). Сваки од њих је био одговоран за своју центурију, како за време обуке тако и у борби. Центурион је морао бити пример јунаштва и вештине, а за разлику од конзула и трибуна почињао је као обичан војник (*miles gregārius*) и напредовао је захваљујући својим заслугама.

Бојни знаци у римској војсци (*signa*) били су првобитно распоређени по манипулама као основним тактичким јединицама. Када је касније кохорта заменила манипулу као основну тактичку јединицу, бојни знак прве манипуле у кохорти био је и знак кохорте. У почетку је бојни знак био украс у облику руке постављен на врх мотке. Касније су на копље стављали фалере, венце и знаке зодијака. Знаконоша је у боју носио бојни знак и за њим су ишли у окршај војници. Легија је такође имала свој бојни знак, сребрног орла (*aquila*) постављеног на врху копља, а у боју га је носио орлоноша. Бојни знак се није смео ни у каквим условима напустити или оставити да падне непријатељу у руке.

Miles legionarius
легионар

Aquilifer
орлоноша

Signifer
знаконоша

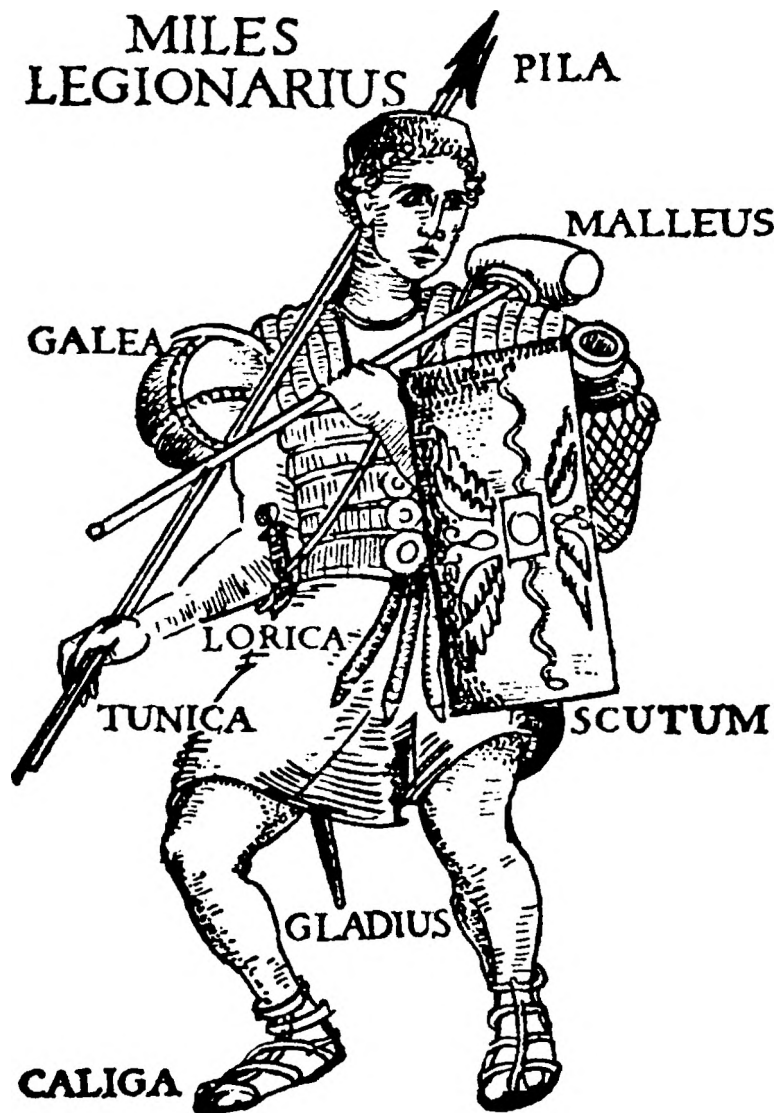

Centurio
центурион

Војници

Легионар (*miles legionarius*), као професионални војник, примао је плату. Војничка служба је била дуга и тешка: двадесет година или двадесет војних похода. Ислужени војници су се звали ветерани (*veterānus*) и добијали су земљу. Војник је на ратном походу носио сву своју опрему и наоружање у укупној тежини од око тридесет килограма. Био је обучен не само да се бори, већ и да копа, гради и кува. Вунена кошуља (*tunica*) и вунени огртач (*sagum*) штитили су га од хладноће, а метални шлем (*galea*), оклоп од кожних кајишева (*lorica*) и велики штит (*scutum*) од повреда. Оружје за напад им је

био кратки мач (gladius) и копље (pilum). Ашов, секира и маљ су им служили за грађење утврђења и то су увек носили са собом, као и полумесечно следовање хране, аван са тучком и судове за кување. Под овим теретом прелазили су за дан око двадесет километара.

На непријатељској територији дан се за војника није завршавао напорним маршем већ изградњом новог логора (castra) који је био готов за три до четири часа захваљујући одличној организацији и обуци. Логор је био правоугаоног облика са ровом (fossa) над којим се уздизао бедем (vallum) дуж целог обима логора. Заштитно поље осматрачнице на кулама и четири капије употпуњавале би изглед логора.

XIV. ВЕЖБАЊЕ

(Компарација придева; тип перфекта на -si и на -i)

GRACŪLUS SUPERBUS ET PĀVO

1) Ōlim gracŭlus omnĭum avĭum superbissĭmus in prātō virĭdĭ pavōnem pulchrum vĭdit et dixit: „O āvem formosissĭmam! Multō pulchrĭor, multō nobilĭor est pāvo cetĕris avĭbus!“ 2) Forte in herbā vĭdit pennas pavonĭnas clariōres rōre, omnes collĕgit et propriū corpus exornāvit. 3) Pennis aliĕnis gracŭlus refertus cetĕros gracŭlos contempsit et ad venustissĭmos pavōnes accessit. 4) Āves nobilissĭmae advĕnae iactatiōnem parvi fecĕrunt et omnes pavonĭnas pennas gracŭlo extraxĕrunt. 5) Pavōnes gracŭlum repudiāvĕrunt, sed gracŭli stultum socium non recepĕrunt.

(Према Федру)

РЕЧИ

Именице

gracŭlus, -i, m. чавка
prātum, -i, n. ливада
pāvo, -ōnis, m. паун
hĕrba, -ae, f. трава
penna, -ae, f. перо
rōs, rōris, m. роса
iactatiō, -ōnis, f. разметање

Придеви

virĭdis, -e зелен
formōsus, 3 леп
pavonĭnus, 3 паунов
aliĕnus, 3 туђ
venustus, 3 дражестан, љубак, леп
stultus, 3 глуп

Непроменљиве речи

forte (прилог) случајно, изненада
multō (прилог) много

Глаголи

dīco, 3. dixi, dictum рећи, казати
exōrno, 1. exornāvi, exornātum украшавати
contemno, 3. contempsi, contemptum презирати
accēdo, 3. accessi, accessum (ad са акуз.) приступити, приближити се
parvi facĕre мало ценити
recipio, 3. recepi, receptum примити
repudiō, 1. repudiāvī, repudiātum одгурнути, одбацити

¹⁾ *Multō pulchrĭor* — multō појачава компаратив.

ФЕДАР (Phaedrus или Phaeder) увео је басну у римску књижевност као посебну књижевну врсту. О његовом животу се мало зна. Рођен је крајем I в. пре н. е. у Тракији и као дете дошао у Рим, где је добио брижљиво васпитање. Био је роб, а доцније ослобођеник цара Августа. Федар сам каже да је Езоп, грчки баснописац (вероват-

МОРФОЛОГИЈА

Компарација придева

У латинском, као и у српском језику, описни придеви се пореде, према степену јачине својства које изражавају, нпр.: леп, лепши, најлепши. Основни облик придева — позитив (*grādus pōsitīvus*), само констатије својство.

Компаратив (*grādus comparatīvus*) — казује јачи степен својства у односу на позитив.

Суперлатив (*grādus superlatīvus*) — казује најјачи степен својства у односу на све остале предмете или лица истог својства.

Компаратив

Компаратив се гради кад се од генитива једине мушког рода у позитиву одбије завршетак *-ī* (II деκлинација) или наставак *-īs* (III деκлинација) и дода за мушки и женски род суфикс *-īor*, а за средњи род *-īus*.

Позитив	Генитив једине	Компаратив	
		мушки и женски род	средњи род
cārus драг	cār- ī	car-īor дражи, -a	car-īus драже
utīlis користан	utīl- is	util-īor кориснији, -a	util-īus корисније
prudens мудар	prudent- is	prudent-īor мудрији, -a	prudent-īus мудрије

Компаратив се деκлинира по III деκлинацији као сугласничке основе:

абл. једн. *-ē*, ген. мн. *-īum*, а ном. акуз. вок. мн. средњег рода *-ā*.

	m.	f.	n.		m.	f.	n.
Једн.	Ном. carīor	carīor	carīus	Мн.	carīores	carīores	carīōra
	Ген. carīōris	carīōris	carīōris		carīōrum	carīōrum	carīōrum
	Дат. carīōri	carīōri	carīōri		carīōribus	carīōribus	carīōribus
	Акуз. carīorem	carīorem	carīus		carīores	carīores	carīōra
	Вок. carīor	carīor	carīus		carīores	carīores	carīōra
	Абл. carīore	carīore	carīore		carīōribus	carīōribus	carīōribus

но VI в. пре н. е.). први неговао ову књижевну врсту, а он је само езопску басну пренео у латинске стихове. Написао је укупно пет књига басана. После објављивања прве две књиге пао је у немилост и био прогнан из Рима. Утицајна и богата римска господа су га касније вратила у Рим, где је објавио још три књиге басана, али у њима нема оне првобитно јасно изражене, социјалне и политичке тенденције.

Својим делом извршио је велики утицај на каснију европску басну: Ла Фонтен, Крилов, Лесинг, Доситеј Обрадовић.

Суперлатив

Суперлатив се гради кад се од генитива једнине позитива мушког рода одбије завршетак *-ī* (II деклинација), односно наставак *-is* (III деклинација) и дода завршетак *-issīmus*, *-issīma*, *-issīmum*.

Позитив	Генитив једнине	Суперлатив
cārus драг utīlis користан prudens мудар	cār-i utīl-is prudēt-is	cār- issīmus, -a, -um најдражи, -a, -e utīl-issīmus, -a, -um најкориснији, -a, -e prudēt -issīmus -a, -um најмудрији, -a, -e

Суперлатив се деклинира по I и II деклинацији (као придеви на *-īus*, *-ā*, *-īum*). Суперлатив преводимо нашим суперлативом или позитивом придева и прилогом врло, веома, нпр. *utilissīmus* — најкориснији, врло користан.

У латинском језику уз компаратив предмет или лице у односу на које се врши поређење исказује се:

а) аблативом без предлога (*ablatīvus comparatiōnis*), нпр.

Pulchrīor gracīlis ego. Бићу лепша од чавки.

б) прилогом *quam* са номинацијом или акузативом, нпр.

Pulchrīor quam gracīli ego. Бићу лепша него чавке.

Томе у нашем језику одговара:

а) генитив са предлогом од,

б) везник него са именицом.

Шире небо *од мора сињега*,
брже очи *од коња бишега*,
милиј' драги *од браћа једина*.

(Тица и девојка)

Лепше грло у Милоша царско
Јесте лепше *него је у биле*.

(Марко Краљевић и вила Равијојла)

Уз суперлатив увек стоји деони генитив (*genitīvus partitīvus*), нпр.

Gracīli superbissīmi omnium avium sunt. Чавке су најохолије *од свих птица*.

Тип перфекта на -ī:

а) уз дужење самогласника у основи

iūvo, 1. iūvi помагати

vīdeo, 2. vīdi видети

vēnīo, 4. vēni доћи

facīo, 3. fēcī	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. fēcī учинио сам	fēc-	-ī

Тип перфекта на -si настао је додавањем -s сугласничким основама, а најчешћи је у глагола III конјугације.

gīdēo, 2. gīsi смејати се
mitto, 3. mīsi слати
sentio, 4. sēnsi мислити

mitto, 3. mīsi	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. mīsi послао сам	mis-	-ī

Напомена: испред гласа *s* неки сугласници трпе промене, нпр. dīxi од dīc -si, scripsi од scrib -si, mīsi од mīt -si.

Неки придеви у латинском језику захтевају:

— *ieniīub*

cupīdus pulchritūdīnis жељан лепоте
perītus rei militāris вичан војевању
avidus honōris жељан части

— *gaiīub*

vicīnus urbi у суседству града
utīlis civībus користан грађанима
sācer Minervae посвећен Минерви

— *аблаīub*

superbus pulchritūdine охол са лепоте
dignus laude достојан славе
indignus glōria недостојан славе

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Направите компаратив и суперлатив следећих придева:

prudens; dignus, 3; stultus, 3; brēvis, -e.

II. Преведите на латински језик и анализирајте:

разборитија од осталих, достојнији славе од свих војника, од свих дечака најжељнији љубави, од свих девојака најразборитија, жељнија знања од осталих девојака, војници вичнији војевању од Римљана, песник жељнији части од осталих људи, недостојнији поверења од осталих. најпознатије дело славног песника, пример грађанима кориснији од речи.

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) Exercitus omnium exercituum clarissimus ad urbis moenia accessit.
- 2) Milites, numquam clariorem victoriam vidistis, numquam ducem prudentiorem habuistis.
- 3) Vidistine amicum in foro? Vidi.

RECTA LINĒA BREVISSĪMA, RECTA VĪA TUTISSĪMA.

Правa линија је накраћа, прави пут је најсигурнији.

VĒNI, VĪDI, VĪCI!

Дођох, видех, победих!

(Цезарева порука римском сенату да је код Зеле 47. г. пре н. е. победио Фарнака.)

IUSTITĪA OMNĪ AURŌ CARĪOR.

Правичност је од свега злата скупоценија. (Цицерон)

Речи латинског порекла у српском језику:

хербарист (herba) — познавалац биљака; сакупљач биљака; трговац биљкама;

ванитет (vanitas) — таштина, сујета;

мисија (mittĕre, missio) — посланство послано са одређеним циљем.

XV VEЖБАЊE

(Суперлатив придева са завршетком -*itimus* и -*lītus*; тип перфекта са редупликацијом; изузеци у роду и облицима I и II деклинације)

- 1) *Vitīa vituperāre facillīmum est, emendāre difficillīmum.*
- 2) *Celeberrimōrum pictōrum tabūlae pinacothēcas orbis terrae implent.*
- 3) *Hannībal magnō cum elephantōrum numērō et ingentibus milītum copiīs per lōca asperrīma et difficillīma Alpes transcendit et in Italīam pervēnit.*
- 4)* *O Gāi Iulī Caesar, propter effigiem Pompēi, acerrīmi inimīci, cecidīsti.*
- 5)* *Pulcherrīmam et uberrīmam Aegyptum Herodōtus, scriptor rērum, dōnum Nīli amnis appellāvit.*
- 6) *Copia procerārum et nigrārum cupressōrum ōram mārīs Hadriaticī ornat.*
- 7)* *Alexander Magnus Persas bellicosissīmos devīcit et magnam nummum copīam dīs deabusque dōno dēdit.*
- 8) *Vulcāne, impīger deus deōrumque fāber, cellerrīma fulgūra Iōvi excudīsti.*

^{4)*} По преласку Рубикона 49. г. пре н. е. Цезар је ушао у отворен сукоб са Помпејем и оптиматима. Приморао је 48. г. пре н. е. Помпејеве заповеднике Афранија и Петреја код Илерде у Хиспанији да се предају; исте је године прешао у Епир настојећи да уобручи опсадом Помпеја у Дирахују, што му због недовољног броја снага није пошло за руком. Те је године сукобивши се са Помпејем у Тесалији код Фарсала постигао да Помпеј потражи уточиште у Африци. И поред војничких успеха, успешних реформи у држави, Цезар је изазвао опште незадовољство, и у редовима чак својих присталица јер је преузимао у своје руке најважније функције у држави, примао готово божанске почести. Стога је под оптужбом да тежи монархији и тиранији, иако је одбио понуђену титулу краља, као доживотни диктатор, неповредиви народни трибун, Велики понтифик био убијен 44. г. пре н. е. од завереника.

^{5)*} Херодот (480— 425. год. пре н. е.) из Халикарнаса у Малој Азији је грчки историчар кога је Цицерон назвао оцем историје зато што је први почео да објашњава историјски след догађаја и реално да их приказује. У центру његовог интересовања је сукоб Истока и Запада који прати од Лиђанина Креза до Ксеркса. Саставио је **Историју** у девет књига у којој је прикупио грађу о начину живота, обичајима, религији и историји Грка и народа страних њима (Египћани, Лиђани, Персијанци). Херодотова **Историја** је преведена и на наш језик.

^{7)*} 331. г. пре н. е. Александар је из Египта прешао у Бабилонију где је Дарије прикупио свеже чете за одбрану и код Гаугамела је победио Персијанце на њиховом терену. После овог боја опијен победом Александар је освајао персијске престонице Бабилон, Сусу, Персеполис, Екбатану у којима су се налазиле ризнице персијског царства. По Даријевој смрти Александар се прогласио царем, и наставио је да се током наредне три године широм пространстава од Каспијског језера до Хинду — Куша бори са одметницима и устаницима да би напослетку женидбом са кћерком сатрапа Согдијане Роксаном учврстио свој положај у Персији.

РЕЧИ

Именице

vitium, -ī, n. грешка, недостатак
 pictor, -ōris, m. сликар
 pinacothēca, -ae, f. галерија (слика)
 orbis, -is, m. круг
 orbis terrae свет
 Hannībal, -ālis, m. Ханибал
 elephantus, -ī, m. слон
 Alpes, -īum, f. Алпи
 Caesar, -āris, m. Цезар
 inimīcus, -ī, m. непријатељ
 Herodōtus, -ī, m. Херодот
 scriptor (-ōris, m.) gērum историчар
 māre Hadriaticum, -is -ī n. Јадранско море
 Alexander, -dri, m. Александар
 Vulcānus, -ī, m. Вулкан, бог ватре
 fāber, -brī, m. ковач
 fulgur, -ūris, n. муња

Глаголи

vituperō, 1. vituperāvi, vituperātum ку-
 дити, корити
 emendo, 1. emendāvi, emendātum по-
 правити
 implēo, 2. implēvi, implētum испунити,
 напунити
 transcendo, 3. transcendī, transcendum
 прећи
 cādo, 3. cecīdi, cāsum пасти, сруши-
 ти се
 appello, 1. appellāvi, appellātum наз-
 вати (са два акуз.)
 devīnco, 3. devīci, devictum победи-
 ти
 dōno dāre (са дат.) дати на дар
 excūdo, 3. excūdi, excūsum искова-
 ти

Придеви

ingens, -entis голем, силан
 asper, -ēra, ērum нераван, трновит
 uber, -ēris плодан, богат
 niger, -gra, -grum црн

Непроменљиве речи

propter (предлог са акуз.) уз, покрај, због

МОРФОЛОГИЈА

Придеви на -ēr II и III деκлинације граде суперлатив тако што се номинативу јединине мушког рода дода завршетак -rīmus, -rīma, -rītum:

Позитив мушки род	Суперлатив
pulcher леп acer оштар	pulcher- rīmus, -a, -um најлепши, -a, -e acer- rīmus, -a, -um најоштрији -a, -e

Шест придева граде суперлатив помоћу завршетка -līmus, līma, -lītum:

Позитив	Генитив јединине	Суперлатив
facilis, -e лак difficilis, -e тежак similis, -e сличан dissimilis, -e различит humilis, -e низак gracilis, -e танак	facil-is difficil-is simil-is dissimil-is humil-is gracil-is	facil- līmus, -a, -um најлакши, -a, -e difficil-līmus, -a, -um најтежи, -a, -e simil- līmus, -a, -um најсличнији, -a, -e dissimil- līmus, -a, -um најразличитији -a, -e humil-līmus -a, -um најнижи, -a, -e gracil-līmus, -a, -um најтањи, -a, -e

Тип перфекта са редупликацијом настаје удвајањем или почетне групе сугласника, или само почетног сугласника са самогласником *-e*, по чему и носи назив (*reduplicatīo* удвајање). Овај се тип перфекта јавља најчешће код глагола III конјугације:

do, 1. dēdi дати
posco, 3. pōposci захтевати
condo, 3. condīdi утемељити

dō 1. dēdi	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. dēdi дао сам	dēdi-	-ī

У латинском језику, како смо већ споменули, род именица се одређује према значењу — природни род, или према односу завршетака у номинативу и генитиву једине — граматички род. Граматички и природни род често се подударају (*puella* девојка), али када су различити, превагу односи природни род.

По значењу мушког рода су углавном имена мушких лица и њихових занимања, народа, река и месеци:

nauta, -ae, m. морнар	nauta bōnus добар морнар
Persa, -ae, m. Персијанац	Persa bellicōsus ратоборни Персијанац
Arsia, -ae, m. Раша	Arsia pulcher лепа Раша
Ianuarius (mensis) -ī, m. јануар	

Женског рода су углавном имена жена, земаља, острва, градова и дрвећа:

sōror, -ōris, f. сестра	sōror cāra драга сестра
Aegyptus, -i, f. Египат	Aegyptus frugifera плононосан Египат
Phārus, -i, f. Фар	Phārus parva малени Фар
Corinthus, -i, f. Коринт	Corinthus opulenta богати Коринт
cupressus, -i, f. чемпрес	cupressus procēra високи чемпрес.

Неке именице имају у множини друго значење:

littēra, -ae, f. слово	littērae, -ārum, f. књижевност; писмо; алфавет
coria, -ae, f. мноштво	coriae, -ārum, f. чете
āqua, -ae, f. вода	āquae, -ārum, f. бања

Неке именице II деклинације у множини могу да имају различите родове (*heterogenae*):

lōcus, -i, m. место
мн. lōci (librōrum) места у књигама
lōca (terrārum) места на земљи

Лична имена на -āius, -ēius, -īus у генитиву једнине завршавају се на -āi, -ēi, -īi или -ī, а у вокативу једнине на ī:

Једн. Номинатив	Gāius	Pompēius	Amulius
Генитив	Gāi	Pompēi	Amulii (Amulī)
Вокатив	Gāi!	Pompēi!	Amulī!

Именице које означавају мере, новац или службу у генитиву множине имају наставак -um:

nummus, -i, m. новац

coria nummum мноштво новца

Именица dea, -ae, f. богиња и filia, -ae, f. кћерка када се нађу уз именице истог корена мушког рода deus, -i, m. бог и filius -ii, m. син, у дативу -аблативу множине добијају завршетак -abus да би се разликовале обликом.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Дате глаголе преведите и ставите у исто лице и број индикатива перфекта актива:

laudas, faciēmus, poscēbam, additis, dabunt, cādit.

II. Преведите следећу реченицу на српски језик:

Multi Caesarem Alexandro Magno simillimum putavērunt: nam in proeliō audacissimus, in consiliō prudentissimus, lenissimus in cives, in hostes acerrimus fuit.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Домаћин је дао синовима и кћеркама добро образовање.
- 2) Веома је различито кретање звезда.
- 3) Хомер, најчувенији од грчких песника, оставио је људима света најлепше епове.
- 4) Пас је веома сличан вуку.

DIEM PERDIDI.

Изгубио сам дан.

SUNT FACTA VERBIS DIFFICILIORA.

Тежа су дела него речи. (Цицерон)

Речи латинског порекла у српском језику:

емендирати (emendāre) — исправити, поправити;
апеловати (appellāre) обратити се за помоћ;

локатор (lōcus) — електронски уређај за откривање објеката, њиховог положаја, правца и брзине кретања.

XVI ВЕЖБАЊЕ

(Изузеци III дефлекције; тип перфекта на -i и на ūi)

- 1) Vetēres Lacedaemonīi puēros fāmēm, sītīm, algōrem tolerāre exercuērunt.
- 2) Viatorībus fessis longa itinēra molesta sunt.
- 3) Antīquis temporībus agricōlae agros bōbus arābant.
- 4)* Troianōrum dūcem deōrum consilium et ventōrum vīs ad Afrīcae litōra ēgērunt.
- 5)* Mīles Romānus secūrī pontem secūit, sed hostes flūmen transcendērunt.
- 6) Ūbi alta turris nautis vīam ignībus ostendēbat? In Pharō, insulā prope Alexandriā, ignes altā turri accensi certam vīam nautis ostendēbant.
- 7) Hominībus cāro, pellis, cornūa bōum et ovium utilia sunt.
- 8) Templum Iōvis in Monte Capitolinō Tarquiniūs Priscus aedificāvit.
- 9) Virtus dūcis militībus fessis nōvas vīres praebuit.

РЕЧИ

Именице

Lacedaemonius, -ii, m. Лакедемоњанин
fames, -is, f. глад
algor, -ōris, m. зима, студен
viator, -ōris, m. путник
ventus, -i, m. ветар
pons, -tis, m. мост
ignis, -is, m. ватра
Alexandria, -ae, f. Александрија, град
у Египту
pellis, -is, f. кожа
mons, -tis, m. брдо, брег
Tarquinius (-ii) Priscus, -i, m. Тарквиније Приск, пети од седам легендарних римских краљева

Глаголи

tolero, 1. toleravi, toleratum подносити
exerceo, 2. exercui, exercitum вежбати
seco, 1. secui, sectum сећи
aro, 1. aravi, aratum орати

Придеви

fessus, 3 уморан
molestus, 3 тегобан
altus, 3 висок, дубок
accensus, 3 (партицип) запаљен
certus, 3 одређен

Непроменљиве речи

prope (предлог са акуз.) близу

- ^{4)*} Енеја, на свом путу ка новој постојбини провео је извесно време код картагинске краљице Дидоне која га је страшно заволела. Међутим, како су богови одредили Енеји да оснује град на италском тлу, он је морао да напусти Дидону која је у очајању себи одузела живот.
- ^{5)*} Најједноставнији импровизовани дрвени мостови грађени су тако што су једно поред другог ређана дрвена стабла на која су постављани лика и грање. Балвани су привезивани за дрвене подупираче и по преласку војске преко ужих водених токова везе су се према потреби могле пресећи секиром.

МОРФОЛОГИЈА

Група једнакосложних именица (parisyllāba) III деклинације задржала је одлике старе вокалске промене:

Ном.	Ген.	Акуз.	Абл.
sītis, f. жеђ	sītis	sītim	sītī
puppis, f. крма	puppis	puppim	puppī
turris, f. торањ	turris	turrim	turri
tussis, f. кашаљ	tussis	tussim	tussī
fēbris, f. грозница	fēbris	fēbrim	febrī
sēcūris, f. секира	secūris	secūrim	secūrī
Tibēris, m. Тибар	Tibēris	Tibērim	Tibērī
Neapōlis, f. Напуљ	Neapōlis	Neapōlim	Neapōlī

Именице III деклинације са посебном променом:

iter, n. пут, путовање у генитиву јединице гласи *itinēris* и све остале падеже изводи од основе *itinēr-*.

bōs, bōvis, m. f. говедо у генитиву множине гласи *bōum*, а у дативу и аблативу множине *bōbus* или *būbus*.

vīs, f. сила у једнини има још само акузатив *vīm* и аблатив *vī*; множина је потпуна: *vīres, viriūm, viribus, vīres, vīres, viribus*.

cāro, carnis, f. месо има завршетак *-iūm* у генитиву множине, *carniūm*.

Група придева III деклинације има промену као сугласничке основе:

m. f. n.	Ген.	Абл.	Ген. мн.	Ном. акуз. вок. мн.
dīves богат	divīt-is	divīt-e	divīt-um	*divītes богаташи
pauper сиромашан	paupēr-is	paupēr-e	paupēr-um	*paupēres сиромаси
vētus стар	vetēr-is	vetēr-e	vetēr-um	vetēres, vetēra

Тип перфекта на -i

б) без дужења самогласника у основи

defendo, 3. defendi бранити

ostendo, 3. ostendi показивати

sōlvo, 3. sōlvi ослободити

ostendo, 3. ostendi	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. ostendi показао сам	ostend-	-I

* У множини придеви *dīves* и *pauper* имају супстантивирани облици *divītes* и *paupēres* — богаташи и сиромаси. Придев *vētus* у множини има облик за сва три рода.

Тип перфекта на **-ŭi** јавља се најчешће у II и III конјугацији, ређе у I, а веома ретко у IV конјугацији, нпр.

sēco, 1. secŭi сећи
hābēo, 2. habŭi имати
gigno, 3. genŭi рађати
aperio, 4. aperŭi открити

Код многих глагола перфекатски завршетак **-vi** је прешао у **ŭi**.

habēo, 2. habŭi	Перфекатска основа	Лични наставци
Једн. 1. habŭi имао сам	habŭ-	-ī

СИНТАКСА

7) Cāro et pellis utilis est. Месо и крзно је корисно.

Caro et pellis et cornūa utilia sunt. Месо и крзно су корисни.

Ако су субјекти ствари различитог рода, именски део предиката слаже се са ближим субјектом или стоји у множини средњег рода.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Преведите и анализирајте облике:

vincimus, vicimus, exercebimus, defendam, defendimus, contempsistis, cupient, vincēbas, vincam, exercuit, exercet, dedisti.

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Да ли сте већ видели, о ученици, Напуљ, да ли сте видели Тибар и Рим?
- 2) Силу смо одбили силом.
- 3)* После дугих маршева Ханибалове чете су стигле до Алпа.

³⁾* Ханибал, велики картагински војсковођа, син Хамилкара Барке, родио се средином III в. пре н. е. Као десетогодишњак кренуо је са оцем у Хиспанију где је учествовао у ратним операцијама Хамилкара, а по његовој смрти и Хасдрубала. Када је 221. г. пре н. е. Хасдрубал умро, Ханибал је преузео војно заповедништво и наскоро је уз ризик рата са Римом напао опсадом и заузео град Сагунт, који је био римски савезник. Овај је догађај био повод Другом пунском рату. Хотећи да моментом изненађења затекне Римљане неспремне, и да тако стекне предност, кренуо је из Нове Картагине регрутујући војску уз пут са неких 35 000 – 40 000 војника и стигао до Роне одакле је кренуо преко Алпа у северну Италију. У прелазу Алпа страдало је око 10 000 војника. С ове стране Алпа поразио је одмах у два маха Римљане код Тицина и Требије, 218. г. пре н. е.

III. Преведите и анализирајте изразе:

fortitūdo iuvenum, securi secuit altam puppim, navium
celerium puppis, agri pauperum agricolarum, pauperes sine spe.

AB IOVE PRINCIPIUM. VIS LEGIS.

Од Јупитера почетак.

(Почнимо с најважнијим.)

Сила закона.

BOVI IMPONERE CLITELLAS.

Волу ставити самар.

Речи латинског порекла у српском језику:

толерисати (tolerare) — подносити, сносити, допуштати;

егзерцирати (exercere) — вежбати; вршити војне вежбе;

акта (agere) — дела; списи који се тичу суда и државних установа;

трансцендентан (transcendere) — мат. који се не може изразити алгебарски; фил. који прелази границе могућег искуства.

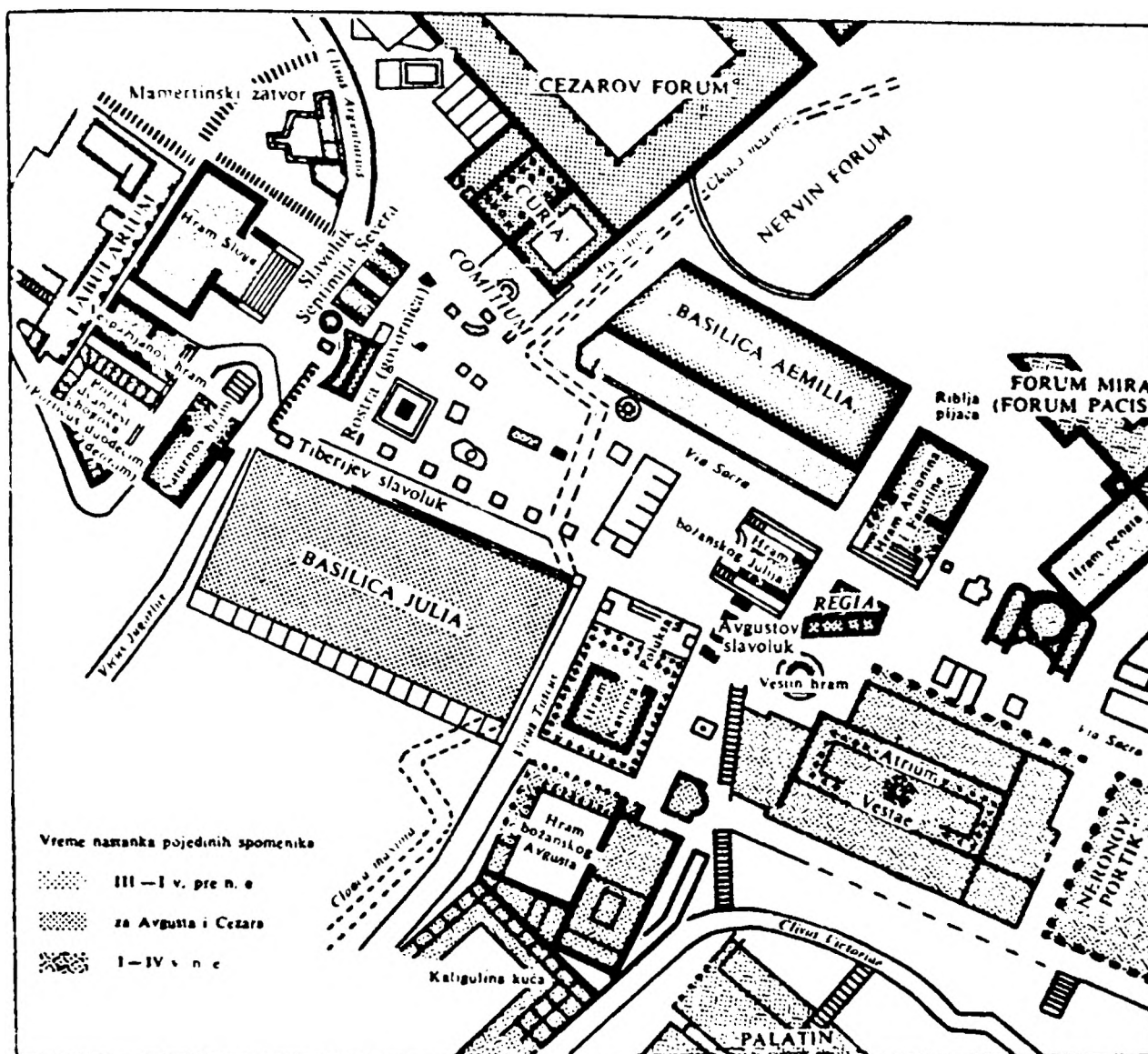
РИМСКИ ФОРУМ — СРЦЕ ГРАДА

Сваки антички град имао је свој трг (forum) на коме су се грађани окупљали да размене новости, чују најновије вести из политике, обаве своје приватне послове, грађанске дужности, тргују, купују и одају боговима пошту. Средиште живота многољудне империје био је Forum Romanum, главни трг у Риму, који се протезао неких пола километра у дужину између Капитола, Квиринала и Палатина. Изградњом великог одводног канала (Cloaca maxima) у 6. в. пре н. е. исушена је мочвара и на том тлу су почели да граде јавне грађевине и храмове. Тако се постепено овај простор од градског трга претворио у административни, економски и политички центар на коме је решавана судбина највеће државе тадашњег света. Изградњом царских форума у потоње време Forum Romanum је изгубио свој административни и економски значај, али је остао и даље значајан политичко-историјски симбол. Временом је мењао свој изглед, грађевине су обнављане, нешто је додавано, рушено и поново грађено. Споменућемо само неке од значајнијих грађевина из времена републике и преласка на царство.

Курија (Curia) сенатска већница, коју је према традицији подигао Тул Хостилије и стога су је звали Хостилијева курија. Обнављана је у неколико махова. Била је правоугаоног облика и у њој је била смештена сала за седнице сената и секретаријат сената. Сала је била правоугаона са подестом за столицу магистрата, постављеном према улазу у средини. Са обе стране магистратова седишта били су низови мермерних клупа за сенаторе. На овај је начин магистрат имао пред очима све присутне као и улаз у салу.

Испред курије налазио се Комициј (Comitium), простор на коме се народ окупљао у скупштину. Ту се налазила и говорница (Rostra) са које се магистрат обраћао народу. Rostrum заправо значи кљун лађе или птице, а говор-

ницу су тако назвали зато што су на њу, у славу своје победе над становницима Анција 338. г. пре н. е., кљунове заробљених непријатељских лађа ставили као украс. Иза говорнице према Капитолу налазио се Сатурнов храм из V в. пре н. е. у коме је била државна ризница (*Aerarium*). Осим блага, у њему су чувани текстови закона (*leges*), одлуке сената (*senatus consulta*), који су постајали правоснажни тек када су их остављали у овом храму.

Forum Romanum (план)

Поред ризнице налазио се храм Слоге (*Concordiae templum*). Подигнут је у IV в. пре н. е., а као знак помирења и будуће грађанске слоге обновљен је и посвећен након немира насталих у вези са реформама браће Граха. У овом храму је за време Цицероновог конзулства одржана седница сената на којој су осуђени на смрт учесници Катилине завере. У I в. пре н. е. Сатурновом храму и ризници била је придодата још једна грађевина за чување државног архива (*Tabularium*). Грађевина која је временом постала карактеристична за античке тргове била је базилика (*basilica*). На форуму су биле две базилике. Старија је Емилија (*basilica Aemilia*), коју је у I в. пре н. е. поново обновио Луције Емилије Паул, син Лепидов. Пошто му је недостајало средстава да

градњу приведе крају, продао је Гају Јулију Цезару своју неутралност у грађанском рату, био је на име осведочени оптимат, за 1 500 талената. Другу базилику (*Iulia*) почео је да гради Гај Јулије Цезар, а довршио је и украсио Октавијан Август. Базилике су биле простране грађевине чија је дужа страна била окренута према тргу, са низом стубова у средини који су носили дрвени кров. Дуж дужих страна имала је колонаде и унутра галерије. Светлост је добијала кроз зид са отворима који је служио као светларник, а неке су могле имати и салу за седење са мермерним клупама. Овај тип зграде дошао је Римљанима од Грка, о чему сведочи и њено име. Био се усталио обичај да у базиликама заседају судови. Поред ових базилика били су редови радњица, углавном са прехрамбеном робом. Доцније су радњице уклонили са форума. Поред Базилике Јулије био је велелепни храм Кастора и Полукса у коринтском стилу, тријумфални Августов лук, подигнут у знак победе 31. г. пре н. е. над Антонијем и Клеопатром. Ту је био Храм божанског Јулија који је подигао Август на месту где је маса спалила тело Јулија Цезара после говора Марка Антонија: Ту у близини се налазе и две најстарије грађевине на римском форуму. *Aedes Vestae*, округли храм у коме није било обредне статуете богиње, већ је на огњишту града горео вечити пламен као симбол вечности и чистоте. У ризници овога храма налазили су се пенати града Рима, које су могле видети само весталке одређеног дана у години, а од чијег чувања је, према веровању, зависила судбина Рима. Најраспрострањеније мишљење је било да је то Паладион, статуа Атене коју је Зевс лично дао Дардану, оснивачу Троје, а Енеја је са собом донео у Италију. Поред храма је било светилиште у коме се налазила зграда (*Atrium Vestae*) у којој су под строгим правилима живеле весталке. Поред Вестиног храма налазила се Регија (*Regia*), према предању двор Нуме Помпилија, у коме је живео Велики понтифик (*Pontifex maximus*) врховни свештеник, где су се скупљали понтифици и где је била смештена њихова архива. У дворишту Регије било је светилиште бога Марса у коме је чувано његово оружје као највећа светиња. На форуму је било још грађевина које не можемо све побројати. Замислите још многе победне стубове, статуе и славолуке, портике, широку улицу (*Via sacra*), која је целом дужином пресецала форум водећи на Капитол. Њом се свакога дана тискала маса угледних и неугледних житеља града, а о празницима су ишле свечане процесije на Капитол. Истим тим путем пролазила је и бучна тријумфална поворка у којој је војсковођа слављеник уживао скоро божанске почасти.

XVII ВЕЖБАЊЕ

(Изузеци у роду и облицима IV и V дефлекције; индикатив плусквамперфекта актива)

- 1) Homīnes, postquam antiquissimis temporibus in specibus habitaverant, primo cāsas deinde pulchras dōmos aedificaverunt.
- 2)* Graeci nāves, quas Persarum rex contra Graeciam comparaverat, in pugna Salaminia delevērunt.
- 3) Hannibal, postquam Alpes transcendērat, copias contra Romanos duxit.
- 4) Etiam mures ināni domo fugient.
- 5) Mānum dexteram dare amicitiae signum est.
- 6) Porticus procerae domos Romanas ornabant.
- 7) Vetēres Romani domi parci, in amicos fideles fuerant; templa deorum pietate, domos proprias gloria ornavērunt.
- 8) Die dicta omnes hostium duces ad fluminis litus convenērunt; postero die pacem fecerunt.
- 9)* Cives Romani P(ublium) Scipionem, quia Carthaginensium exercitum in Africa vicerat, Africanum appellaverunt.

РЕЧИ

Именице

cāsa, -ae, f. колиба
mus, mūris, m. (ген. мн. murum) миш
amicitia, -ae, f. пријатељство
pietas, -atis, f. побожност
signum, -i, n. знак

Глаголи

comparo, 1. comparavi, comparatum спремити
convenio, 4. conveni, conventum скупити се
deleo, 2. deleui, deletum разорити
descendo, 3. descendi, descensus доћи, силазити
fugio, 3. fugi, fugiturus (са акуз.) бежати, клонити се кога чега

Непроменљиве речи

postquam (везник) пошто
ante (предлог са акуз.) пре

Придеви

primus (од primus, 3) у почетку
parcus, 3 штедљив
fidelis, -e искрен, веран
dictus, 3 (партицип) уговорен
posterus, 3 будући, следећи
Salaminius, 3 саламински

deinde (прилог) онда, потом

²⁾ * quas које

⁹⁾ * Публије Корнелије Сципион Афрички старији (236 — 184. г. пре н. е.) победио је Ханибала у Африци код Заме 202. г. пре н. е. и тако као освајач Африке стекао надимак Афрички.

МОРФОЛОГИЈА

Изузеци у роду и облицима IV и V деκлиналије

Именице женског рода IV деκлиналије на -us:

ācus, -us, f. игла

mānus, -us, f. рука

Īdus, -ūm, f. иде

porticus, -us, f. трем

dōmus, -us, f. кућа

ācus magnetīca магнетна игла

mānus sinistra лева рука

Idus Martīae мартовске иде

porticus procēra висок трем

dōmus antiq̄ua старинска кућа.

Именица dōmus има неке падеже по II деκлиналији:

Једнина	Множина	
Ном.	dōmus	dōmus
Ген.	dōmus	domūm, domōrum
Дат.	domūi	domībus
Акуз.	dōmum	dōmos
Вок.	dōmus	dōmus
Абл.	dōmō	domībus

Напомена:

Dōmum venīam. Доћи ћу кући.

На питање куда? стоји акузатив без предлога.

Domō exscēdo. Излазим из куће.

На питање одакле? стоји аблатив без предлога.

Dōmi manēo. Остајем код куће.

На питање где? стоји стари локатив dōmi.

Група двосложних именица задржала је стари датив-аблатив са завршетком на -ūbus:

spēcus, -us, m. пећина

lācus, -us, m. језеро

ācus, -us, f. игла

portus, -us, m. лука

arcus, -us, m. лук

specūbus

lacūbus

acūbus

portūbus, portībus

arcūbus

Именица dīes, -ēi, m. када означава рок или одређен дан женског је рода, нпр. dīes certa одређен дан.

Од именица које се не мењају (substantīva indeclinabilīa) најчешће су у употреби: fas, n. право, pēfas, n. грех, māne, n. јутро.

Индикатив плусквамперфекта актива

Индикатив плусквамперфекта актива гради се од перфекатске основе и завршетака за плусквамперфект.

Глагол	Перфекатска основа	Завршеци	Превод
manēo, 2. mansi	Једн.	1. mans-	бејах остао
		2. mans-	бејаше остао
		3. mans-	бејаше остао
	Мн.	1. mans-	бејасмо остали
		2. mans-	бејасте остали
		3. mans-	бејаху остали

Глагол	Перфекатска основа	Завршеци	Превод
hābēo, 2. habūi	1. habū-	-ēram	бејах имао
do, 1. dēdi	1. dēd-	-ēram	бејах дао
fāciō, 3. fēcī	1. fēc-	ēram	бејах учинио
orno, 1. ornāvi	1. ornāv-	-ēram	бејах украсио
sum, esse, fūi	1. fu-	-ēram	бејах био

Плусквамперфект казује радњу која се извршила пре неке друге прошле радње, нпр.

Marco Manliō, quod Capitolium servavērat, Capitolinus cognōmen fuit. Марко Манлије је имао надимак Капитолски зато што бејаше одбранио Капитол.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите:

dōmō, dōmī, dōmum, acūi, lacūbus, dōmus, manībus, dextēra manus, acris ācus, e portībus, ad diem dictam, postērō diē.

II. Дате глаголе преведите и ставите у исто лице и број индикатива плусквамперфекта актива:

specto, habebāmus, capiēbas, venērunt, sūmus, dedisti, dicebātis, scribīmus.

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

1) Omnes lēges aut divīnae aut humānae fuērant: „Fas“ lex divīna fuērat, „ius“ lex humāna.

2) Multi rērum scriptōres rēs gestas Alexandri scripsērant.

3) Acus magnetica nautis utilissima est.

MĀNUS MĀNUM LĀVAT.

Рука руку мије.

MĀNŪ PROPRIA.

(Скраћено т. р.)

Својеручно.

Речи латинског порекла у српском језику:

пијетет (piētas) — побожност; успомена пуна поштовања и љубави према некоме, захвална љубав;

конвенирати (convenīre) — слагати се, одговарати, пристајати;

постериоран (posterīor) — доцнији, који се догодио после нечега;

антедатирати (ante dātum) — уместо данашњег ставити ранији датум;

хуман (humānus) — човечан, милосрдан.

XVIII ВЕЖБАЊЕ

(Суплетивна компарација; футур II актива)

- 1) Minīma res interdum multōrum malōrum fons est.
- 2) Cum dōmi manserīmus, carmīna pulcherrīma optimōrum poētārum legēmus.
- 3)* Alexander Magnus, Philippi Macedōnum rēgis filiūs, maiōrem partem Asiāe armis cēpit.
- 4) Māla lingua interdum plūra vulnēra quam gladiūs inflixit.
- 5) Antiquōrum philosophōrum optimū praeceptum: Felīces erītis, si bōni et benigni fuerītis.
- 6)* Multi homīnes nōva cupiunt, sed saepe nōva non meliōra sunt antīquis (quam antīqua).
- 7) Omnes dēi praeter Discordīam, pessīmam deārum, in nuptiis Pelēi et Thetidis, Achillis parentum, nondum cenaverant, cum subīto dēa irāta inter dēas māximas mālum aurēum cum titulō „pulcherrīmae dēae“ iēcit.
- 8) Milītes, recessum non faciēmus, priusquam vicerīmus.

РЕЧИ

Именице

Philippus, -i, m. Филип
 Macedōnes, -um, m. Македонци
 praeceptum, -i, n. правило
 nuptiae, -arum, f. свадба
 Discordia, -ae, f. Дискордија, богиња
 неслоге
 Peleus, -ei, m. Пелеј, краљ у Тесалији
 Thētis, -idis, f. Тетида
 parens, -tis, m. f. родитељ
 mālum, -i, n. јабука (плод)
 titulus, -i, m. натпис

Глаголи

infligo, 3. inflixī, inflictum задати
 ceno, 1. cenāvi, cenātum обедовати

Придев

aurēus, 3 златан

Непроменљиве речи

interdum (прилог) каткад
 praeter (предлог са акуз.) осим
 priusquam (прилог) пре него
 nondum (прилог) још не

¹⁾* Филип. Аминтин син, краљ Македоније, владао је од 356 до 336. год. пре н. е. Реорганизовао је државне финансије и војску, створио фалангу, проширио Македонију према Тракији и почео да осваја Грчку. Победио је удружене грчке снаге 338. год. пре н. е. код Херонеје. Од тога пораза Грчка се није више опоравила и 337. год. пре н. е. у Коринту признала је врховну власт Македоније.

⁶⁾* Придеви се често употребљавају у значењу именице (супстантивирано). Тако се може употребити и облик за мушки и женски род divites богаташи, pauperes сиромаси; средњи род у ном. и акуз. множине означава скуп појединих истоврсних ствари а преводи се сингуларом средњег рода: omnia facere чинити све, multa scire знати много, многе ствари.

МОРФОЛОГИЈА

Суплетивна компарација

Придеви који од различитих основа граде компаратив и суперлатив имају суплетивну (supplēre допунити) компарацију.

Позитив	Компаратив		Суперлатив
	мушки и женски род	средњи род	
bōnus, -a, um добар	mēlior бољи, -a Ген. meliōris	mēlius боље	optīmus, -a, -um најбољи
mālus, -a, -um зао	pēior гори, -a Ген. peiōris	pēius горе	pestīmus, -a, -um најгори
magnus, -a, -um велик	māior већи, -a Ген. maiōris	māius веће	maxīmus, -a, -um највећи
parvus, -a, -um мален	mīnor мањи, -a Ген. minōris	mīnus мање	minīmus, -a, -um најмањи
multus, -a, -um многи		Једн. Ном. Вок. Акуз. plūs више Ген. plūris (нема осталих падежа)	plurīmus, -a, -um највише
	Мн. plūres plūra Ген. мн. plurium итд.		

Упоредите у нашем језику и у страним језицима које изучавате поређење придева добар, зао, мален и велик.

„Зли би теби свањивали дани,
а горе ти ноћи долазиле
у нашему двору бијелому.“

(Женидба Максима Црнојевића)

Компаратив придева multus у једнини има само средњи род.

Уз plūs именица стоји у генитиву:

Nōmo stultus *plūs vanitātis* quam scientīae habēbit.

Глуп човек ће имати више таштине но знања.

У множини *plūres*, *plūra* слажу се у роду, броју и падежу са именицама уз које стоје:

Plūres amīcas in scholā vīdi.

Видех више пријатељица у школи.

Plūra dōna amīco dēdi.

Подарио сам пријатељу више дарова.

Компаратив *plūs* као и *plūres*, *plūra* на српски језик преводе се прилогом више.

Футур II актива

Футур II актива гради се од перфекатске основе и завршетака:

Глаголи	Перфекатска основа	Завршеци	Превол
<i>lēgo</i> , 3. <i>lēgi</i>	Једн. 1. <i>lēg-</i> 2. <i>lēg-</i> 3. <i>lēg-</i> Мн. 1. <i>lēg-</i> 2. <i>lēg-</i> 3. <i>lēg-</i>	-ēro -ēris -ērit -erīmus -erītis -ērīnt	будем прочитао будеш прочитао буде прочитао будемо прочитали будете прочитали буду прочитали
<i>habēo</i> , 2. <i>habūi</i>	1. <i>habu-</i>	-ēro	будем имао
<i>do</i> , 1. <i>dēdi</i>	1. <i>dēd-</i>	-ēro	будем дао
<i>dīco</i> , 3. <i>dīxi</i>	1. <i>dīx-</i>	-ēro	будем рекао
<i>supēro</i> , 1. <i>superāvi</i>	1. <i>superāv-</i>	-ēro	будем победио
<i>sum</i> , <i>esse</i> , <i>fūi</i>	1. <i>fu-</i>	-ēro	будем био

Напомена: обратите пажњу да је у 3. л. мн. завршетак **-ērīnt**.

Футуром II казује се будућа радња која ће се завршити пре радње футура I, нпр. *Si arcem Romānam ceperīmus non tantum magnam praedam sed etiam gloriā et laudem reportabīmus.*

Ако *будемо освојили* римску тврђаву *нећемо сачувати* само велики плен, него и славу и дику.

Футур II често преводимо на наш језик презентом свршених глагола.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите следеће облике:

ōpus māius, cum meliōre amīcō, optīmus dūcum, plura exemplariā vidīmus, plūs scientīae hābet quam cetēri discipūli, plūs nummi habēre cupīmus, pluribus verbis docēre, plurīmas effigies in fōrō vidēmus.

II. Формулишите наведене реченице у компаративу и суперлативу ставивши њихове предикате у футур I, затим у индикатив перфекта:

- 1) *Ōpus magnum et pulchrum in manibus habeo.**
- 2) *Cognosco hominem bonum et clarum.*
- 3) *Videō parvam et gracilem avem.*

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) *Persarum regibus plurimae gentes moribus dissimillimae parabant.*
- 2) *O milites, si hostium oppidum ceperitis et deleveritis, maximam famam et admirationem civium obtinebitis.*

¹⁾* in manibus habere — имати у рукама, радити на нечему.

ŪSUS EST OPTĪMUS MAGISTER.

Искусство је најбољи учитељ.
(Цицерон)

PLŪS, MĪNUS.

Више, мање.
(Отприлике.)

**UT SEMENTEM FECĒRIS, İTA
MĒTES.**

Како посејеш, тако ћеш жњети.

MĀLUM DISCORDIAE.

Јабука раздора.

Речи латинског порекла у српском језику:

оптимиста (*optĭmus*) — човек склон да све ствари гледа у лепој боји;

песимизам (*ressĭmus*) — склоност да се ствари узимају са најгоре стране;

плус (*plūs*) — више; знак за сабирање; знак којим се означава позитиван број; знак за означавање позитивног електрицитета, пола; надмоћност, предност; супротно минус;

фама (*fāma*) — глас, вест; говоркање;

адмиратија (*admiratĭo*) — чуђење, дивљење;

титула (*titŭlus*) — натпис; назив који некоме припада по његовом сталежу, положају или звању;

прецепт (*praeseptum*) — учење, поука, правило; судска наредба налог.

XIX ВЕЖБАЊЕ

(Описна компарација придева; императив презента, императив футура глагола I – IV конјугације и глагола *esse*)

- 1) Ex plurimis maximeque variis consiliis homo saluberrimum eligito!
- 2) Amici magis necessari sunt quam panis et aqua! Amicos amate!
- 3) Si cum maxime strenua virtute certaveritis, milites, maior erit victoria. Este victores!
- 4) Discipuli versus poetarum optimorum ediscunt; nam litterarum et poetarum cognitio iuvenibus maxime necessaria est.
- 5) Non praeceptis, sed exemplis, parentes, liberos docete!
- 6) Amice, ignaviam fuge! Ignaviam, amici, fugite!
- 7) Liberi, parentibus oboedite! Parentes maximo in honore habete!
- 8) Puer, semper dic verum! Pueri, semper dicite verum!

РЕЧИ

Именице

panis, -is, m. хлеб
versus, -us, m. стих
cognitio, -onis, f. познавање

Непроменљиве речи

si (везник) ако

Придеви

saluber, -bris, -bre користан, ваљан

Глаголи

eligo, 3. elegi, electum бирати, избирати
in honore habere (са акуз. лица) поштовати некога
edisco, 3. edidici — научити напамет
oboedio, 4. oboedivi, oboeditum (са дат.) слушати кога; покоравати се

МОРФОЛОГИЈА

Описна компарација придева

Придеви II деklinације са самогласницима *e*, *i*, *u* пред завршетком *-us* описују компаратив и суперлатив помоћу прилога *magis* (више) и *maxime* (највише).

Позитив	Компаратив	Суперлатив
variūs, -a, -um различит	māgis variūs, -a, -um различитији, -a, -e	maxīme variūs, -a, -um најразличитији, -a, -e
idonēus, -a, -um подесан	māgis idonēus, -a, -um подеснији, -a, -e	maxīme idonēus, -a, -um најподеснији, -a, -e
strenūus, -a, -um одважан	māgis strenūus, -a, -um одважнији, -a, -e	maxīme strenūus, -a, -um најодважнији, -a, -e

Напомена: обратите пажњу на промену компаратива и суперлатива:

Ном. māgis idonēus lōcus

Ген. māgis idonēi lōci

Дат. māgis idonēo lōco...

Ном. maxīme idonēum tempus

Ген. maxīme idonēi tempōris

Дат. maxīme idonēo tempōri...

Императив

Императив је глаголски начин (mōdus imperatīvus) којим се изриче заповест или подстицање, а јавља се само у презенту и футуру.

Императивом I или императивом презента изриче се заповест коју треба извршити одмах или се очекује да се тако изврши. Овај императив има само 2. л. једн. и 2. л. мн.

У глагола I, II и IV конјугације, као и у глагола esse, 2. л. једн. одговара презентској основи, док је 2. л. мн. одређено наставком -te.

Глаголи III конјугације у 2. л. једн. добијају -e; у 2. л. мн. сугласничке основе презентску основу и лични наставак -te повезују тематским вокалом -i-.

I	amo, amāre	II	docēo, docēre	IV	venīo, venīre
Једн. 2.	āma воли	dōce поучавај	vēni дођи		
Мн. 2.	amāte волите	docēte поучавајте	venīte дођите		
III	lēgo, legēre	fugīo, fugēre		statūo, statuēre	
Једн. 2.	lēge читај	fūge бежи		statūe постави	
Мн. 2.	legīte читајте	fugīte бежите		statuīte поставите	

	sum, esse, fūi
Једн. 2.	es буди
Мн. 2.	este будите

Три глагола III конјугације dīco, dūco, faciō губе у 2. л. једн. императива I -e:

dīc кажи, dūc води, fāc чини

Императивом II или императивом футура изриче се заповест коју треба извршити у будућности и зато овај императив најчешће налазимо у законима, завештањима и правилима за живот.

Императив II има 2. и 3. л. једине и множине који се одређују наставцима -to, -to, -tōte, -nto. У глагола I, II, IV конјугације, глагола на -iō и глагола esse наставци се додају непосредно презентској основи, док се сугласничким основама III конјугације наставци додају посредством тематских вокала; глаголи IV конјугације, као и глаголи на -iō у 3. л. мн. такође посредством тематског вокала добијају наставак -nto.

I	āmo, āmare	II	docēo, docēre	IV	venīo, venīre
Једн. 2.	amāto воли	docēto		venīto	
3.	amāto нека воли	docēto		venīto	
Мн. 2.	amatōte волите	docetōte		venitōte	
3.	amanto нека воле	docento		veniunto	
III	facīo, facēre	lēgo, legēre		statūo, statuēre	
Једн. 2.	facīto	legīto		statuīto	
3.	facīto	legīto		statuīto	
Мн. 2.	facitōte	legitōte		statuitōte	
3.	faciunto	legunto		statuunto	

	sūm, esse, fūi
Једн. 2.	esto буди
3.	esto нека буде
Мн. 2.	estōte будите
3.	sunto нека буду

Уз императив II може стајати нега-
ција не и у том случају се изриче
забрана:

Ne punīto! Не кажњавај

Напомена: глагол scīre има само им-
ператив II.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите следеће облике:

māgis necessaria, maxīme idonei, māgis strenuō, maxīme strenuis; audīte, lauda,
esto, vincitōte, es, capiunto, faciēte, scīto, faci.

II. Преведите на латински језик следеће реченице:

- 1) Гај Јулије Цезар био је у рату најбољи и најодлучнији римски запо-
ведник.
- 2) Здравље је потребније људима него богатство.
- 3) Нека весталке чувају (увек у будућности) вечну ватру!

TEMPŌRI PARCE!

Штеди време!

**SI FUĒRIS *RŌMAE, ROMĀNŌ
VIVĪTO MŌRE,
SI FUĒRIS ALĪBI, VIVĪTO SĪCUT
ĪBI.**

Ако будеш у Риму, живи на римски
начин,
ако будеш на другом месту, живи као
онде.

CLAUDE ŌS, APĒRI OCŪLOS!

Ћути и гледај!

FESTĪNA LENTE!

Жури полако!

* Rōmae (локатив) у Риму

Речи латинског порекла у српском језику:

алиби (alibi) — другде, стварна неприсутност једне особе на једном месту, где је, према нечијем тврђењу, тобоже била;

аквадукт (āqua, ducere) — водовод, канал; грађевина подигнута преко реке или долине ради превођења канала за снабдевање насеља водом; стари римски водовод;

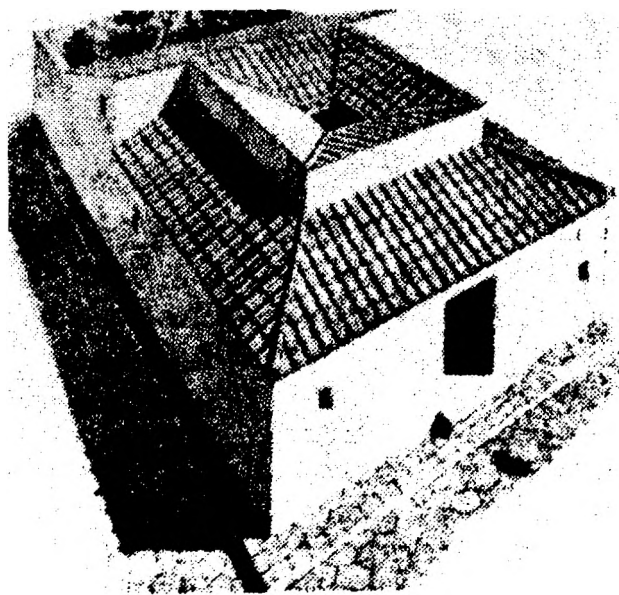
когитација (cogitatio) — мишљење, размишљање; свест;

прецепт (praecceptum) — учење, поука, пропис; наредба; судска наредба, налог;

доцирати (docere) — поучавати, учити; говорити сувише учено; гњавити својим тумачењима.

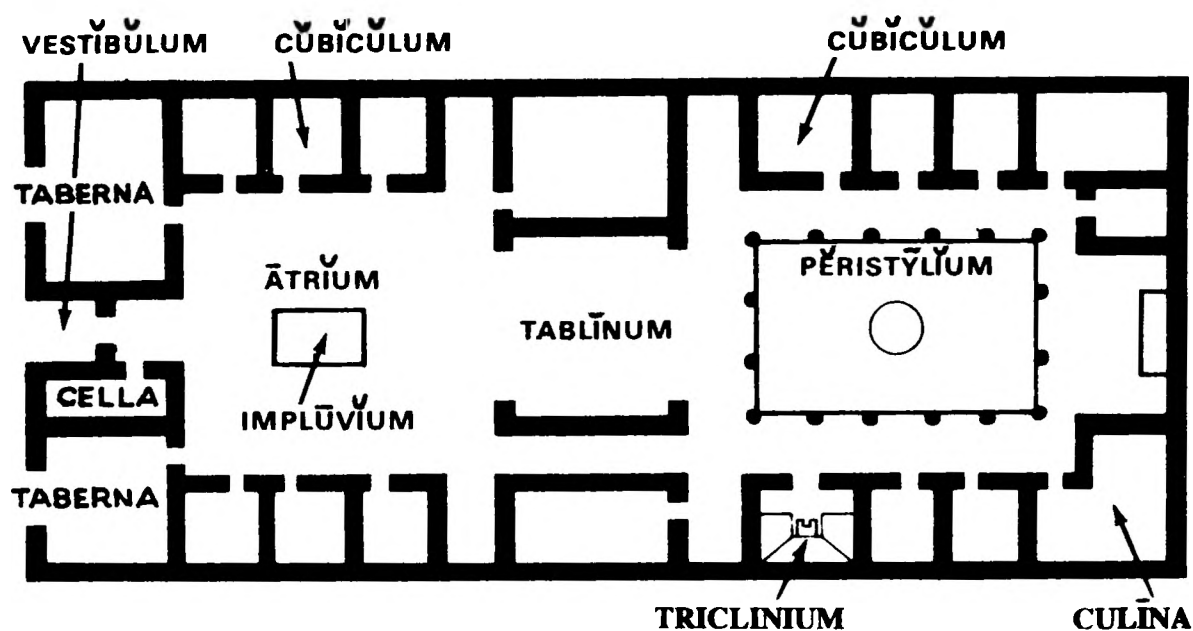
КАКО СУ РИМЉАНИ СТАНОВАЛИ

Рим је у доба Царства пружао слику престонице света. Био је то град лепих тргова са божјим храмовима, јавним зградама, споменицима и славолуцима. Тргове су окруживали портици, пријатна шеталишта украшена статуама и споменицима. Више јавних купатила (thermae), утонулих у густо зеленило парка са језером, пружало је пријатно освежење у спарне летње дане. Неколико позоришта, одеон, мноштво библиотека, велики циркус и амфитеатар, нудили су разоноду у свако доба дана. На сваком раскршћу чуо се вечни жубор воде са скромне или велелепно украшене јавне чесме. С оне стране Тибра Август Октавијан је саградио амфитеатар у коме су приређиване поморске битке, па је по њима назван Naumachia. За потребе овог амфитеатра био је спроведен седми аквадукт. Град је имао водовод и канализацију. Да би слика града била потпуна, треба додати отмене градске четврти пуне зеленила у којима су биле палате (domūs) римских богаташа и вишеспратнице (insulae), где је становала градска сиротиња у мање отменом делу града. Палата богатих Римљана је временом мењала изглед и постајала је све раскошнија и луксузнија. Овде ћемо споменути само оно што је било за њу карактеристично. О њеном изгледу и плану сазнајемо из вила откривених у Помпеји, кампанском граду који је затрпала лава 79. г. н. е. приликом ерупције Везува. Палата је била чврсто грађена и могла је имати приземље и један или два спрата. Високи зид је делио кућу и вртове од улице. Прозори са улице били су постављени високо и због страха од лопова били су врло мали. У кућу се улазило са улице прво у предворје (vestibulum). Поред врата (ianua) била је вратарева собица (cella ianitoris). Вратар је био роб, често везан да не одлута и остави кућу без надзора. Одатле се кроз ходник (fauces) улазило у atrium. Атриј је служио за проветравање, расвету и скупљање кишнице. У средини је имао отворен кров, који је био косо нагнут

Градска кућа (реконструкција)

ка средини и чинио је неку врсту широког левка (compluvium) кроз који се слива киша у базен под њим (impluvium). Кровну конструкцију придржавао је низ стубова са све четири стране. Тачно према улазу у атриј налазила се радна соба домаћина (tablinum) у којој су чувани кућни пенати, драгоцености, породична архива и попрсја предака (imagines), уколико је кућа припадала нобилима. Таблинум је био отворен према врту (peristylum) или вратима чији су се капци широко раскриљивали, или великим прозором (specularia) застрвеним врстом лискуна, касније ваљаним стаклом. Кроз атриј и таблинум струјао је стално ваздух, што је било врло пријатно лети, али је промаја могла и сметати и тада су стављали покретне параване или би капцима затварали излаз из таблинума у врт. Са леве и десне стране таблинума налазиле су се две мање одаје, обично трпезарија (triclinium) и соба за примање. Дуж левог и десног зида атрија налазиле су се собе од којих је већина била за спавање (cubicula). У њима се на подесту налазио лежај (lectus). Зидови су били богато украшени орнаментима у штуку и фрескама, а подови су били у мозаику.

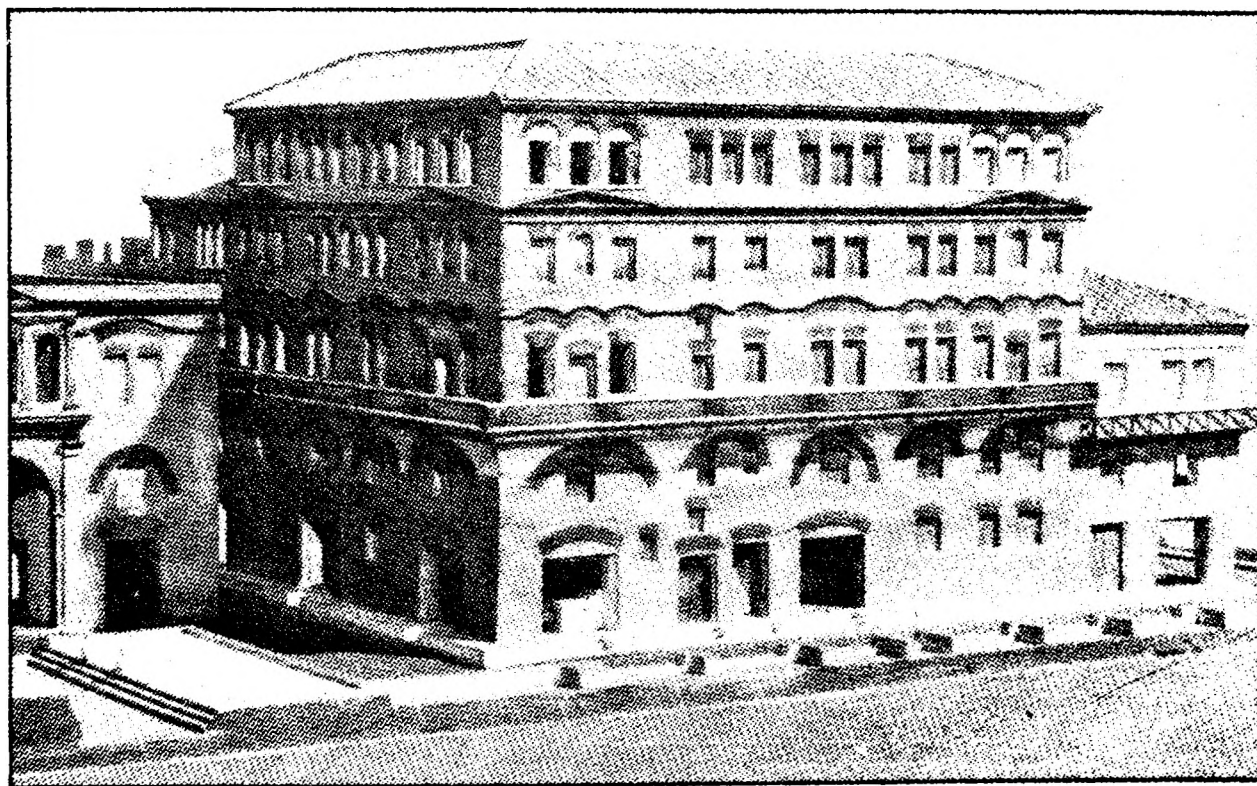

План римске куће

Врт окружен портиком (peristylum) примили су Римљани из грчке архитекту-
ре. У врту цвећа и дрвећа налазиле су се размештене статуе, водоскоци,
купатила за птице и други украси. Под портиком је била сеновита стаза, а иза
ње просторије: летње трпезарије (triclinium) у којима су лежаци били распоре-
ђени у облику ћирилског слова п, са столом у средини; биле су ту летње
спаваће собе, оставе, кухиња (culina) и клозет (latrina). Поред улаза с једне и
друге стране, биле су две просторије у које се улазило са улице и које су
власници куће давали под закуп трговцима. Ове су радње (tabernae) биле
широм отворене према улици, а увече су их затварали јаким дрвеним крили-
ма. Палата је могла имати један или два спрата. На спрату су биле просторије
за робове, јер је једна господска кућа располагала великим бројем робова.

Вишеспратнице за изнајмљивање (insulae) могле су имати од три до осам
спратова. У приземљу су биле радње или кафанице (thermopolia). Фасаде

су им биле доста китњасте, са украсним луцима од опеке изнад прозора, балконима и понекад аркадама у приземљу. Но њихова грађа је била доста слаба, темељи нису били способни да издрже толику висину (20 m), тако да су се често куће саме од себе рушиле. Конструкција им је била дрвена, зидови од опеке, а преградни зидови од набоја. Дрвене степенице су водиле право са улице на спратове. Сваки спрат је имао неколико станова у којима није било кухиње, клозета и грејања. Воде и канализације у овим кућама није било. Становници оваквих кућа су се купали у јавним купатилима, воду су доносили са јавне чесме на најближем раскршћу и служили се јавним клозетима којих је било у близини већих тргова и у термама. Римљани су знали за систем централног грејања кроз шупље цигле у поду и примењивали га у термама и у палатама изузетно богатих људи, а остали су се грејали покретним мангалима на дрвени угаљ. Исто тако, у инсулама су кували на некој врсти роштиља на дрвени угаљ или су доносили готово јело из оближњег термополија. У инсулама је често долазило до пожара од угарка из мангала, или роштиља, и тада је настајала страховита паника и гужва јер би расушено дрво плануло за тили час као буктиња. Док би ланчаним системом донели воду са јавне чесме, пожар је увелико захватао и суседне зграде, тако да су ватрогасци, кад стигну,

Инсула (реконструкција)

рушили суседне зграде намерно да би изоловали ватру. У Остији, неких двадесетак километара од Рима, археолози су открили остатке инсула и на основу тих и других налаза знамо како су изгледале. Станарина је у њима била висока, тако да је купац стана издавао стан подстанарима, који су могли изнајмљивати и оно мало свога простора. Тако је стан постајао само заклон за ноћ, док су све слободно време сиромаси проводили ван њега.

XX ВЕЖБАЊЕ

(Грађење и компарација прилога)

DE THĒSEŌ

1) Aegēo, Atheniensium rēgi, iam sēni Aethra filium Thēsēum longe ab Athēnis pepērit. 2) Aegeus mox discessit et tenērum in cunabulis filium mātři et āvo, Troezeniōrum rēgi, invīte relīquit. 3) Ante discessum Aegēus filio caligas et gladium sub lapīde gravissimō callide occultāvit. 4) Cum adulescens iam sātis robōris habēbat, corpōris vīres cottidie exercēbat. 5) Fortissīme, peritissīme cum luctatoribus contendēbat, celerrīme currēbat et inter iuvēnes pulcherrīmus ērat. 6) Tum dēmum Aethra filio pātris signa ostendit. 7) Thēsēus lapīdem facillīme mōvit, pātris signa cēpit et periculōsā viā ad pātreм іter audacter fēcit.

РЕЧИ

Именице

Thēsēus -ēi, m. Тезеј
Aegēus, -ēi, m. Егеј
Aethra, -ae, f. Етра
cunabula, -ōrum, n. колевка
avus, -i, m. деда
Troezenī, -ōrum, m. Трезењани
discessus, -us, m. одлазак
caliga, -ae, f. војничка чизмица
gladius, -i, m. мач
lapis, -idis, m. камен
adulescens, -entis, m. f. младић, де-
војка
luctator, -ōris, m. рвач

Глаголи

discēdo, 3. discessi, discessum отићи;
растати се
occulto, 1. occultāvi, occultātum сак-
рити
contendo, 3. contendi, contentum огле-
дати се
curro, 3. cucūrti, cursum трчати

Придеви

sēnex, -nis стар

Непроменљиве речи

longe (прилог) далеко
callide (прилог) вешто, домишљато
mōx (прилог) ускоро

sātis (прилог) довољно, доста
cottidie (прилог) свакодневно
dēmum (прилог) управо, баш

Тезеј (*Theseus*) — је био син атинског краља Егеја (по неким митовима бога мора Посејдона) и Етре, кћерке трезенског краља Питеја; рођен је у Трезену у Арголиди и био је највећи атички херој. На путу у Атину извршио је низ јуначких дела. Савладао је Перифета, разбојника који је гвозденим топузом убијао недужне путнике на дру-

му; Синида, који је путнике везивао за врхове два бора које је претходно савио до земље, а потом их пуштао те су приликом свог усправљања растрзали несрећнике; Керкиона, који је сваког ко је дошао у његову близину натерао да се с њим рве; Прокруста, који је путнике стављао у постељу па је онима којима је постеља била кратка одсецао ноге, а друге је истезао док их не изравна с дужином постеље. Када је стигао у Атину и ступио у очев двор, отац га прво није препознао, већ га је препознала чаробница Медеја, која је стекла велику наклоност остарелог краља обећањем да ће му својим чаролијама повратити младост. Медеја се уплашила да ће доласком Тезеја изгубити свој утицај на двору и зато је наговорила остарелог краља да младића отрује тврдећи да је непријатељски ухода. У последњем тренутку Егеј је препознао свој белег и пресрећан представио народу свог наследника.

Међутим, млади јунак није могао мирно да живи у Атини. На Маратонском пољу је убио бика који је пустошио Атику, а после тога је отпловио на Крит у жељи да победи Минотаура и тако спасе Атињане крвавог данка. Аријадна му је дала клупко помоћу кога ће наћи излаз из Лавиринта, уколико победи Минотаура. У тешкој борби Тезеј је савладао и убио чудовиште, па је са Аријадном кренуо натраг у отаџбину. Егеј је на литици крај мора очекивао повратак сина са Крита. Договорили су се да ће се Тезеј вратити са белим једрима уколико савлада чудовиште. Тезеј је на то заборавио и када је Егеј угледао синовљеву лађу са црним једрима, бацио се у море које се по њему прозвало Егејско.

МОРФОЛОГИЈА

Прилози

Прилози (*adverbīa*) су непроменљиве речи које најчешће стоје уз глаголе. Свака радња се врши на неком месту, у неко време и на неки начин. Кад је потребно да се било који од ових момената означи, употребљавамо прилог. Прилози могу стајати још уз придеве и друге прилоге (упоредите у нашем језику одвећ велики напор, сасвим срећно).

Прилози се деле на:

- 1) прилоге за време (*adverbīa temporis*), нпр. nunc сада, tunc тада, ōlim некад,
- 2) прилоге за место (*adverbīa loci*), нпр. gursūs натраг, поново; rgōsul далеко, rgōgē близу,
- 3) прилоге за начин (*adverbīa mōdi*), нпр. ĭta тако, tām толико.

Прилози за начин настали од описних придева имају различите завршетке.

а) Од придева II и I деклинације прилози се граде тако што се од генитива мушког рода одбије завршетак *-ī* и дода суфикс *-ē*.

Позитив придева	Генитив јединице	Прилог
callīdus, 3 вешт, домишљат pulcher, -chra, -chrum леп	callīd -ī pulchr -ī	callīd -ē вешто pulchr -ē лепо

б) Као прилог употребљава се аблатив једнине неких придева I и II деклинације:

Придев	Прилог
cītus, 3 брз rārus, 3 редак	cītō брзо rārō ретко

в) Од придева III деклинације прилози се граде тако што се од генитива једнине мушког рода одбије наставак *-is* и дода суфикс *-īter*.

Позитив придева	Генитив једнине	Прилог
cēler -ēris, -ere брз facīlis, -e лак	cēler -is facīl -is	cēler -īter брзо (facīl -īter) facīle* лако
fēlix, -cis срећан	felic -is	felic-īter срећно

* Придеви са два завршетка употребљавају чешће облик средњег рода уместо прилога на *-īter*.

г) Придеви III деклинације са једним завршетком на *-ans* и *-ens* граде прилоге помоћу суфикса *-ēg*.

Позитив придева	Генитив једнине	Прилог
constans, -antis постојан sapīens, -entis мудар	constant -is sapient -is	constant -er постојано sapient -er мудро

Напомена: од придева *audax*, *-cis* (смео) прилог гласи *audacter* (смело).

Компарација прилога за начин

Прилози за начин такође се могу поредити.

Као *компаратив прилога* употребљава се номинатив једнине компаратива придева средњег рода од кога је прилог изведен.

Суперлатив прилога гради се од суперлатива придева од кога је прилог изведен кад се од номинатива једнине одбаци завршетак *-is*, и дода суфикс *-ē*.

Позитив прилога	Компаратив	Суперлатив
perīte вешто pulchrē лепо celerīter брзо felicīter срећно facīle лако sapientēr мудро rārō ретко saepe често	peritīus вештије pulchrius лепше celeriус брже felicīus срећније facilius лакше sapientiус мудрије rariус ређе saepiус чешће	peritissimē највештије pulcherrimē најлепше celerrimē најбрже felicissimē најсрећније facillimē најлакше sapientissimē најмудрије rarissimē најређе saepissimē најчешће

Суплетивна и описна компарација прилога

Прилози изведени од придева који имају суплетивну и описну компарацију такође се суплетивно односно описно пореде:

Позитив прилога	Компаратив	Суперлатив
bēne добро māle лоше magnōpēre } врло valde pārum мало multum* много	mēlius боље pēius горе māgis више mīnus мање plūs више	optīme најбоље pessīme најгоре māxīme највише mīnīme најмање plūrimum највише
varīe различито	magis varīe различитије	maxīme varīe најразличитије

* Поред облика multum постоји још и multō, а користи се за истицање компаратива придева, нпр. multō melior — много бољи, — а.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Од наведених придева направите прилоге и компарирајте их:

miser, -ēra, -erum; similis, -e; prudens; animosus, 3.

II. Одредите позитиве наведених прилога:

optīme, māgis, plurīme, maxīme idonee, facilius, nobilissime, saepissime, elegantius, audacissime, rectius.

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) Non facile senex sententiam mutat.
- 2) Iactatio et vanitas gloriam ardentius cupiunt.
- 3) Homo sapiens non semper sapientissime agit.
- 4) Romani in theatro clamabant: Pulchre, bene, recte!

MĀLA HERBA CĪTO CRESCIT.

Коров брзо расте.

CERTŌ CERTIUS.

Сигурније од сигурнога.

Речи латинског порекла у српском језику:

инкунабуле (incunabula) — прве штампане књиге, издате од 1450 до 1500. године; повој, колевка;

адолесцент (adolescens) — младић; жутокљунац.

XXI. ВЕЖБАЊЕ

(Основни бројеви)

- 1)* Septem annos pius Aenēas per mariā multa navibus celeribus errābat.
- 2) Scientia est non unius diēi ōpus sed multorum annorum.
- 3)* Apud Romānos cives quotannis creābant: duos consules; duos deinde octo praetores; duos deinde quinque, deinde decem tribunos; duos deinde sex aediles; postrēmo duos deinde quattuor, deinde viginti, deinde quadraginta quaestores.
- 4) Fortūna Philippo, Macedonum regi, unō diē trēs felicissimas res dedit: regis auriga Olympiorum victoriā reportaverat; unus e Macedonum ducibus acriter impetū hostium exercitum superaverat; Olympias regi validum filium, Alexandrum, genuerat.
- 5) Mensi Februariō duodetriginta aut undetriginta dies sunt.
- 6)* Athēnae erant patria trium in arte tragica celeberrimorum poetarum: Aeschyli, Sophoclis, Euripidis.
- 7) In legione Romanā initio quattuor milia et ducenti, postea sex milia militum fuerunt.

РЕЧИ

Именице

consul, -ulis, m. конзул
praetor, -oris, m. претор
tribunus, -i, m. трибун
aedilis, -is, m. едил
quaestor, -oris, m. квестор
mensis, -is, m. месец
auriga, -ae, m. кочијаш
Olympia, -arum, n. олимпијске
игре
Olympias, -adis, f. Олимпијада, Фи-
липова жена
Aeschylus, -i, m. Есхил
Sophocles, -is, m. Софокле
Euripides, -is, m. Еурипид
initium, -ii, n. почетак

Придеви

pius, 3 побожан; родољубив
validus, 3 снажан, моћан
tragicus, 3 трагички

Глаголи

erro, 1. erravi, erratum лутати
gigno, 3. genui, genitum родити

Непроменљиве речи

quotannis (прилог) сваке године
postrēmo (прилог) напоскон

¹)* septem annos — на питање колико дуго? стоји акузатив времена.

³)* Прочитајте поглавље Римска управа у доба републике.

⁶)* Да би се три атинска великана трагичког песништва довела у хронолошку везу, потекла је прича да је Софокле после саламинске битке, у којој се Есхил борио, био на челу дечачког хора који је певао победнички пеан, а Еурипид се истога дана родио.

МОРФОЛОГИЈА

Основни бројеви

Основни бројеви (*numerālia cardinālia*) у латинском језику већином су непроменљиви. Мењају се: *ūnus* један, *dūo* два, *trēs* три, *ducenti*, *-ae*, *-a*, стотине и *mīlia* хиљаде, мн. од *mille* хиљада. Остали бројеви су непроменљиви.

Римска ознака броја	Основни бројеви стоје на питање quot? колико?	
I	ūnus, -a, -um	један
II	dūo, dūae, dūo	два
III	trēs, tria	три
IV	quattuor	четири
V	quīnque	пет
VI	sēx	шест
VII	sēptem	седам
VIII	octo	осам
IX	nōvem	девет
X	dēcem	десет
XI	undēcim	једанаест
XII	duōdēcim	дванаест
XIII	trēdēcim	тринаест
XIV	quattuordēcim	четрнаест
XV	quīndēcim	петнаест
XVI	sēdēcim	шеснаест
XVII	septendēcim	седамнаест
XVIII	duodeviginti	осамнаест
XIX	undeviginti	деветнаест
XX	viginti	двадесет
XXI	ūnus et viginti	двадесет и један
	viginti ūnus	двадесет један
XXII	dūo ēt viginti	двадесет и два
	viginti dūo	двадесет два
XXVIII	duodetriginta	двадесет осам
XXIX	undetriginta	двадесет девет
XXX	triginta	тридесет
XL	quadraginta	четрдесет
L	quingaginta	педесет
LX	sexaginta	шездесет
LXX	septuaginta	седамдесет
LXXX	octoginta	осамдесет
XC	nonaginta	деведесет
C	centum	сто

Промена бројева

један, -а, -о	два	три
Ном. м. р. <i>ūnus</i> ж. р. <i>ūna</i> ср. р. <i>ūnum</i>	<i>dūo</i> <i>dūae</i> <i>dūo</i>	<i>trēs</i> <i>trēs</i> <i>trīa</i>
Ген. м. р. ж. р. <i>ūnīus</i> ср. р.	<i>duōrum</i> <i>duārum</i> <i>duōrum</i>	<i>trīum</i>
Дат. м. р. ж. р. <i>ūnī</i> ср. р.	<i>duōbus</i> <i>duābus</i> <i>duōbus</i>	<i>trībus</i>
Акуз. м. р. <i>ūnum</i> ж. р. <i>ūnam</i> ср. р. <i>ūnum</i>	<i>dūo (s)</i> <i>duas</i> <i>dūo</i>	<i>trēs</i> <i>trēs</i> <i>trīa</i>
Абл. м. р. <i>ūnō</i> ж. р. <i>ūnā</i> ср. р. <i>ūnō</i>	<i>duōbus</i> <i>duābus</i> <i>duōbus</i>	<i>trībus</i>

Променљиви број се слаже са именицом у роду, броју и падежу као придев. Број у латинском језику уопште не утиче на падеж именице:

Trēs libros hābes. Имаш три књиге.

Објекат налаже акузатив и именици и броју.

Ако је основни број непроменљив, именица уз њега стоји у падежу у коме би била да нема броја:

Quindēsim libros hābes. Имаш петнаест књига.

У латинском језику већ уз број два стоји множина:

Dūos libros hābes. Имаш две књиге.

Уз број сложен са *ūnus* именица стоји у множини:

Trīginta ūnus discipūli lingūam Latīnam discunt. Тридесет и један ученик учи латински језик.

Напомена: у српском језику од основних бројева мењају се један, два три и четири. У савременом језику примери с променљивим облицима бројева два, три и четири су ређи. У нашем језику множина долази тек од броја четири, а уз непроменљив број стоји генитив.

Римске ознаке	Основни број	
CI	centum (et) ūnus	сто (и) један
CII	centum (et) dūō	сто (и) два
CC	ducenti, -ae, -a	две стотине (двеста)
CCC	trecenti, -ae, -a	три стотине (триста)
CD (CCCC)	quadringenti, -ae, -a	четири стотине (четиристо)
D	quingenti, -ae, -a	пет стотина (петсто)
DC	sescenti, -ae, -a	шест стотина (шестсто)
DCC	septingenti, -ae, -a	седам стотина (седамсто)
DCCC	octingenti, -ae, -a	осам стотина (осамсто)
CM (DCCCC)	nongenti, -ae, -a	девет стотина (деветсто)
M	mille	хиљада
IIM (II)	dūo milīa	две хиљаде
IIIM (III)	trīa milīa итд.	три хиљаде итд.

mille (хиљада) је непроменљив придев средњег рода употребљен као главни број и означава скуп истоимених бића или предмета.

Ном.	Mille milītes venērunt.	Дошло је хиљаду војника.
Ген.	exercitus mille milītum	војска од хиљаду војника
Дат.	pecuniā mille militibus	новац за хиљаду војника (дао је)
Акуз.	Mille milītes videt.	Види хиљаду војника.
Абл.	Cum mille militibus vēnit.	Долази са хиљадом војника.

milīa (хиљаде) је средњи род -i основе, подразумева две хиљаде и више; уз milīa стоји деони генитив.

Ном.	Dūo milīa milītum venērunt.	Дошло је две хиљаде војника.
Ген.	exercitus quattuor milium milītum	војска од четири хиљаде војника
Дат.	pecuniā tribus milibus milītum	новац за три хиљаде војника (дао је)
Акуз.	Dūo milīa milītum videt.	Види две хиљаде војника.
Абл.	Cum sex milibus milītum vēnit.	Дошао је са шест хиљада војника.

Код бројева већих од сто мањи број стоји иза већег са везником или без њега, нпр. *centum (et) ūnus* — сто (и) један. Ако пак иза већег броја следи више мањих бројева, онда се не повезују везником *et*, нпр. *centum viginti quinque* — сто двадесет (и) пет.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- I. Деклинирајте:
ūnus rēx, dūae rēs, trīa genēra.
- II. Прочитајте и напишите:
XXVIII, CCCIII libri, II M hominum, III oppida, II consilia cēpi.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Цела Грчка је десет година опседала један град.
- 2) Отац има два сина и три кћери.
- 3) У школској библиотеци има више хиљада књига.

ŪNA HĪRUNDO NŌN FĀCIT VĒR. NĒC HERCŪLES CONTRĀ DŪŌS.

Једна ластва не чини пролеће.

Ни Херкул (не може) против двојице.

Речи латинског порекла у српском језику:

креирати (creāre) — створити, пронаћи; установити, основати;

валидан (validus) — јак, снажан; правно важан, пуноважан;

иницирати (initium) — започети, покренути; увести, остварити нешто (као новину),
зачети;

деценијум (decem, annus) — период од десет година;

миленијум (mille, annus) — период од хиљаду година;

иницијатива (initium) — самосталан подстрек на нешто.

XXII VEЖBAЊE

(Редни бројеви; индикатив презенте пасива глагола I и II конјугације)

- 1) Cāto sēnex historiārum septem libros scrīpsit: prīmus contīnet rēs gestas popūli Romāni, secundus et tertius origīnes omnium civitātum Italicārum; in quartō autem bellum Punīcum primum, in quintō secundum narrātur.
- 2) Ab amīcō optīmō beneficiā dantur priusquam rogantur.
- 3) O iuvēnes, prīmā ab iuventūte vīres corpōris exercitatiōne augentur.
- 4)* Apud Romānos prīmus mensis dies Kalendae, quintus aut septīmus Nōnae, tertius decimus aut quintus decimus Idus appellātur.
- 5)* In vicesīmō secundō librō Historiārum a Titō Livīō clādes Cannensis narrātur.
- 6) Hōra est quarta et vicesīma pars diēi, mensis duodecīma pars anni.
- 7) O hōmo, nonne erroribus aliēnis docēris?

РЕЧИ

Именице

historia, -ae, f. историја
rēs gestae, rērum gestārum дела, под-
визи, историја
origo, -ginis, f. утемељење
iuventus, -ūtis, f. младост
exercitatio, -iōnis, f. вежбање
Kalendae, -arum, f. 1. дан у месецу
Nōnae, -arum, f. 5. или 7. дан у ме-
сецу
clādes, -is, f. пораз
error, -ōris, m. грешка, заблуда

Глаголи

continēo, 2. continūi, contentum обух-
ватити, садржавати
rogo, 1. rogāvi, rogātum питати,
тражити

Придеви

Punīcus, 3 пунски
Cannensis, -e кански

⁴)* Римљани су имали у месецу три стална дана према којима су одређивали датуме тако што су бројали унатраг, урачунавајући при том и стални дан и дан који је требало одредити. (У марту, мају, јулу и октобру ноне су биле 7. дан а иде 15.)

⁵)* 216. год. пре н. е. код Кане у Апулији, одиграла се велика битка између Картагиња-на на челу са Ханибалом и римске војске. Том приликом римска војска је претрпела тежак пораз.

МОРФОЛОГИЈА

Редни бројеви

Редни бројеви (*numerālīa ordinālīa*) мењају се као придеви II и I деклинације на -us, -a, -um. Стоје уз именицу као атрибут.

Редни бројеви стоје на питање quōtus? који по реду?			
prīmus, -a, -um secundus, -a, -um или altēr, -ēra, -ērum tertīus, -a, -um quartus, -a, -um quintus, -a, -um sextus, -a, -um septīmus, -a, -um octāvus, -a, -um nōnus, -a, -um decīmus, -a, -um	први други трећи четврти пети шести седми осми девети десети	alter et vicēsīmus vicēsīmus alter tricēsīmus, -a, -um quadragēsīmus, -a, -um quingagēsīmus, -a, -um sexagēsīmus, -a, -um septuagēsīmus, -a, -um octogēsīmus, -a, -um nonagēsīmus, -a, -um centēsīmus, -a, -um	двадесет други тридесети четрдесети педесети шездесети седамдесети осамдесети деведесети стоти
undecīmus, -a, -um duodecīmus, -a, -um tertius decīmus, -a, -um quartus decīmus quintus decīmus, -a, -um sextus decīmus, -a, -um septīmus decīmus, -a, -um -um duodevicēsīmus, -a, -um undevicēsīmus, -a, -um vicēsīmus -a, -um ūnus et vicēsīmus, vicēsīmus prīmus	једанаести дванаести тринаести четрнаести петнаести шеснаести седамнаести осамнаести деветнаести двадесети двадесет први	centēsīmus prīmus centēsīmus alter ducentēsīmus, -a, -um trecentēsīmus, -a, -um quadringentēsīmus, -a, -um quingentēsīmus, -a, -um sescentēsīmus, -a, -um septingentēsīmus, -a, -um octingentēsīmus, -a, -um nongentēsīmus, -a, -um millēsīmus, -a, -um	сто први сто други двестоти тристоти четиристоти петстоти шестстоти седамстоти осамстоти деветстоти хиљадити

Напомена: за редни број други у сложеним бројевима чешће се употребљава alter, нпр. vicēsīmus altēr двадесет и други: двадесет први, тридесет први чешће се казује са ūnus.

У латинском језику редним бројевима се одређују:

а) године догађања, нпр.

Conspirāti septingentesīmō decīmō annō* post Rōmam conditam Caesārem necavē-
runt. Завереници су убили Цезара седамсто десете године после оснивања Рима.

Вишецифрени редни бројеви наводе се у целости редним бројевима у чему се разликују од нашег језика где се само последњи број наводи као редни.

б) часови, нпр. Quōta hōra est? Који је сат? Колико је сати? Quīnta. Пет.

* post Rōmam conditam

Ако желимо да означимо неку годину пре н. е., полазимо од традиционалне године оснивања Рима 753. год пре н. е., при чему одређену годину морамо да одбијемо од 754. год. и тако добијамо годину пре наше ере израчунату од оснивања града.

Пасив

У латинском језику, као и у српском, постоје два глаголска стања — *актив*но и *пасив*но.

Када се глаголска радња приписује неком лицу или предмету као њеном покретачу, вршиоцу, за глаголске облике којима се таква радња означава каже се да су у *радном стању*, у *активу*.

Међутим, када се глаголска радња припише објекту на коме се врши, који ту радњу трпи, тј. кад објект радње постане средиште излагања, та радња се казује облицима *шриног стања*, *пасава*.

У латинском језику пасив се чешће употребљава него код нас. Потпун пасив имају сви прелазни глаголи, а непрелазни само 3. л. једн. са безличним значењем нпр. *Nōmo ad nonagēsimum annum vīvit. Vivitur ad nonagēsimum annum.*

Човек живи до деведесете године. Живи се до деведесете године.

У латинском језику постоје проста и сложена времена, као и у нашем.

Проста времена су: *презент*, *имперфект*, *футур I актив*ни и *пасив*ни, *перфект*, *илусквмперфект* и *футур II актив*ни. О сложеним временима ће бити речи касније.

У српском језику облици трпног стања су углавном сложени облици, мада се могу казивати активом и повратном заменицом *се* (бивам назван, називам се).

У латинском језику пасивна времена презентске основе одређују се помоћу пасивних личних наставака: *-r, -rīs, -tūr, -mūr, -mīni, -ntūr.*

Глаголи I и II конјугације граде индикатив презента пасива без посредства тематских вокала — атематски.

Индикатив презента пасива глагола I и II конјугације

I	rogō, rogāre	II	docēo, docēre
Једн.			
1.	rog-or бивам питан		docē-or бивам поучаван
2.	rogā-ris		docē-ris
3.	rogā-tur		docē-tur
Мн.			
1.	rogā-mur		docē-mur
2.	roga-mīni		doce-mīni
3.	roga-ntur		doce-ntur

Напомена: инд. презента пасива задржава у 1. л. једн. активни наставак -*ō*, па тек онда прима пасивни наставак -*r* у све четири конјугације.

Свака активна реченица која има објекат у акузативу може се изрећи пасивно:

<i>Māgister discipūlum laudat.</i> <i>Lābor hōmīnem fīrmāt.</i>	Учитељ хвали ученика. Рад јача човека.
--	---

<i>Discipūlus ā māgistrō laudātur.</i> <i>Hōmo lābōre fīrmātur.</i>	Ученик бива хваљен од учитеља. Човек се јача радом.
--	--

Приликом претварања активне реченице у пасивну објекат у акузативу постаје субјекат у номинативу, а субјекат активне реченице ставља се у аблатив са предлогом *a, āb* (ако је нешто живо), иначе без предлога; предикат се ставља у пасив и са новим субјектом се слаже у лицу и броју.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) *Romūlus Rōmam secundō annō Olympiādīs* sextae condidit.*
- 2) *Romūlus pāter gentis Romānae appellātur.*
- 3) *Res familiāris industriā et parsimonīa augētur.*
- 4) *O discipūli, a magistrō ob tantam industriām laudamīni.*

II. Преведите следеће реченице пасивно:

- 1) Учитељи хвале ученике.
- 2) Вежбање увећава телесну снагу.
- 3) Војници нападају град.

* Грци су као полазну тачку у рачунању времена, узели 776. г. пре н. е. када су према предању одржане прве олимпијске игре и затим рачунали време по периодима од четири године, према одржавању игара.

TERTIUM NON DĀTUR.

Трећега нема.

(Између два суда нема трећега који би их измирио.)

PRĪMUS INTER PĀRES.

Први међу једнакима по рангу.

AD KALENDAS

GRAECAS.

О грчким календама.
(Никада.)

Речи латинског порекла у српском језику:

оригинал (*origo*) — нешто што је прво у својој врсти, што није израђено подражавањем;
континирати (*continere*) — садржавати, обухватити;
календар (*Kalendae*) — првобитно, код Римљана, књига у коју су се уносили порези прикупљени о календама; годишњак (данас);
децималан (*decimus*) — који се састоји од десет делова;
прима (*prīma*) — прва, најбоља или најфинија врста неке робе;
примордијалан (*primordium*) — прапочетни, првобитни, главни, битни.

XXIII ВЕЖБАЊЕ

(Личне заменице и лична повратна заменица; индикатив презенте пасива глагола III и IV конјугације)

LŪPUS ET AGNUS

1) Ōlim sitis lūpum et agnum ad parvum rīvum venīre compellit. 1a) Ōlim lūpus et agnus ad parvum rīvum venīre siti compelluntur. 2) Supra lūpus stābat, infra et longius ab eō agnus.

3) A lūpō, latrōne, causa iurgii stātim invenītur:

— Tū mīhi, dum bībo, āquam turbulentam fācis.

4) Tum agnus timīde:

— Non est tibi ōpus iurgio, domīne, nam āqua abs tē decurrit ad me.

5) Latro ēi irātus stātim sibi altēram iurgii causam invēnit:

— Ante sex menses mīhi maledixisti. 6) — Carissīma māter, domīne, necdum me genuerat; numquam tibi maledixi. 7*) Prae timōre vestri vōx lūpi a mē numquam exprimitur. Nōs agni timīdi vōs lūpos timēmus.

8) Sed lūpus:

— At pātre certe hābes, is nōbis maledixit.

9) Deinde agnus a lūpō corripitur et necatur.

(Према Федру)

РЕЧИ

Именице

rīvus, -i, m. поток

causa, -ae, f. повод, разлог

iurgium, -ii, n. свађа

ōpus est (са дат. лица и абл. предмета) потребно је нешто

timor, -oris, m. страх

Непроменљиве речи

supra (прилог) горе

infra (прилог) доле, ниже

stātim (прилог) сместа, одмах

timīde (прилог) бојажљиво, опрезно

necdum (прилог) још не

prae (предлог са абл) од; пред

Придеви

turbulentus, 3 мутан

irātus, 3 (са дат.) разљућен

cārus, 3 мио, поштован

timīdus, 3 бојажљив

Глаголи

compello, 3. compūli, compulsus натерати

sto, 1. stēti, stātum стајати

bībo, 3. bibi — пити

decurro, 3. decurri decursum тећи на-ниже

maledico, 3. maledixi, maledictum (са објектом у дат.) псовати, ружити

exprimo, 3. expressi, expressum изговорити (јасно)

corripio, 3. corripui, correptum шчепати

) vōx lūpi — реч вук

МОРФОЛОГИЈА

Употреба заменица у латинском језику може бити двојака:

- *именичка*, када заменица стоји самостално уместо именице; у том се случају заменица слаже са именицом коју замењују у броју и роду;
- *придевска* (атрибутивна), када заменица стоји уз именицу у служби атрибута и слаже се са њом у роду, броју и падежу.

Личне и лична повратна заменица употребљавају се увек именички.

Личне заменице

(*Pronomina personalia*)

	Једнина		Множина	
	1. лице	2. лице	1. лице	2. лице
Ном.	ēgo ја	tū ти	nōs ми	vōs ви
Ген.	mēi мене, ме	tūi тебе, те	{ nōstri нас nōstrum од нас	{ vēstri вас vēstrum од вас
Дат.	mīhi мени, ми	tibi теби, ти	nōbis нама, нам	vōbis, вама, вам
Акуз.	mē мене, ме	tē тебе, те	nōs нас	vōs вас
Абл.	(a) mē од мене mēcum са мном	(abs) tē од тебе tēcum са тобом	(a) nōbīs од нас nōbiscum са нама	(a) vōbīs од вас vōbiscum са вама

Ēgo tū sum, tū es ēgo: ūni anīmi sūmus. Ја сам као ти, ти си као ја: једнодушни смо у хтењу.

Други облик за генитив личних заменица за 1. и 2. л. мн. *nōstrum* и *vēstrum* најчешће се употребљава у партитивном значењу: *multi nōstrum* или *prīmus discipūlus vēstrum*.

Предлог *cum* се са личним заменицама спаја као енклитика: *mēcum* са мном, *tēcum* с тобом, *nōbiscum* с нама, *vōbiscum* с вама, при чему се нагласак помера на последњи слог заменице.

Лична заменица се појачава речцом *-mēt*, нпр. *ēgōmet*.

Облици личне заменице за 3. лице не постоје, па их зато надокнађујемо облицима показне заменице *is*, *ea*, *id* и личном повратном именицом. Наглашени облици личне заменице могу се надокнадити и показним именицама.

Једн.	m.	f.	n.
Ном.	īs он	ēa она	īd оно
Ген.	eius њега, га	eius ње, је	eius њега, га
Дат.	ei њему, му	ei њој, јој	ei њему, му
Акуз.	eum њега, га	eam њу, ју	īd њега, га
Абл.	(ab) eō од њега (cum) eō са њим	(ab) eā од ње (cum) eā са њом	(ab) eō од њега (cum) eō са њим

Мн.	m.	f.	n.
Ном.	īi (ei) они	eaе оне	ea она
Ген.	eōrum њих, их	eārum њих, их	eōrum њих, их
Дат.	iis (eīs) њима, им	iis (eīs) њима, им	iis (eīs) њима, им
Акуз.	eos њих, их	eas њих, их	ea њих, их
Абл.	(ab) iis (eis) од њих cum iis (eis) с њим	(ab) iis (eis) од њих cum iis (eis) с њима	(ab) iis (eis) од њих cum iis (eis) с њима

Fuit quidam sēnex mercātor: navem *is* frēgit apud Issam insulam. *Is* vītam amīsit. Био је јадан стари трговац: *он* је слупао лађу код острва Виса. *Он* је изгубио живот.

Erant in quādam civitatē rex et regīna. *Li* trēs filias pulcherrimas habuērunt. Били у једној држави краљ и краљица. *Они* су имали три веома лепе кћери.

Лична повратна заменица

(*Pronōmen personāle reflexivum*)

Ном.	—	
Ген.	sui	себе, се
Дат.	sibi	себи, си
Акуз.	se	себе, се
Абл.	(a) se	од себе
	secum	са собом

Напомена: ови облици служе и за једину и за множину.

У нашем језику лична повратна заменица је заменица свакога лица, а у латинском језику употребљава се само кад се односи на субјекат 3. лица.

(ēgo) āquam turbulentam faciō mīhi	себи мутим воду
(tū) āquam turbulentam faciō tibi	себи мутиш воду
(is, ea) āquam turbulentam facit sibi	себи мутити воду
(nōs) āquam turbulentam facimus nōbis	себи мутимо воду
(vōs) āquam turbulentam facitis vōbis	себи мутите воду
(īi, eaе) āquam turbulentam faciunt sibi	себи муте воду

Amīcus magnopere tūā sui memoriā delectatur. Пријатељ се веома радује због твога сећања на њега.

Me ad se ad cenam vocant. Позивају ме к себи (у своју кућу) на вечеру.

Индикатив презент пасива глагола III и IV конјугације

III	lěgo, legěre	III	capĭo, capěre
Једн.			
1.	lěg-or бивам читан		capĭ-or бивам заробљен
2.	leg-ě-ris		capě-ris
3.	leg-ĭ-tur		capĭ-tur
Мн.			
1.	leg-ĭ-mur		capĭ-mur
2.	leg-i-mĭni		capĭ-mĭni
3.	lěg-u-ntur		capĭ-u-ntur
III	tribŭo, tribuěre	IV	erudĭo, erudĭre
Једн.			
1.	tribŭ-or бивам додељен		erudĭ-or образујем се
2.	tribu-ě-ris		erudĭ-ris
3.	tribu-ĭ-tur		erudĭ-tur
Мн.			
1.	tribu-ĭ-mur		erudĭ-mur
2.	tribu-i-mĭni		erudi-mĭni
3.	tribŭ-u-ntur		erudĭ-u-ntur

Напомена: глаголи сугласничких и -у основа III конјугације граде индикатив презент пасива посредством тематских вокала. Глаголи -и основа III конјугације, као и глаголи IV конјугације граде индикатив презент актива атематски, са изузетком у 3. лицу множине.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите облике:

erudīris, erudīmur, corripīor, corripīuntur, sēcum, nostrum timidissīmus, tīmor nostri, multi vestrum, āmor vestri.

II. Конјугирајте у свим лицима изразе:

ignosco mīhi errōrem; lāvo me; a mē invenītur.

III. Пребаците следеће реченице из актива у пасив:

- 1) Lēgo Phaedri fabellam de lūpō et agnō.
- 2) Carmīna poētārum non tantum legīmus sed etīam ediscīmus.
- 3) Nunc, puēri, vōs erūdit et instrūit magister, cras vīta.
- 4) Memorīam nostri servātis.

TENĒO TĒ, AFRĪCA!

Држим те, Африко!

(Светоније)

Док се искрцавао на афричку обалу,
Цезар се спотакао и пригрливши аф-
ричко тло изговорио је ову реченицу.

INTER NŌS.

Међу нама.

AMĪCUS CERTUS IN RĒ INCERTĀ CERNĪTUR.

Прави се пријатељ познаје у невољи.

Речи латинског порекла у српском језику:

цeртифицирати (certē, facēre) — писмено посведочити, потврдити, оверити;
цeртификат (certē, facēre) — писмено уверење, исправа, признаница; сведо-
чанство;
експресионизам (exprimēre) — правац у књижевности од почетка XX века, за који је карактеристично изражавање субјективних идеја и расположења не-
зависно од конвенционалних и об-
јективних судова и стварности.

статист (stāre) — лице које се појављује на позорници само у споредним, об-
ично неким улогама;
супранатурализам (supra, natūra) — ве-
ра у постојање натприродних сила и у
натприродно и натчулно божанско
откривање религије;
статор (stāre) — непомичан део елек-
тричног генератора;
турбулентан (turbulēntus) — немиран,
буран, узбуркан, необуздан.

XXIV ВЕЖБАЊЕ

(Присвојне заменице; присвојна повратна заменица; индикатив имперфекта пассива глагола I – IV конјугације; пребацивање реченица из актива у пасив)

- 1) Hostes dōmos nostras et agros frugifēros nostros delēbant et ignī vastābant.
- 1a) Dōmus nostrae et agri frugifēri nostri ab hostībus delebantur et igni* vastabantur.
- 2) Magister discipūlos erudiēbat et amābat.
- 2a) _____
- 3) Mī fili, a magistrō tuō bēne erudiebāris.
- 3a) _____
- 4) Omnes nōs verba vestra aurībus accipiebāmus.
- 4a) _____
- 5) Itērum et saepīus hostes diem colloquii statuēbant.
- 5a) _____
- 6) Fulgurībus terrebamīni.
- 6a) _____
- 7) Spartam pectōra civīum plus quam moenīa defendēbant.
- 7a) _____
- 8) A rēge Philippō magnus equus emītur.
- 8a) _____
- 9) Filīum mēum vīdi. Vidistine filīum tūum?
- 10) Filīos sūos vīdit. Vidistine eius filīos?
- 11) Homīnes ex operībus sūis agnoscuntur.
- 11a) Homīnes ex operībus eōrum agnoscīmus.

РЕЧИ

Именице

auris, -is, f. уво
coloquīum, -īi, n. договор, разговор
Sparta, -ae, f. Спарта
pectus, -ōris, n. груди

Глаголи

agnōsco, 3, agnōvi, agnītum позна-
ти, препознати

porto, 1. portāvi, portātum носити
ēmo, 3. ēmi, emptum куповати

Непроменљиве речи

itērum (прилог) поново, по други
пут

¹⁾* ignis има абл. једн. igne и ignī.

МОРФОЛОГИЈА

Присвојне заменице (*Pronomīna possessīva*)

1. mēus, mēa, mēum мој, -а, -е	noster, nostra, nostrum наш, -а, -е
2. tūus, tūa, tūum твој, -а, -е	vester, vestra, vestrum, ваш, -а, -е

Присвојне заменице се мењају као придеви II и I деklinације на -us, -a, -um и -er, -ra, -rum.

Присвојне заменице, као и присвојна повратна заменица, налазе се углавном у атрибутивној служби, значи слажу се са својом именицом у роду, броју и падежу. Могу се употребити и супстантивирано, као именица, најчешће у средњем роду мн. mēa — моје ствари.

Mī amīce, dilīgo te. Пријатељу мој, поштујем те и волим.

Amīcum vestrum in schōlā vīdī. Видео сам у школи *башије пријатеља*.

Omnes nostra diligīmus. Сви ценимо *своје* (субару).

Супстантивирани средњи род заменице или придева у множини може се превести или средњим родом једнине „наше“ или описно „наше ствари“. Овакав супстантивирани облик косе падеже описује (осим акузатива и вокатива), било да се мења заменица или придев, помоћу именице rēs, нпр. nostra, nostrārum rērum, nostris rēbus, nostra, nostra, nostris rēbus.

Напомена: вокатив једнине мушког рода заменице mēus гласи mī.

Присвојне заменице немају посебан облик за 3. лице њеiob, њен, њихob. Ове облике надокнађују присвојним генитивом показне заменице īs, ea, īd, или присвојном повратном заменицом.

eius његов, њен

eōrum, eārum њихов

Eius magister bōnus est.

Његов (њен) учитељ је добар.

Ном. eius magister

Ген. eius magistri

Дат. eius magistro итд.

Discipūli magistrum laudant; eōrum magister bōnus est.

Ученици хвале учитеља; њихob учитељ је добар.

Discipūlae magistrum laudant; eārum magister bōnus est.

Ученице хвале учитеља; њихob учитељ је добар.

Присвојни генитив личне заменице у функцији присвојне заменице стоји испред именице, а присвојне заменице — иза именице.

Присвојна повратна заменица (*Pronōmen possessivum reflexivum*)

sūus, sūa, sūum свој, -а, -е

Присвојна заменица *sboj* у нашем језику је заменица свакога лица. Она означава припадање 1. 2. и 3. лицу кад год у једној реченици треба означити да нешто припада њеном субјекту. У латинском језику повратна заменица *suus*, -a, -um употребљава се само за изрицање *sbojине субјекта у 3. лицу једнине и множине*.

(ēgo) patriam *mēam āmo*
(tū) patriam *tūam āmas*
(is, ēa) patriam *sūam āmat*

болим sboју отаџбину
болиш sboју отаџбину
боли sboју отаџбину

(nōs) patriam *nostram amāmus*
(vōs) patriam *vestram amātis*
(ii, ēae) patriam *sūam amant*

болимо sboју отаџбину
болиџе sboју отаџбину
боле sboју отаџбину

Dux copias suas ad urbem duxit. Војсковођа је повео своје чете до града.

Индикатив имперфекта пасива

I	āmo, amāre	II	terrēo, terrēre
Једн. 1. 2. 3. Мн. 1. 2. 3.	amā-ba-r бејах вољен ama-bā-ris ama-bā-tur ama-bā-mur ama-ba-mīni ama-ba-ntur		terrē-ba-r бејах плашен terre-bā-ris terre-bā-tur terre-bā-mur terre-ba-mīni terre-ba-ntur
III	agnosco, agnoscere	III	capio, capere
Једн. 1. 2. 3. Мн. 1. 2. 3.	agnosc-ēba-r бејах пре- agnosc-ebā-ris познаван agnosc-ebā-tur agnosc-ebā-mur agnosc-eba-mīni agnosc-eba-ntur		capi-ēba-r бејах зароб- capi-ebā-ris љаван capi-ebā-tur capi-ebā-mur capi-eba-mīni capi-eba-ntur
III	statuo, statuere	IV	erudio, erudire
Једн. 1. 2. 3. Мн. 1. 2. 3.	statu-ēba-r бејах по- statu-ebā-ris стављан statu-ebā-tur statu-ebā-mur statu-eba-mīni statu-eba-ntur		erudi-ēba-r бејах васпи- erudi-ebā-ris таван erudi-ebā-tur erudi-ebā-mur erudi-eba-mīni erudi-eba-ntur

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите облике и изразе:

mī fīlī, mēi fīlī, fratri tūo, virtūti vestrae, mǎnū suā scrīpsit, eius virtūte, eārum scientiā, virtūtis vestrae memōres estōte, mēa civitāti do, nostra defendīmus.

II. Мењајте:

mē mēaque civitāti do; meam matrem laudo et amo (кроз сва лица у активу и пасиву).

III. Преведите следеће реченице на српски језик:

- 1) Multi militum fortium in pugna saepe interficiebantur, rari ab hostibus capiebantur.
- 2) Tempa deorum et domus civium Romanorum a servis custodiebantur.

TŪ QUŌQUE, BRŪTE, MĪ FĪLĪ!

Зар и ти, сине Бруте!

(Према римском историчару Светонију то су биле последње Цезарове речи.)

MĒA PARVĪTĀS.

Моја маленкост.

HŌMO SŪI IŪRIS.

Самосталан, независан човек.

Речи латинског порекла у српском језику:

колоквијум (colloquium) — разговор; усмени испит (на факултету);

колоквијалан (colloquium) — који је својствен свакидашњем језику, ненамештен стил говора;

опус (opus) — дело (научно или уметничко); композиција.

XXV ВЕЖБАЊЕ

(Показне заменице)

- 1) Opĕra hūius artificis clarissīma sunt.
- 2) In hīs parietībus artificum Graecōrum imagīnes sunt. Hae imagīnes ab omnībus laudantur.
- 3) Haec verba nōbis obscūra sunt, illa autem clariōra.
- 4) Hūius potentīa maxīma est, huic omnīum homīnum sālus cāra est, hunc omnes bōni cīves dilīgunt, ab hōc spem hābent magnae felicitātis.
- 5) Ferrum māgis necessariū est quam aurum; hūius autem cupidiōres sunt homīnes quam illīus.
- 6) Nōtum est illud Catōnis: Bōnus agricōla est bōnus vīr.
- 7) O carissīme magister, istīus tui amōris erga discipūlos semper memōres erīmus.
- 8) Hōmo ipse fāber suae fortūnae est.
- 9) Multi homīnes de iisdem rēbus eōdem diē non eādem sentiunt.
- 10)* Pompēius puer mīles in exercitū optīmi imperatōris fūit, adulescens ipse maxīmi exercitus imperātor.

¹⁰)* Гнеј Помпеј Велики (106—48. пре н.е.), римски војсковођа и државник, до 87. год. пре н.е. ратовао је под заповедништвом свога оца Гнеја Помпеја Страбона.
puer ... adulescens (предикатно употребљене именице) — као дечак ... као младић

РЕЧИ

Именице

artifex, -icis, m. f. уметник
paries, -ētis, m. зид зграде
imāgo, -īnis, f. кип, слика
potentiā, -ae, f. сила, моћ
sālus, -ūtis, f. добробит, спас
felicitas, -ātis, f. срећа
ferrum, -i, n. гвожђе, мач
Pompēius, -i, m. Помпеј

Глаголи

dilīgo, 3. dilēxi, dilēctum поштовати,
ценити

Непроменљиве речи

autem (везник) а, па, пак
erga (предлог са акуз). према

Придеви

obscūrus, 3 нејасан, мрачан

МОРФОЛОГИЈА

Показне заменице (*Pronomīna demonstratīva*)

hīc, haec, hoc овај, ова, ово	is, ea, id онај, она, оно
iste, ista, istud тај, та, то	ipse, ipsa, ipsum сам, сама, само
ille, illa, illud онај, она, оно	idem, eādem, idem исти, иста, исто

Показне заменице мењају се по I (женски род) и II (мушки и средњи род) деκлинацији. Особитост промене показних заменица је:

Једнина m. f. n.
Генитив -īus
Датив -ī

Једнина				Множина		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
Ном.	hīc	haec	hoc	hī	hae	haec
Ген.	hūius	hūius	hūius	hōrum	hārum	hōrum
Дат.	huic	huic	huic	hīs	hīs	hīs
Акуз.	hunc	hanc	hoc	hōs	hās	haec
Абл.	hōc	hāc	hōc	hīs	hīs	hīs
Ном.	iste	ista	istud	isti	istae	ista
Ген.	istīus	istīus	istīus	istōrum	istārum	istōrum
Дат.	isti	isti	isti	istis	istis	istis
Акуз.	istum	istam	istud	istos	istas	ista
Абл.	istō	istā	istō	istis	istis	istis
Ном.	ille	illa	illud	illi	illae	illa
Ген.	illīus	illīus	illīus	illōrum	illārum	illōrum
Дат.	illi	illi	illi	illis	illis	illis
Акуз.	illum	illam	illud	illos	illas	illa
Абл.	illō	illā	illō	illis	illis	illis
Ном.	īdem	eādem	īdem	īidem (īidem, eīdem)	eaedem	eādem
Ген.	eiusdem	eiusdem	eiusdem	eōrundem	eārundem	eōrundem
Дат.	eidem	eidem	eidem	īisdem (īisdem, eīsdem)	īisdem	īisdem
Акуз.	eundem	eandem	īdem	eosdem	easdem	eadem
Абл.	eōdem	eādem	eōdem	īisdem (īisdem, eīsdem)	īisdem	īisdem

Напомена: заменица *ipse, ipsa, ipsum* мења се исто као *iste, ista, istud*; заменица *īdem, eādem, idem* сложена је од *is, ea, id* и непроменљивог суфикса — *dem*. Испред *d* прелази *m* у *n* и зато у акуз. једн. и ген. мн. имамо *eundem, eandem, eōrundem, eārundem*.

Употреба показних заменица

Показне заменице најчешће стоје уз именицу атрибутивно. У именичкој употреби замењују личне заменице 3. лица као наглашенији облик. Средњи род показних заменица такође се употребљава у именичкој употреби (супстантивирано) и са променом која је већ објашњена код присвојних заменица.

hīc — означава биће или предмет у непосредној близини првог лица које говори (овај, -а, -о поред мене), нпр.

Hōs discipūlos linguam Latīnam dōcēo. (атрибутивна употреба)

Obe ученике (пред собом) поучавам у латинском језику.

Hī mē ad sē dūcunt. Ови ме воде својој кући. (наглашена, лична заменица)

Haec mihi nota sunt. Ово ми је познато. (именичка употреба)

istē — означава биће или предмет удаљенији него *hīc*, а поред 2. лица једн. или мн. коме се обраћа:

Ista tūa amicitīa mihi carior aurō est. То њено пријатељство ми је драгоценije од злата.

illē — означава особу или предмет удаљеније и од *hīc* и од *iste*; има понекад функцију истицања особина: *Ille Tibērius Gracchus strenūus tribūnus plēbis fuit.* Слабни Тиберије Грах био је одважан народни трибун.

illud уз посесивни генитив властитог имена значи она (изрека):

Celeberrimum est illud Caesāris: Vēni, vīdī, vīcī! Веома је чувена она Цезарова изрека: Дођох, видех, победих!

hīc и *illē* служе за супротстављање два бића или предмета:

Hic modestiā, ille iactatiōne clārus fuit. Овај је био славан по скромности, онај по разметању.

Када *hīc* и *illē* замењују лице или ствари именоване у претходној реченици, онда се *hīc* односи на последњи појам претходне реченице, а *ille* на онај први.

Maxīma est laus Achillis et Ulixis: hūius prudentiā, illius virtus ab Homēgō laudātur. Веома је велика слава Ахила и Одисеја: Хомер хвали досетљивост *oboia* (последњег), а *onoia* (првог) храброст.

is, ēa, id — кад стоји уз именицу (атрибутивно) значи овај. Тако се често употребљава у спрези са односном заменицом:

Ei pueri, qui discunt, sciunt. Они дечаци, који уче, знају.

ipse — служи за истицање (он, она, оно лично, сам, -а, -о) и стоји иза имена на које се односи:

Dūcem ipsum vīdī. Видео сам војсковођу *лабом* (самог војсковођу).

Ipsē dixit. Он лично је рекао.

Тако може појачавати и личне заменице.

Ego ipse vīdī. Ја сам лично видео.

idem — означаје лице или ствар исте врсте:

Tu autem eōdem mōdō omnes causas āges? Да ли ћеш на исти начин водити све парнице?

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите изразе одредивши врсту употребе показних заменица:

ab agricōlis ipsis arātur, laus ipsius imperatōris, in eōdem lōcō mansit, dēcus eiusdem rei publicae, narro haec, illa exempla virtūtis, hae dūrae lēges, haec filia nōbis carissima, hī ad nōs venērunt, huius nōmen clārum est.

II. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Мудрац у себи има богатство; наима у њему самом су истинска добра.
- 2) Грађани исте државе имају иста права, исте обичаје, истим законима, истим магистратима се покоравају.
- 3) Стрпљив и храбар човек себе самог чини срећним.

III. Деклинирајте и преведите супстантивирани облици придева и заменица:
mea, sua, omnia, multa.

NOSCE TĒ IPSŪM.

Упознај себе сама.

Латински превод чувене Сократове мисли урезане на тимпанону Делфијског храма.

ID EST.

**(Скраћеница: i. e.)
То јест.**

HŌC LŌCŌ.

**На овом месту.
Овде.**

Речи латинског порекла у српском језику:

потенција (*potentiā*) — моћ, сила, снага, јачина; покретна сила; степен једног броја;
опскуран (*obscurus*) — мрачан, нејасан, неразумљив;
егоцентричан (*ēgo, centrum*) — који у свом мишљењу и делању у средиште свега ставља своје сопствено ја;
ипсизам (*ipse*) — себичност, самољубље.

XXVI VEЖБАЊE

(Односна заменица; футур I пасива глагола I—IV конјугације)

DEMOSTHĒNES ATHENIENSES MŌNET*

1) Demosthēnes, ille Atheniensium orātor, cuius oratiōnes ab hominibus orbis terrae leguntur, inimicus Philippi, Macedōnum rēgis fuit. 2) Consilia Philippi, quae oratori luce clariora fuerunt, a Demosthēne Atheniensibus aperientur. 3) Cives et urbis primores, quorum unam partem rex aurō et pecuniā corrupērat, Demosthēnes orationibus suis admonēbat: „Initiō oppida, quae Macedonibus finitima sunt, capientur; agri et vici vastabuntur, delebuntur. 4) Deinde castra in Atticā, quam tantum amamus, ponentur. 5) Mox etiam urbs nostra ab hostibus vi opprimetur, bona publica et privata diripientur. 6) Condiōnes nobis et leges novae a rege statuentur. 7) Omnes nos, qui libertatem amamus, Macedonibus parere cogemur.“

РЕЧИ

Именице

Demosthēnes, -is, m. Демостен
oratio, -ōnis, f. говор
inimicus, -i, m. непријатељ
lux, lucis, f. светлост
primores, -orum, m. најугледнији
људи, прваци
vicus, -i, m. село, четврт града
condicio, -ōnis, f. услов,
погодба, захтев

Глаголи

corrumpo, 3. corrūpi, corruptum
уништити, подмитити
admonēo, 2. admonūi, admonitum
опомињати
opprimo, 3. oppressi, oppressum
притиснути
diripio, 3. diripui, direptum пљачка-
ти, разграбити
cogo, 3. coegi, coactum присилити

Придеви

finitimus, 3 суседни с ким (дат.)

privatus, 3 лични

* ДЕМОСТЕН (*Dēmsthēnes* 384—322. г. пре н. е.) био је један од највећих грчких говорника. Своју беседничку каријеру започео је судским беседништвом: најпре у парницама које је водио против својих старалаца који су му упропастили очевину а потом је, да би побољшао своје материјално стање, почео писати за плату беседе за оне који су имали неку парницу.

Активно је учествовао у политичком животу свога града. Нарочито се истакао својим говорима против Филипа II, бранећи и речју и делом самосталност своје отаџбине.

Умро је на Калаурији, попивши отров да не падне жив у руке непријатељима.

МОРФОЛОГИЈА

Односна заменица (*Pronōmen relatīvum*)

quī, quae, quōd који, -а, -е

Једнина				Множина		
	m.	f.	n.	m.	f.	n.
Ном.	quī	quae	quod	quī	quae	quae
Ген.	cūius	cūius	cūius	quōrum	quārum	quōrum
Дат.	cui	cui	cui	quibus	quibus	quibus
Акуз.	quem	quam	quod	quos	quas	quae
Абл.	quō	quā	quō	quibus	quibus	quibus

Напомена: акузатив једнине мушког рода и облик за датив и аблатив множине сва три рода имају наставке III деklinације.

Односна заменица може се употребити:

— атрибутивно

Puellae, quae impīgrae sunt, bōnae discipūlae sunt.

Девојке које су вредне добре су ученице.

— именички

Puella, *quam* in schōlā vidisti, fratris mēi amica est.

Девојка коју си видео у школи, пријатељица је мога брата.

Quae de amīcō nostrō ad mē scrībis, mīhi iam nōta sunt.

Оно *што* ми пишеш о нашем пријатељу, већ ми је познато.

Ген. једн. *cūius*, и ген. мн. *quōrum*, *quārum* често преводимо заменицом *чији*, -а, -е:

Populus, *cūius* āmor libertātis carīor vītā est, ab hostībus non vincētur.

Народ *чија* је љубав према слободи скупља од живота, неће бити побеђен од стране непријатеља.

Предлог *cum* се са односном заменицом спаја као енклитика: *quōscum*, *quāscum*, *quībuscum*, при чему се нагласак помера на последњи слог заменице.

Односној заменици често претходи показна заменица *is*, *ea*, *id*:

Is qui discit, scit. Онај који учи, зна.

Кад су обе заменице у истом падежу, показна се изоставља, те се односна заменица јавља на почетку реченице и преводи се онај који, онај:

Qui discit, scit. Онај који учи, зна.

Онај учи и зна.

Футур I пассива

I	vasto, vastāre	II	monēo, monēre
Једн. 1. 2. 3.	vastā-bor бићу разорен vasta-bēris vasta-bītur	monē-bor бићу опоми- mone-bēris њан mone-bītur	
Мн. 1. 2. 3.	vasta-bīmur vasta-bimīni vastā-buntur	mone-bīmur mone-bimīni monē-buntur	
III	lēgo, legēre	III	capīo, capēre
Једн. 1. 2. 3.	leg-ar бићу читан leg-ēris leg-ētur	capī-ar бићу освојен capī-ēris capī-ētur	
Мн. 1. 2. 3.	leg-ēmur leg-emīni leg-entur	capī-ēmur capī-emīni capī-entur	
III	statūo, statuēre	IV	aperīo, aperīre
Једн. 1. 2. 3.	statū-ar бићу постав- statu-ēris љан statu-ētur	aperī-ar бићу откриван aperī-ēris aperī-ētur	
Мн. 1. 2. 3.	statu-ēmur statu-emīni statu-entur	aperī-ēmur aperī-emīni aperī-entur	

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите следеће облике одредивши врсту употребе односно заменице:

hostium, quorum arma vidistis; cum gloria, cuius memores sumus; puellis, quarum comae vittis ornabuntur; amico, qui fuerat vobiscum, dixi; narrate, quae legistis.

II. Преведите на латински језик следеће облике:

бићу хваљен, биће разаран, бићемо послани, биће додељена, бићете заробљени, бићеш кажњен, биће купљени, бићу читан.

III. Допуните следеће реченице одговарајућим падежом односно заменице qui, quae, quod:

1) Agricōla, _____ agrum ārat,
(који)
_____ littēras accepīsti,
(од кога)
_____ in agrō vidistis,
(кога) _____ in casā parvā habitat.

2) Oppīda, _____ ad mārīs litōra sīta sunt,
(који)
_____ incōlae divitias hābent,
(чији) _____ pulchra sunt.

3) Āvem, _____ superbissīma omnīum avīum ērat,
(која)
_____ pavōnum pennae pulchriōres quam suae ērant,
(којој) _____ grex proprius contempsit.

CONDICĪO SĪNE QUĀ NŌN.

Услов без кога је нешто немогуће.
(Једино под тим условом.)

QUAE NŌCENT, SAEPE DŌCENT.

Што шкоди, често учи.

Речи латинског порекла у српском језику:

ораторика (orātor) — говорништво, говорничка вештина;

орација (oratiō) — говор, беседа;

приватан (privātus) — који није државни, који припада једној личности, лични, незваничан; поверљив;

корумпирати (corrumpere) — кварити, изопачити; подмитити, поткупити;

опресиван (opprimere) — угњетачки, који гуши.

XXVII ВЕЖБАЊЕ

(Упитне заменице)

- 1) Discipŭli, qui conditōres Rōmae, Italīae capītis, fuērunt? Quis vestrum scit?
– Omnes, magister, scīmus. Romŭlus et Rēmus Rōmam condidērunt.
- 2) Quae patriā eōrum fuit?
– Alba Longa, Latinārum urbium opulentissīma, eōrum patriā fuit.
- 3) Quōrum filiī Romŭlus et Rēmus fuērunt?
– Martis, dēi belli et armōrum, et Rhēae Silvīae, Numitōris filiāe, filiī fuērunt.
- 4) Quid dicētis mīhi de Amulīō, Numitōris frātre?
– Vir pessīmus et crudelissīmus fuit, nam frātre Numitōrem ex patriā pepŭlit, nepōtes eius in alvēō posītos in Tibērim coniēcit.
- 5) A quō gemīni invenientur?
– A lŭpā gemīni invenientur et lacte nutrientur. Deinde pastor regiŭs (Faustŭlus ei nōmen fuit) gemīnos inveniet, in cāsam suam asportābit et ut libēros suos educābit.
- 6) Quibuscum Romŭlus et Rēmus Amulīum necavērunt?
– Gemīni cum pastoribus, sociis suis, Amulīum necavērunt et Numitōri, āvo sŭo, regnum Albae Longae reddidērunt.

РЕЧИ

Именице

conditor, -ōris, m. оснивач
āvus, -i, m. деда
nepos, -ōtis, m. унук
lŭpa, -ae, f. вучица
lac, lactis, n. млеко
pastor, -ōris, m. пастир
Faustŭlus, -i, m. Фаустул

Глаголи

nutrio, 4. nutrivi, nutritum хранити
asporto, 1. asportavi, asportatum од-
нети
edŭco, 1. educavi, educatum одгајити

МОРФОЛОГИЈА

Упитне заменице

(Pronomīna interrogatīva)

quīs, quīd? ко, шта? (именички облик)

quī, quae, quōd? који, -а, -е? (придевски облик)

Једнина		
	m. f.	n.
Ном.	quīs	quīd
Ген.	cūius	cūius
Дат.	cui	cui
Акуз	quem	quīd
Абл.	quō	quā rē

Упитна заменица *quī, quae, quōd?* мења се исто као односна заменица.

Заменица *quīs, quīd?* употребљава се именички:

Quētm ex amīcis ad te vōcas? Кога од пријатеља позиваш у кућу?

Quīd āgis? Шта радиш?

Заменица *quī, quae, quōd?* употребљава се придевски:

Quōs libros lēgis? Које књиге читаш?

Напомена: горе наведене упитне заменице употребљавају се за више од две особе или два предмета. Ако се формулише питање за две особе или два предмета употребљава се заменички придев *ūter, ūtra, ūtrum?* који од двојице, од две, од два?

Cicēro et Demosthēnes optīmi oratōres fuērunt. Ūter eōrum melīor fūit? Цицерон и Демостен су били најбољи говорници. Који је од њих двојице био бољи?

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите следеће изразе одредивши врсту употребе упитних заменица:

quis discipulōrum? ūter vestrum? de quā rē librum scrībīs? cui gratīam debēmus? quae vidētis? quae spes? quā in pugnā vītā amīsīt? cūis in honōrem? quid nōvī?

II. Преведите на латински језик следеће реченице:

- 1) Ко је од говорника у Грчкој био славнији од Демостена?
- 2) Имам две кћери. Коју си јуче видео?
- 3) Које сте девојке видели у школи?

III. Допуните следеће реченице одредивши врсту употребе упитних заменица:

- 1) _____ filiā Mars, dēus belli et armōrum, amāvit?
(Чију)
- 2) _____ effigiem in dōmō meā vidisti?
(Коју)
- 3) _____ cras āges?
(Шта)

IV. Преведите на српски језик:

Qui sunt qui foedēra rupērunt? Carthaginienses. Qui sunt qui crudēle bellum in Italiā gessērunt? Carthaginienses. Qui sunt qui Italiām deformavērunt? Carthaginienses.

(Катон Старији против Картагињана)

CUI BŎNO?

У чију корист?

NŌN QUIŚ, SĒD QUIĎ.

Не ко, већ шта.

(Када је извршилац неког дела непознат, онда се у истрази полази од овог питања)

Речи латинског порекла у српском језику:

лактати (lac) — соли млечне киселине;

лактичан (lac) — млечан;

лактоза (lac) — шећер који се добија од млечног шећера;

кондиционализам (condicio) — учење по којем појам узрока треба заменити појмом услова;

федерализам (foedus, fr. fēdéralisme) — државно уређење које здружује већи број држава и покрајина у политички, привредни и културни савез, при чему поједини чланови савеза задржавају што већу самосталност;

деформисати (deformāre) — унаказити, наружити, искварити облик.

КЊИГА У РИМЉАНА

Попут римске књижевности и сама књига у Риму класичног периода била је у свему налик на своје грчке узор. Назив за књигу *libēg* потиче из времена када се писало на кори дрвета. Римска традиција помиње и *libri lintēi*, из чијег имена се може закључити да је писано на ланеном платну. Бронзане, потом оловне таблице служиле су за записивање плебисцита, закона и њихових копија и чуване су у *Tābūlāgīum*-у крај Сатурнова храма или у Церерином храму. Дрвене таблице које су могле имати две или више дашчица повезаних кожним ремењем и чија је свака страна била бељена кредом или превлачена воском да би се добила површина за писање, користиле су се у приватном животу за кореспонденцију, званична документа, трговачке забелешке, у шко-

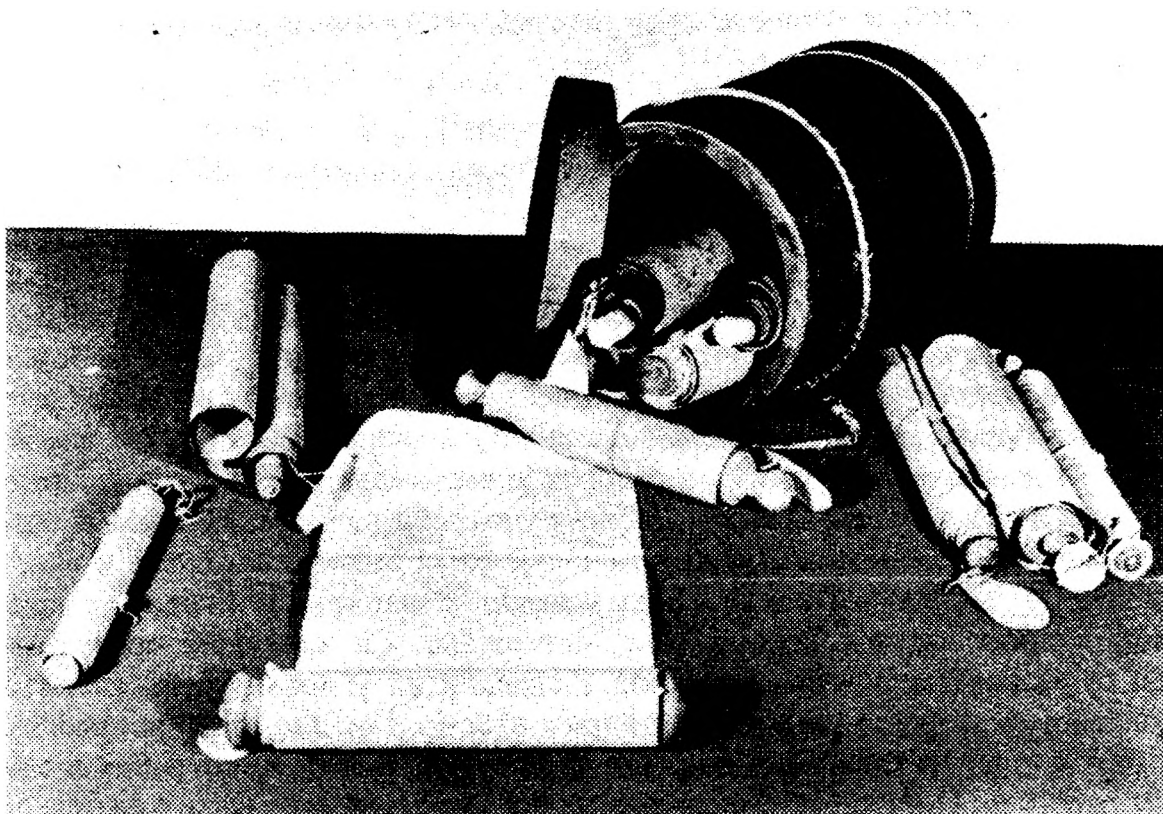
лама итд. Да су таблице почеле да се употребљавају веома давно, доказ су ови стихови из Хомерове Илијаде (VI, 169 ст.):

„... но га у Ликију посла, и погубне¹⁾ даде му знаке
што их на сложеној дасци смртоносних нацрта много.“

(Превод М. Ђурић)

У Јонији је као материјал за писање служила и кожа коза или оваца специјално препарирана и Херодот, грчки историчар из V в. пре н. е., каже да Јоњани зову књиге *diphtherae*. Но, стари су предност давали папирусу и премда је у II в. пре н. е. производња коже за писање била усавршена у Пергаму, једном од културних центара тог времена, и створен је пергамент (*membrāna*), за писање књига све до IV в. н. е. углавном је био у употреби папирус. Плиније Старији (римски писац из I в. н. е.) детаљно описује саму биљку где успева и како се прерађује. У мочварној делти Нила успевао је папирус и Египат је држао монопол производње и извоза овог материјала. Са влакнасте сржи биљке секли су танке траке једнаке дужине и слагали их у правцу биљних нити у првом слоју вертикално, а у другом хоризонтално. Ова два слоја би пресовали и добијали лист (*plagūla*). Ове листове су лепили и добијали потребну дужину траке око 10 m. Пошто би је препарирали, на њој се могло писати (*charta*), и то су чинили само са оне стране на којој су влакна лежала хоризонтално. Писали су у ступцима; и у једном ступцу могло је бити од 24 до 45 редова текста. Пошто су крајеви свитка били изложени крзању, јер се после сваког читања свитак морао премотавати, глачали су их и премазивали црном и црвеном бојом и за доњи крај причвршћивали су прутеће (*umbilīci*), који су на крајевима имали задебљања (*cognūa*). Око ових прутећа су књигу намотавали и разматавали, па отуда њен назив *vōlūmen*. Да би свитак заштитили од влаге и мољаца, потапали су га у кедрово уље и полагали у кутије (*capsae*). У I в. н. е. у Риму се појавио нотес од пергаментa, новина коју су изумели Римљани, који је имао облик као таблице и био повезан на исти начин кожним ременом. Из овог нотеса, који је служио за „цепна издања“ и за личне прибелешке, развио се облик књиге (*cōdex*) која се задржала до данашњег дана. Таква књига у Риму биће прихваћена већ од II в. н. е. од хришћанске цркве, док ће се у световној књижевности свитак задржати све до IV в. н. е. Листови у кодексу су били од пергаментa или ређе од папируса. Писали су мастилом начињеним од чађи и смоле (*ātrāmentum*), зашиљеном писаљком од трске (*calāmus*). Пут којим је античка књига ишла од писца до читаоца овако је изгледао. Писац би свој примерак рукописа давао књижду (*biblīōrōla*), који је могао бити истовремено и издавач (*lībrārius*). Текст су умножавали обучени робови. Цицеронов пријатељ Атик је своје обучене робове ставио на располагање својим пријатељима и тако су Цицеронова дела била издавана. Књиждари су имали радње (*tābernae*) на форуму и у улици *Argilētum* (излазила је на форум кроз Јанову капију) и истицали су списак књига које нуде купцима. Цена је зависила од врсте издања (и они су знали за луксузна издања), старости рукописа, издавача, писара итд. Римљани су имали и радње у којима су се за скупе паре могли купити стари рукописи. Таква једна антикварница

¹⁾ Писмо које спомиње Хомер садржавало је упутство да доносиоца треба погубити.

Римски свици и њихова заштитна кутија (Рим, Музеј римске културе)

на гласу постојала је у Брундизију на југу Италије. На жалост, рукописи који су се продавали због самог начина умножавања имали су доста грешака и томе се није могло стати на пут. Богати Римљани су имали приватне библиотеке, а у самом Риму је у IV в. н. е. било 28 јавних библиотека.

XXVIII ВЕЖБАЊЕ

(Употреба времена у латинском језику)

DŪO MŪLI ET LATRŌNES

1) Dūo mūli sarcīnis gravībus onusti īter faciēbant. 2*) Mulōrum alter vim nummi, alter copīam vīlis hordēi portābat. 3)* Mūlus pretiōsō onēre superbus excelsā cervīce incedēbat, sociūm contemnēbat. 4) Mūlus vīlī hordēō onustus placīdos grādus faciēbat, cum subīto latrōnes ex insidiīs erupērunt. 5) Nummum diripuērunt, mūlum, qui divitiās portābat, vulneravērunt, vīle hordēum neglexērunt. 6) Tum mūlus, qui vulnēra acceperat, tristem sortem flēbat cum alter dixit: 7) „Fēlix sum, quia vulnus non accēpi et ōnus servāvi.“ 8) Hāc fabellā Phaedrus homīnes dōcet: Divitiāe homīnum cupiditatē incitant. 9) Homīnes, si superbi divitiīs fuērunt, magnis saepe periculīs obnoxii ērunt.

(Према Федру)

РЕЧИ

Именице

mūlus, -i, m. мазга
sarcīna, -ae, f. товар
hordēum, -i, n. јечам
ōnus, -ēris, n. бремене, терет
cervix, -icis, f. врат, шија
grādus, -us, m. корак
vulnus, -ēris, n. рана
sors, sortis, f. коцка, усуд
fabella, -ae, f. басна

Придеви

pretiōsus, 3 скупочен
excelsus, 3 висок, уздигнут
placīdus, 3 миран, тих
vīlis, -e безвредан, јефтин
obnoxius, 3 подложен, изложен (опасности)
tristis, -e жалостан, тужан

Глаголи

incēdo, 3. incessi, incesum корачати, ступати
grādus facere корачати
erumpo, 3. erūpi, eruptum провалити
vulnēro, 1. vulnerāvi, vulnerātum рањавати

porto, 1. portāvi, portātum носити
vulnus accipere бити рањен
flēo, 2. flēvi, flētum плакати над нечим, лити сузе
neglēgo, 3. neglexi, neglectum не обраћати пажњу, занемаривати

2)* alter... alter... један... други (од два) 3)* pretiōsō onēre superbus аблатив узрока охол због скупоченог товара.

МОРФОЛОГИЈА

Употреба времена

Време се може употребити *апсолутно* или *релативно*. Ако је време употребљено апсолутно, његово се збивање одређује према тренутку у коме се говори. Тако може изражавати садашњу, прошлу или будућу радњу.

Ако је време употребљено релативно, оно се налази у зависној реченици, а збивање му се одређује према предикату главне реченице. Тако се предикати у зависној реченици могу збивати истовремено са предикатом главне реченице, могу му претходити или уследити после њега.

У латинском језику разликујемо два глаголска вида — несвршени (*infectum*) и свршени (*confectum*). Облици презентске основе изражавају несвршени глаголски вид, док облици перфекатске основе изражавају свршени глаголски вид.

Несвршени глаголски вид

Презентом се може изразити:

- радња која траје или се понавља у садашњости
Lūna aliēnā lūce relūcet. Месец сија туђом светлошћу.
- збивање у прошлости у живом приказивању (историјски презент)
Omnia oppida, vicos, privata aedificia incendunt, frumentum omne combūrunt, iter facere iubent. Сва утврђена насеља, села, приватне зграде су запалили, све жито су спалили, наредили су да се креће на пут.
- истина која важи за сва времена, обично у пословницама (гномски презент)
Dat victoria vires. Победа улива снагу.
- саопштења писаца из давнина јер нас увек у тренутку читања обавештавају о нечему (литерарни презент)
Plāto docet: anima immortalis est. Платон учи: душа је бесмртна.
- збивање у будућности (презент уместо футура)
Omnes mihi hoc facile concedunt. Сви ће ми ово лако признати.

Имперфектом се може изразити:

- радња која је трајала или се понављала у прошлости,
In divitum Romanorum domibus servi noctu vigilabant, domum custodiēbant. У палатама римских богаташа робови су ноћу бдели и чували палату.
- упоредну радњу у прошлости која говори о околностима под којима се врши упоредна радња или перфект (дескриптивни имперфект),
An tum eras consul cum in Palatiō domus mea ardēbat? Да ли си тада био конзул када је горела моја кућа на Палатину?
Archimēdes circulos in harēnā describēbat cum miles Romanus eum interfecit. Архимед је цртао на песку кругове када га је убио римски војник.

- покушај да се изврши радња
Galli libertatem patriae contra Caesārem frustra defendēbant. Гали су узалуд покушавали да бране слободу отаџбине од Цезара.

Футуром се може изразити:

- намеравана радња у будућности
Cras ad te venīam. Сутра ћу доћи к теби.
- заповест за 2. и 3. 1. једн. и мн.
Si quid novī accidērit, scribes. Ако се буде догодило нешто ново, пиши!
- општа истина која важи за сва времена (гномски футур)
Cornix cornīci oculos non effodiet. Врана врани очи неће ископати.

Свршени глаголски вид

Перфектом се може изразити:

- прошла радња која се завршила а чије се последице осећају у садашњости (перфект-презент, логички перфект)
Ex amīco cognōvi cāsū tūū. Од пријатеља сам сазнао (те сада знам) за твоју несрећу.
- радња завршена у прошлости (историјски перфект)
Celeberrimum est Caesāris dictum: Veni, vidi vici. Веома је славна Цезарова изрека: Дођох, видех, победих.
Историјски перфект може се превести нашим аористом или перфектом.

Плусквамперфектом се може изразити:

- прошла радња завршена пре неке друге прошле радње у релативној употреби
Scipio, hostium dūcem, cuius castra invasērat, cepit. Сципион је непријатељског заповедника, чији табор бејаше напао, заробио.
- прошла радња завршена пре неке друге прошле радње у апсолутној употреби (ређе се употребљава) када је из контекста јасно да је плусквамперфекту претходила нека млађа прошла радња,
Darius classem ingentem comparaverat. Дарије бејаше припремио огромну флоту. (Он се већ са флотом налазио у Грчкој).

Футуром II може се изразити:

- у релативној употреби будућа радња старија од футура I
Si verum dixeris, tibi ignoscam. Ако будеш рекао истину, опростићу ти. Ако кажеш (свршени вид у презенту) истину, опростићу ти.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте, преведите реченице са латинског језика. Разврстајте глаголске облике у њима према глаголском виду и врсти времена, означивши њихову апсолутну или релативну употребу.

Vulpes et corvus

1) Si hōmo adulatōrum verbis aures praeuērit, stulte faciēt. 2) Nam saepe stultus serā paenitentiā poenam dat. 3) Corvus ad procēram arbōrem aduolāuit et sēdit. 4) Rostrō tenēbat casēum, quem de fenestrā asportauērat. 5) Vulpes vidit corvum et: „Quam pulcher es, corve, quam splendent pennae corpōris tui! 6) Suavissimam vōcem certe habēre dēbes!“ Dum vōcem ostendēbat, corvus casēum amīsit. 8) Stātim vulpes callīda et dolōsa casēum rapūit et fūgit.

DIVITIĀRUM ET FORMAE GLORIĀ FLUXA EST.	EXPERIENTĪA DŌCET.
Крхка је слава богатства и лепоте.	Искуство поучава.
(Салустије)	(Вергилије)

Речи латинског порекла у српском језику:

неглигентан (neglegēre, negligere) — немаран;

прециозан (pretiōsus) — скупocen;

инвадирати (invadēre) — упасти у туђу земљу с војском;

казеин (casēus) — врста беланчевине која се налази у млеку и издваја се приликом сасиравања под утицајем киселине.

XXIX ВЕЖБАЊЕ

(Партицип перфекта пасива; индикатив перфекта пасива)

DE SYRACUSĀRUM OBSIDIŌNE

1) Secundō bellō Punīcō adversus Carthaginienses gestō, Siciliā a Romānis defecērat. 2) Ob ēam causam Syracūsae, urbs Siciliāe opulentissīma, a M. Claudīo Marcellō, Romanōrum consūle, ingentī obsidiōne pressae sunt. 3) Urbs et arce et moenibus et portū ad obsidiōnem bēne munita Romānis diu resistēbat. 4*) Iis enim temporibus erat Syracūsīs Archimēdes, spectātor caeli sidērumque doctissimus, a quō varīa tormenta inventa sunt. 5) Ab eō homīne mirabilī plūs detrimenti militum et navium factum est quam a ceteris defensoribus. 6) Plūres Romanōrum milites necāti sunt; multae nāves flammis consumptae sunt. 7) Tandem urbs obsessa post trēs annos a Romānis capta est. 8*) M. Claudius Marcellus ob mirabilem eius scientiam Archimēdem servāre cupivit; sed a milite in errōrem ductō vir clarissimus nactus est.

(Према Титу Ливију)

4*) АРХИМЕД (*Archimēdes*) III в. пре н. е., био је знаменити математичар и проналазач, родом из Сиракузе. Бавио се израчунавањем површине и запремине геометријских тела; при израчунавању обима круга први је приближно одредио вредност броја π ; открио је законе полуге („Дај где да станем и покренућу земљу“), и тзв. *Архимедов закон*. Нешто је од његових дела сачувано. Погинуо је приликом заузећа Сиракузе, а на његовом гробу био је постављен, по његовој жељи, ваљак на коме је била лопта у спомен на његово дело О лопти и ваљку. Када је Цицерон (I в. пре н. е.) дошао на Сицилију једва је нашао његов гроб зарастао у коров. Препознао га је по карактеристичном надгробном споменику.

8*) in errōrem дусог доведен сам у заблуду.

РЕЧИ

Именице

Syracūsae, -ārum, f. Сиракуза,
главни град Сицилије
obsidiō, -ōnis, f. опсада
Siciliā, -ae, f. Сицилија
M(arcus) Claudius Marcellus М. Клаудије Марцел, освајач Сиракузе 212. г. пре н. е.
Archimēdes, -is, m. Архимед
spectātor, -ōris, m. посматрач
caelum, -i, n. небо
sīdus, -ēris, n. сазвежђе
detrimentum, -i, n. штета; пораз

Глаголи

deficiō, 3. defēci, defectum (а са абл.)
одвојити се, оцепити се
prēmo, 3. pressi, pressum притиснути
resisto, 3. restīti (са дат.) опирати се,
бранити се
consumō, 3. consumpsi, consumptum уништити, сатрти
obsidēo, 2. obsēdi, obsessum опседати

Непроменљиве речи

diu (прилог) дуго, дуже време
tandem (прилог) напokon, напokon ипак
adversus (предлог са акуз.) против

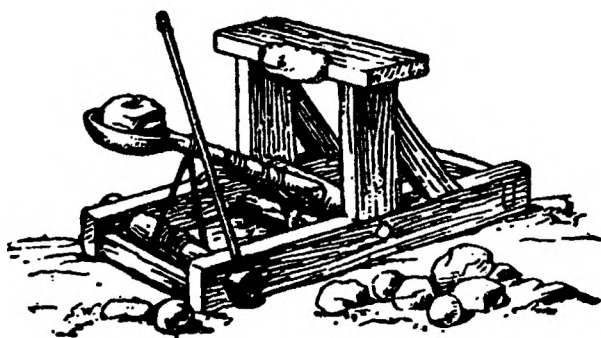
При опсади градова Римљани су употребљавали следеће справе за бацање пројектила (tormenta):

катапулте (*catapultae*) — машине које су избацивале пројектиле у хоризонталном правцу;

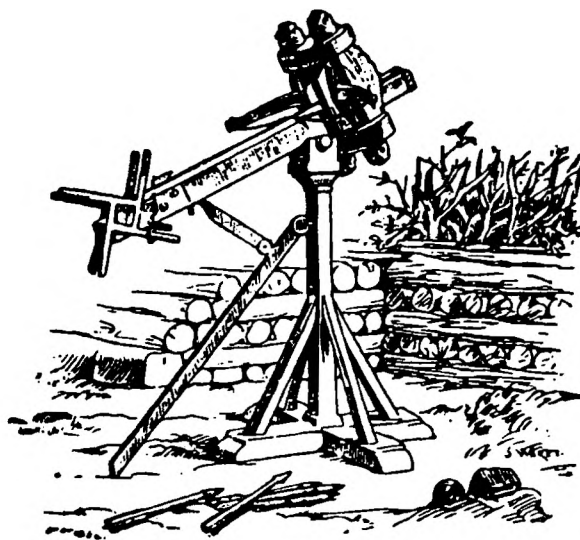
балисте (*ballistae*) — које су бацале тешке пројектиле преко зидина, јер им је путања била парабола;

скорпионе (*scorpiōnes*) — мале катапулте које је могао да носи и премешта један човек: били су то луци од челика са тетивом од говеђе жиле;

дивљег магарца (*ōnāgrus*) — који је служио за избацивање крупног камења.

Catapulta

Ballista

МОРФОЛОГИЈА

Сложена времена

Сложена времена у латинском језику граде се од партиципа перфекта пасива и одговарајућих облика помоћног глагола *esse*.

Партицип перфекта пасива је глаголски придев и одговара нашем трпном придеву (заробљен, -а, -о). Добија се од партиципске основе која се гради додавањем глаголској основи суфикса *-to*, који је код неких глагола прешао у *-so*, нпр. *dic-to* — *dictus*, -а, -um, *missus*, -а, -um. Пошто су при оваквој творби честе гласовне промене, партицип перфекта пасива лакше ћете извести од четвртог облика глагола, нпр.

capio
1. л. једн.
презента

capere
инфинитив

cēpi
1. л. једн.
перфекта

captum
партицип
перфекта
пасивног
ср. род

заробити

Четврти облик глагола *captum* узме се за ном. јед. партиципа перфекта пасива средњег рода и према њему гради се мушки род на *-us* и женски на *-a*.

captus, -ă, -um, заробљен, -а, -о

Кад стоји као атрибут уз именицу, партицип перфекта пасива преводи се нашим трпним придевом или односном реченицом, нпр. *discipulus monitus* — опоменут ученик или ученик који је опоменут.

Партицип перфекта пасива показује радњу која се завршила пре радње главног глагола, нпр.

Urbem obsessam et captam milites vastavērunt.

Ойсегнуи и освојен град војници опустошише.

Индикатив перфекта пасива

capio, 3. cepi, captum		Партицип перфекта пасива	Инд. презенте гл. esse
Једн. 1. captus, -a, -um sūm	заробљен, -а, -о сам	captus, -a, -um	sūm
2.	ēs		ēs
3.	ēst		ēst
Мн. 1. capti, -ae -a sūmus	заробљени -е, -а смо	capti, -ae, -ā	sūmus
2.	estis		estis
3.	sūnt		sūnt

Партицип као део глаголског предиката слаже се са својим субјектом у роду, броју и падежу, нпр.:

Discipulus ā māgistrō monitus est.

Discipuli a māgistrō monīti sunt.

Discipula a māgistrō monīta est.

Discipulae a māgistrō monītae sunt.

Напомена: уочите разлику између:

Discipulus a māgistrō monētur.

Discipulus a māgistrō monitus est.

Ученик бива о п о м и њ а н од учитеља.
трајни глаголски вид

Ученик је о п о м е н у т од учитеља.
свршени глаголски вид

СИНТАКСА

2) *Syracūsae, urbs opulentissīma, obsidiōne pressae sunt.*

Syracūsae, urbs opulentissīma, obsidiōne pressa est.

Ако именица *plurāle tantum* има апозицију, предикат се слаже или са именицом или са њеном апозицијом.

4) Syracūsis — у Сиракузи

Име града (plurāle tantum) без атрибута и апозиције стоји на питање где? у аблативу (места) без предлога.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Напишите партицип перфекта пасива наведених глагола и преведите:
dāre, delēre, tollēre, cupēre, aperīre.

II. Допуните следеће реченице:

1) Quae urbs Siciliae a Romānis _____ ?
(је освојен)

2) Multa tormenta ab Archimēde _____ .
(су пронађене)

III. Преведите реченице на латински језик (активно и пасивно):

1) Тит Ливије је испричао и историју три пунска рата.

2) Сенат је назвао Цицерона оцем отаџбине.

3) Цицерон је пронашао Архимедов гроб.

ALĒA IACTA EST.

Коцка је бачена.

(Светоније, римски историчар, ове речи приписује Цезару кад је решио да пређе речицу Рубокон и отпочне грађански рат.)

ACTA EST FABŪLA.

Представа је завршена.

(Светоније каже да су ово биле последње речи цара Августа; иначе, овим речима су стари глумци завршавали казивање комедије.)

Речи латинског порекла у српском језику:

дефицит (deficēre) — мањак;

резистентан (resistēre) — отпоран, тврд.

XXX VEЖБАЊЕ

(Индикатив плусквामперфекта и футур II пасива)

DE LIBRIS SIBYLLINIS*

1) Nondum Tarquinii ex urbe Rōma pulsi ērant, cum ad rēgem Tarquiniū Priscum Sibylla Cumaea et rēgi et omnibus cetēris ignōta vēnit. 2) Eādem Sibylla nōvem libros lintēos, quos rēgi vendēre cupiēbat, sēcum gerēbat. 3) „Quis homīnum, o rex, consilia deōrum scīre non cūpit? 4) Ėme, hōs nōvem libros in quibus sacra oracūla magni pretii scripta sunt. 5) Eidem libri, si empti et diligenter servāti ērunt,

РЕЧИ

Именице

Tarquinii (-ii) Priscus, -i, m. Таркви-
није Приск, пети краљ Римљана
Sibylla, -ae, f. сибила
oraculum, -i, n. пророчанство
pretium, -i, n. вредност, цена
ānus, -us, f. старица
dubium, -i, n. сумња
sacerdos, -dōtis, m. f. свештеник

Придеви

Sibyllinus, 3 сибиљски
ignōtus, 3 непознат
Cumaeus, 3 из Куме
linteus 3 ланен, платнен
insānus, 3 луд, махнит

Глаголи

vendo, 3. vendidi, venditum продати
ridēo, 2. risi, risum подсмевати се
consumo, 3. consumpsi, consumptum
уништити
combūro, 3. combussi, combustum спа-
лити

Непроменљиве речи

sine (предлог са абл.) без

* Сибиле су пророчице које у тренутку божанског надахнућа предсказују страшне догађаје. Оне су најчешће биле тумачи воље бога Аполона. Најпре је била једна пророчица по имену Сибила да би се временом њихов број повећао на десет.

У римском свету била је најпознатија сибила из Куме за коју се сматрало да је дошла у Италију из Еритреје у Грчкој. Прича се да је Аполон веома волео сибилу из Куме и да јој је понудио вечити живот. Сибила је прихватила његову понуду, али је при том заборавила да затражи да то буду и године младости. Временом је њено тело венуло тако да је од ње остао само глас.

Сибиљске књиге Август је пренео из Јупитеровог храма у нови Аполонов храм на Палатину. Књиге су чували свештеници чија је дужност била да службено објављују њихова пророчанства. Крајем републике већи део тих књига је изгорео. По наређењу сената обновљене су и допуњене.

Сибиле су сматране оличењем свеукупне светске мудрости и зато су заузимале значајно место у хришћанској иконографији. На таваници Сикстинске капеле у Ватикану Микеланђело је насликао све славне сибиле.

utilissīmi et tībi ipsi et civībus tuis ērunt. 6) Rex, quia pretīum maxīmum a Sibyllā statūtum ērat, rīsīt eam et repudiāvīt.: 7) „Quis tībi pecuniām tantam dābit? Cui, ānus stulta, si abs tē hōc pretīum petītum ērit, libros tuos vendes?“ 8) Ad haec verba ab ānū tres ex nōvem libris flammā cunsumpti sunt; pro sex relīquis idem pretīum petītum est. 9) Tum rex: „Sine dubiō insāna es, nam pro sex relīquis pretīum idem poscis.“ 10) Postquam ānus a rēge itērum repudiāta ērat, et ex sex relīquis libris trēs ab ānū flammā combusti ērant, rex trēs relīquos eōdem pretiō ēmit. 11) Empti libri in Iōvis Capitolīni templō a sacerdotibus servabantur.

МОРФОЛОГИЈА

Індикатив плусквамперфекта пасива

repudiō, 1. repudiāvi, repudiātum		Партицип перфекта пасива	Имперфе- кат гл. esse	
Једн.	1. repudiātus, -a, -um	ѣрам бејах одбијен, -а, -о	repudiātus, -a, -um	ѣрам
	2.	ѣрас		ѣрас
	3.	ѣрат		ѣрат
Мн.	1. repudiāti, -ae, -a	ѣрāmus бејасмо од- бијени, -е, -а	repudiāti, -ae, -a	ѣрāmus
	2.	ѣрātis		ѣрātis
	3.	ѣrant		ѣrant

Футур II пасива

repudiō, 1. repudiāvi, repudiātum		Партицип перфекта пасива	Футур I гл. esse
Једн.	1. repudiātus, -a, -um 2. 3.	ēro будем одбијен, -a, -o ēris ērit	repudiātus. -a, -ūm ēro ēris ērit
Мн.	1. repudiāti, -ae, -a 2. 3.	ērīmus будемо од- бијени, -e, -a ērītis ērunt	repudiāti. -ae, -a ērīmus ērītis ērunt

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

I. Анализирајте и преведите следеће облике:

pulsa est, pulsae ēstis, tria bella gesta sunt, libri scripti ērant, scriptum est, servāti erāmus, statūtum ērit, creāti estis.

II. Пребаците следеће реченице из актива у пасив и обратно:

- 1) Carthaginem, quam Scipio delevērat, Augustus restituit.
- 2) Pax est optima omnium rerum: sed si hostes nos oppugnaverint, acerrime a nobis pugnabitur.

III. Преведите следеће реченице на латински језик:

- 1) Александрија, која бејаше основана од Александра Великог, дуго је била престоница Египта.
- 2) Ако војнике буде водио невешти вођа, биће побеђени.
- 3) Два града исте године* бејаху разорена од (стране) Римљана: Картагина и Коринт.

* 146. год. пре н.е.

MŪTUM EST PICTŪRA PŌĒMA.

Слика је нема песма.

IMĀGO ANĪMI SERMO EST.

Говор је слика душе. (Цицерон)

TABŪLA RĀSA.

Избрисана таблица. Чистина.

(Употребљава се за ознаку незнања.)

Речи латинског порекла у српском језику:

оракулски (oraculum) — тајанствено, нејасно, двосмислено, загонетно;
реституирати (restituere) — успоставити, вратити у првобитно стање.

ИЗБОР ТЕКСТОВА ЗА ДОДАТНУ НАСТАВУ

ПОРТРЕТ КАТОНА ЦЕНЗОРА

M. Porcius Cato semper singulāri erat industriā. In bellō, milēs fortis multisque insignibus clārus pugnīs. Postquam ad magnos hōnōres pervēnit, excellens impērator exstītit. In pāce agricōla impīger ēt praetor pērītus, orātor ēt scriptor ūbēr. Vir erat aspēri ingenīi, aspērae linguae, magnae auctōritātis apud cīves.

(Према Корнелију Непоту)

КОРНЕЛИЈЕ НЕПОТ (*Cornelius Nepos*) живео је у I в. пре н. е. Писао је општу историју и биографије славних људи, *De viris illustribus*, војсковођа, мислилаца и књижевника, али непрецизно, често и са погрешним подацима, поредећи, по већ устаљеној грчкој пракси, по једног Грка са једним Римљанином. Језик му је једноставан и стога је нашао своје место међу школским писцима, иако нема књижевног значаја.

АНТИЧКА ДАЛМАЦИЈА

Liburniae finis ēt initium Dalmatiae est Scardōnā. Dēinde Trāgūrūm, cīvium Rōmānōrum oppīdum, marmōre nōtum Salōna cōlōnīa ēt Iādēr. Ā Narōne flumīne centum milia pāssūm* distat Ēpīdaurum cōlōnīa. Āb Ēpīdaurō sunt oppīda cīvium Rōmānōrum Rhizīnium, Butūa, Olcīnium. Lissum, oppīdum cīvium Rōmānōrum, āb Epidaurō centum milia pāssūm. Ā Lissō Mācēdōnīa prōvincīa.

(Према Плинију Старијем)

ПЛИНИЈЕ СТАРИЈИ (*Gaius Plinius Secundus*, 23–79. г. н. е.) био је веома вредан човек коме активна војничка служба није сметала да напише више дела од којих је једино сачувана енциклопедија Познавање природе (*Natūralis histōria*) у 37 књига, где је он сакупио сва сазнања из науке и уметности антике. При овом обимном послу помагали су му секретари, зато што је требало прочитати многа стручна дела на грчком и латинском језику. Из писма његовог сестрића Плинија Млађег, које је упутио Тациту римском историчару, сазнајемо да је изгубио живот 79. г. н. е. приликом ерупције Везува која је уништила Херкуланум и Помпеју. У жељи да види овај феномен, и помогне унесрећенима пришао је сувише близу и нестao у овој катастрофи.

Напомена: Ученици се упућују да непознате речи из ових текстова потраже у латинско-српском речнику ван уџбеника.

* Римљани су мерили растојање корацима (*passus*) или дуплим корацима (*gradus*). Mille passus износи 1479 m или једну римску миљу. Дуж главних путева налазили су се миљокази (*lāpis milīarius*). Овакви милијари се могу видети и у нашим музејима. Растојање од Рима до неког места мерено је од златног милијара који је Август поставио на римском форуму и од кога су звездасто плазили сви главни путеви.

VIATŌRES ET LATRO

Dūo milītes in latrōnem incidērunt. Ūnus profūgit, alter autem restītit et vindicāvit se fortī dextērā. Postquam latrōnem occīdērat, cōmes timīdus accurrit stringitque gladiū, paenūlam reiēcīt. Tum magnā vōce fortīter: „Cēdo latrōnem, scīre dēbet fortitudīnem nostram!“ Sed irātus victor: „Conde gladiū et lingūam parīter futīlem. Alīos, qui te nōn scīunt, falle. Ego autem te fugācem vīdi et virtūti tūae nōn credo.“

Quī rēbus secundis fortes, dubiīs fugāces sunt sibi hoc exemplum adscribere debēbunt.

(Према Федру)

РИМ У ЛЕГЕНДАРНО ДОБА КРАЉЕВА

Īnītiō Rōmam rēges hābūērunt; prīmus Rōmānōrum rex fūit Rōmūlus. Nūma Pompīlius, sēcundus rex, fūit vīr inclītā iustitiā ēt rēligiōne. Tullus Hostīlius, tertius rex, bellum semper excitāre quaerēbat; Albam Rōmae adiunxit. Ancus Marcīus, quartus rex, pontem trans Tībērīm* fēcīt ēt Ostiām aedificāvit. Tarquīnius Priscus, quīntus Rōmānōrum rex, Ētrūrīā vēnit.** condīdīt Circum, fundāmenta templi īn Cāpitōliō ēt Clōācam Maḡimam. Serviūs Tullīus, sextus īn ordīne, institūit censum: classes ēt centūriās ex censū dēscripsit. Septīmum regem Tarquīnium Sūperbum cīves pēpūlērunt ēt māgistrātus nōvos crēavērunt.

(Према Титу Ливију)

DĒ VITIIS HOMĪNUM

Iuppīter nōbis dūas pēras impōsuērat: illam propriōrum vitiōrum plēnam post tergum dēdit; hanc aliēnis vitīis refertam ante pectus suspendit. Hāc rē vitia nostra ipsi nōn vīdimus ēt cetēris hominībus arbitri sūmus.

(Према Федру)

RĀNA ET BŌS

In prātō quondam rāna bōvem conspexit et tacta invidiā tantae magnitudinis rugōsam inflāvit pellem. Tum amīcas interrogāvit: „Latīorne bōve sum?“ Rānae negavērunt. Rursus maiōre nīsū pellem intendit et simīlī mōdō interrogāvit: „Ūter nostrum māior est?“ Incōlae stagni dixērunt: „Bōs est māior quam tu.“ Novissīme se validiūs inflābat cum subīto ipsa rupta est.

(Према Федру)

Cēdo! (стари императив) Амо с њим!.

* *pontem trans Tībērīm* — према предању то је био *pons sublicius*; дрвени мост од греда на зиданим стубовима.

** *Ētrūrīā vēnit* — *ablātīvus sēparātiōnis* уз глагол *venīo*, 4.

VACCA, CĀPRA, ŌVIS, LEO

Vacca et cāpra ēt ōvis pātiens iniūriāe sōcīi fuērunt cum leōne in venatiōnībus. Aliquando cervum magni corpōris* cēpērunt ēt leo partes fēcit et dīxit:

„Ēgo prīmam partem tollo quia nōmen mīhi est rex.

Secundam, quia sum socius vester, trībūētis mīhi.

Tertīam capīo quia validissīmus vestrum sum.

Sī ūnus vestrum quartam tetīgērit, necābo eum“.

Sic ūni leōni tota praeda fūit.

(Према Федру)

CICERŌNIS FACETĪAE

Matrōna nobīlis dicēre sōlēbat: triginta annos hābēo. Haec Cicēro audīvit et „Vērum est, nam hōc iam viginti annos audīo“ dīxit.

ЦИЦЕРОН О СВОМЕ ЗЕТУ

Cicēro Lentūlum, hōmīnem exīgūae stātūrae sēd longō glādīō accinctum vīdit et exclamāvit: „Quīs gēnērum mēum ad glādīum adlīgāvit?“

CLOELĪA

Cloelīa**, virgo nōbīlis, inter obsīdes ā Porsennā, Etruscōrum rēge, accepta est. Castra Porsennae ad lītus Tibēris posīta erant. Virgo custōdes fefēllit ēt amnem īn ēqui dorsō noctū traiēcit aut transnāvit. Quōd ūbi rēgi nuntiātum est ille irātus lēgātos mīsīt ēt Cloelīam pōposcit. Rōmāni virgīnem ex foedēre restitūērunt. Tum rex, virgīnis virtūtem admirātus eam laudāvit ēt ei opsīdes ad voluntātem eligēre dēdit. Cloelīa virgīnes puērosque elēgit ēt eos īn patriām abdūxit.

(Према Титу Ливију)

* *cervus magni corporis* генитив каквоће. Упоредите са нашим изразом девојка *црне косе*.

** На Светом путу у Риму била је постављена статуа девојке на коњу. Према легенди поставили су је захвални Римљани Клелији у част. Рат са Порсеном, краљем етруског града Клузија, део је легендарне историје. Порсена је на позив протераног Тарквинија Охолог опсео Рим са намером да врати на престо протераног краља.

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА

А К Т И В						
Облици презентске основе						
I конјугација				II конјугација		
Презент	Индикатив	laudō	хвалим	mōnēō	опомињем	
		laudās	хвалиш	mōnēs	опомињеш	
		laudāt	хвали	mōnēt	опомиње	
		laudāmūs	хвалимо	monēmūs	опомињемо	
		laudātīs	хавлите	monētīs	опомињете	
		laudānt	хвале	mōnēnt	опомињу	
Имперфект	Индикатив	laudābām	хваљах	monēbām	опомињах	
		laudābās	хваљаше	monēbās	опомињаше	
		laudābāt	хваљаше	monēbāt	опомињаше	
		laudābāmūs	хваљасмо	monēbāmūs	опомињасмо	
		laudabātīs	хваљасте	monēbātīs	опомињасте	
		laudābānt	хваљаху	monēbānt	опомињаху	
Футур I		laudābō	хвалићу	monēbō	опомињаћу	
		laudābīs	хвалићеш	monēbīs	опомињаћеш	
		laudābīt	хвалиће	monēbīt	опомињаће	
		laudābīmūs	хвалићемо	monēbīmūs	опомињаћемо	
		laudābītīs	хвалићете	monēbītīs	опомињаћете	
		laudābūnt	хвалиће	monēbūnt	опомињаће	
Императив		I Једн.	2. лице			
			laudā	хвали	mōnē	опомињи
		Мн.	2. лице			
			laudātē	хвалите	monētē	опомињите
		II Једн.	2. лице			
			laudātō	хвали	monētō	опомињи
			3. лице			
			laudātō	нека хвали	monētō	нека опомиње
		Мн.	2. лице			
			laudatōtē	хвалите	monetōtē	опомињите
			3. лице			
			laudāntō	нека хвале	monēnto	нека опомињу
		Инфинитив презента:				
		laudāgē	хвалити	monēgē	опомињати	

А К Т И В							
Облици презентске основе							
III конјугација				IV конјугација			
Презент	Индикатив	lĕgō	читам	rūniō	кажњавам		
		lĕgīs	читаш	rūnīs	кажњаваш		
		lĕgīt	чита	rūnīt	кажњава		
		lĕgīmūs	читамо	rūnīmūs	кажњавамо		
		lĕgītīs	читате	rūnītīs	кажњавате		
		lĕgūnt	читају	rūniūnt	кажњавају		
Имперфект	Индикатив	legēbām	читах	rūniēbām	кажњавах		
		legēbās	читаше	rūniēbās	кажњаваше		
		legēbāt	читаше	rūniēbāt	кажњаваше		
		legebāmūs	читасмо	rūniebāmūs	кажњавасмо		
		legebātīs	читасте	rūniebātīs	кажњавасте		
		legēbānt	читаху	rūniēbānt	кажњаваху		
Футур I		lĕgām	читаћу	rūniām	кажњаваћу		
		lĕgēs	читаћеш	rūniēs	кажњаваћеш		
		lĕgēt	читаће	rūniēt	кажњаваће		
		legēmūs	читаћемо	rūniēmūs	кажњаваћемо		
		legētīs	читаћете	rūniētīs	кажњаваћете		
		lĕgēnt	читаће	rūniēnt	кажњаваће		
Императив		I Једн.	2. лице	rūnī	кажњавај		
		lĕgē	читај				
		Мн.	2. лице	rūnītē	кажњавајте		
		lĕgītē	читајте				
		II Једн.	2. лице	rūnītō	кажњавај		
		legītō	читај				
		Мн.	3. лице	rūnītō	нека кажњава		
			legītō			нека чита	
			2. лице			rūnītōtē	кажњавајте
			legītōtē				
3. лице	rūniuntō	нека кажњавају					
legūntō			нека читају				
		Инфинитив презенте:					
		lĕgērē	читати	rūnīrē	кажњавати		

ПАСИВ					
Облици презентске основе					
I конјугација			II конјугација		
Презент	Индикатив	laudōr	бивам хваљен	mōnēōr	бивам опоми-
		laudāris	(хвале ме)	monēris	њан (опоми-
		laudātur		monētur	њу ме)
		laudāmur		monēmur	
		laudāmīni		monēmīni	
		laudāntur		monēntur	
Имперфект	Индикатив	laudābār	бејах хваљен	monēbār	бејах опоми-
		laudābāris	(хваљаху ме)	monēbāris	њан (опоми-
		laudābātur		monēbātur	њаху ме)
		laudābāmur		monēbāmur	
		laudābāmīni		monēbāmīni	
		laudābāntur		monēbāntur	
Футур I		laudābōr	бићу хваљен	monēbōr	бићу опоми-
		laudābēris	(хвалиће ме)	monēbēris	њан (опоми-
		laudābītur		monēbītur	њаће ме)
		laudābīmur		monēbīmur	
		laudābīmīni		monēbīmīni	
		laudabūntur		monēbūntur	
Императив се не употребљава					

ПАСИВ					
Облици презентске основе					
III конјугација				IV конјугација	
Презент	Индикатив	lĕgōr	бивам читан	rūniōr	бивам кажња-
		lĕgēris	(читају ме)	punīris	ван (кажња-
		legītur		punītur	вају ме)
		lĕgīmur		punīmur	
		legimīni		punīmīni	
		legūntur		puniūntur	
Имперфект	Индикатив	lĕgēbār	бејах читан	puniēbār	бејах кажња-
		legēbāris	(читаху ме)	puniēbāris	ван (кажња-
		legēbātur		puniēbātur	ваху ме)
		legēbāmur		puniēbāmur	
		legēbāmini		puniēbāmīni	
		legēbantur		puniēbantur	
Футур I		lĕgār	бићу читан	rūniār	бићу кажња-
		legēris	(читаће ме)	puniēris	ван (кажња-
		legētur		puniētur	ваће ме)
		legēmur		puniēmur	
		legēmīni		puniēmīni	
		legēntur		pniēntur	
Императив се не употребљава					

А К Т И В					
Облици перфекатске основе					
I конјугација				II конјугација	
Перфект	Индикатив	laudāvi	похвалио сам	mōnūī	опоменуо сам
		laudāvistī	похвалио си	monuistī	опомену си
		laudāvīt	похвалио је	mōnūīt	опоменуо је
		laudāvīmus	похвалили смо	monūīmus	опоменули смо
		laudāvistis	похвалили сте	monuistis	опоменули сте
		laudāvērunt	похвалили су	monuērunt	опоменули су
Плусквамперфект	Индикатив	laudāvērām	бејах похвалио	monūērām	бејах опоменуо
		laudāvērās	бејаше похвалио	monūērās	бејаше опоменуо
		laudāvērāt	бејаше похвалио	monūērāt	бејаше опоменуо
		laudāverāmus	бејасмо похвалили	monuerāmus	бејасмо опоменули
		laudāverātis	бејасте похвалили	monuerātis	бејасте опоменули
		laudāvērānt	бејаху похвалили	monūērānt	бејаху опоменули
Футур II		laudāvērō	будем похвалио	monūērō	будем опоменуо
		laudāvērīs	будеш похвалио	monūērīs	будеш опоменуо
		laudāvērīt	буде похвалио	monūērīt	буде опоменуо
		laudāvērīmus	будемо похвалили	monūērīmūs	будемо опоменули
		laudāvērītis	будете похвалили	monūērītis	будете опоменули
		laudāvērīnt	буду похвалили	monūērīnt	буду опоменули

АКТИВ					
Облици перфекатске основе					
III конјугација				IV конјугација	
Перфект	Индикатив	lēgi	прочитао сам	punīvī	казнио сам
		lēgistī	прочитао си	punīvistī	казнио си
		lēgīt	прочитао је	punīvīt	казнио је
		lēgimus	прочитали смо	punīvīmus	казнили смо
		lēgistis	прочитали сте	punivistis	казнили сте
		lēgērunt	прочитали су	punīvērunt	казнили су
Плусквамперфект	Индикатив	lēgērām	бејаш прочитао	punīvērām	бејаш казнио
		lēgērās	бејаше прочитао	punīvērās	бејаше казнио
		lēgērāt	бејаше прочитао	punīvērāt	бејаше казнио
		lēgerāmus	бејасмо прочитали	punīverāmus	бејасмо казнили
		lēgerātis	бејасте прочитали	punīverātis	бејасте казнили
		lēgērānt	бејаху прочитали	punīvērānt	бејаху казнили
Футур II		legērō	будем прочитао	punīvērō	будем казнио
		legērīs	будеш прочитао	punīvērīs	будеш казнио
		legērīt	буде прочитао	punīvērīt	буде казнио
		legērīmus	будемо прочитали	punīvērīmus	будемо казнили
		legērītis	будете прочитали	punīvērītis	будете казнили
		legērīnt	буду прочитали	punīvērīnt	буду казнили

Глаголска имена	
Партицип перфекта пасива	
I конјугација	II конјугација
laudātus, -a, -um похваљен, -а, -о	mōnītus, -a, -um опоменут, -а, -о
III конјугација	IV конјугација
lēctus, -a, -um прочитан, -а, -о	punītus, -a, -um кажњен, -а, -о

ПАСИВ					
Облици партиципске основе (сложена времена)					
I конјугација				II конјугација	
Перфект	Индикатив	laudātus, sūm	похваљен сам	mōnītus, sum	опомену- т сам
		-a, -um	(похвали- ли су ме)	-a, -um	(опомену- ли су ме)
		laudati, sūmus		mōnīti, sumus	
		-ae, -a		-ae, -a	
		sūnt		sunt	
Плусквамперфект	Индикатив	laudātus, ērām	бејах по- хваљен	mōnītus, ērām	бејах опомену- т
		-a, -um	(били су ме похва- лили)	-a, -um	(били су ме опоме- нули)
		laudāti, erāmus		mōnīti, erāmus	
		-ae, -a		-ae, -a	
		ērātis		ērātis	
		ērānt		ērānt	
Футур II		laudātus, ērō	будем похваљен	mōnītus, ērō	будем опомену- т
		-a, -um	(буду ме похва- лили)	-a, -um	(буду ме опоме- менули)
		laudāti, ērīmus		mōnīti, ērīmus	
		-ae, -a		-ae, -a	
		ērītis		ērītis	
		ērūnt		ērūnt	

ПАСИВ							
Облици партиципске основе (сложена времена)							
III конјугација				IV конјугација			
Перфект	Индикатив	lēctus,	sūm	прочитан сам	punītus,	sūm	кажњен сам
		-a, -um	ēs ēst	(прочита- ли су ме)	-a, -um	ēs est	(казнили су ме)
		lēcti,	sūmus		punīti,	sūmus	
		-ae, -a	estis sūnt		-ae, -a	estis sūnt	
Плусквамперфект	Индикатив	lēctus,	ērām	бејах прочитан	punītus,	ērām	бејах кажњен
		-a, -um	ērās ērāt	(били су ме прочи- тали)	-a, -um	ērās ērāt	(били су ме казнили)
		lēcti,	erāmus		punīti,	erāmus	
		-ae, -a	erātis ērānt		-ae, -a	erātis ērānt	
Футур II		lēctus,	ērō	будем прочитан (буду ме прочи- тали)	punītus,	ērō	будем кажњен (буду ме казни- ли)
		-a, -um	ērīs ērīt		-a, -um	ērīs ērīt	
		lēcti,	ērīmus		punīti,	ērīmus	
		-ae, -a	ērītis ērūnt		-ae, -a	ērītis ērūnt	

А К Т И В			
Облици презентске основе			
Индикатив			
Презент	сърїо		

ПАСИВ	
Облици презентске основе	
Индикатив	
Презент	căpīor căpēris căpītur căpīmur căpīmīni capiuntur бивам узиман (узимају ме)
Имперфект	căpīebar capiēbāris capiēbātur capiēbāmur capiēbāmīni capiēbāntur бејах узиман (узимаху ме)
Футур I	căpīar capiēris capiētur capiēmur capiēmīni capiēntur бићу узиман (узимаће ме)

Помоћни глагол *sūm, esse, fūi* бити

Индикатив	Презент	sūm ēs est sūmus estis sunt	јесам, сам јеси, си јесте, је јесмо, смо јесте, сте јесу, су	Перфект	fūi fuisti fuit fuimus fuistis fuērunt	био сам био си био је били смо били сте били су
	Имперфект	ēram ērās ērat erāmus erātis ērant	бејах бејаше бејаше бејасмо бејасте бејаху	Плусквамперфект	fuēram fuērās fuērat fuerāmus fuerātis fuērant	бејах био бејаше био бејаше био бејасмо били бејасте били бејаху били
	Футур I	ēro ēris ērit ērīmus ērītis ērunt	бићу бићеш биће бићемо бићете биће	Футур II	fuēro fuēris fuērit fuērīmus fuērītis fuērīnt	будем будеш буде будемо будете буду
Императив		I Једн. 2. ēs буди Мн. 2. este будите		II	2. estō 3. estō 2. estōte 3. suntō	буди нека буде будите нека буду
Инфинитив презента esse бити						

РЕЧНИК

ЛАТИНСКО-СРПСКИ

А

ā, āb, abs (предлог са абл.) — од
Aborīgīnes, -um, m. — Абorigини, митски народ, прастановници Италије
ās видети **atque**
accēdo, 3. accessi, accessum (ad са акуз.) — долазити, приближити се, приступити
accensus, 3 (партицип) — запаљен
accīdo, 3. accīdi — падати на; догодити се
accipio, 3. accēpi, acceptum — примити, прихватати, сазнати
auribus accipere — слушати
iniuriam accipere — бити повређен, увређен, трпети неправду, насиље
vulnus accipere — бити рањен
acer, -cris, -cre — жесток, љут
acerbus, 3 — горак
Achilles, -is, m. — Ахил, највећи грчки јунак у тројанском рату
āciēs, -ei, f. (у мн. само ном. и акуз.) — бој, битка; бојни ред; оштрина
ācus, -us, f. — игла
ad (предлог са акуз.) — према, до, на, за, ка
addo, 3. addidi, additum (са in и акуз.) — додати, придодати
admiratio, -iōnis, f. — дивљење, чуђење
admonēo, 2. admonui, admonitum — подсетити, сетити кога на нешто
adulātor, -ōris, m. — улизица, ласкавац
adulescens, -entis, m. f. — младић, девојка (од 17 до 30 година)
adulescentia, -ae, f. — младост, младо доба
advēna, -ae, m. f. — дошљак, дошљакиња
advēnio, 4. advēni, adventum — долазити, пригћи у помоћ (**ad, in, акуз.**)
adventus, -ūs, m. — долазак
adversus (предлог са акуз.) — против, према

advolo, 1. advolavi, advolatum — (**ad, in** са акуз.) долетети, долетати
aedificium, ii, n. — зграда; грађевина
aedifico, 1. aedificavi, aedificatum — саградити, градити, сазидати
aedilis, -is, m. — едил
Aegēus, -ei, m. — Егеј, митски атински краљ
Aegyptus, -i, f. — Египат
Aenēas, -ae, m. — Енеја, праотац Римљана
aequus, 3 — праведан
aequum est — право је
Aeschylus, -i, m. — Есхил, грчки трагички песник
aestivus, 3 — летњи
aeternus, 3 — вечан, вечит
Aethra, -ae, f. — Етра, Тезејева мајка
Africa, -ae, f. — Африка
Africānus, 3 — афрички, из Африке
āger, -gri, m. — њива, ораница; земља
agricola, -ae, m. — земљорадник, ратар, сељак
agri cultura, -ae, f. — земљорадња
agnus, -i, m. — јагње
āgo, 3. ēgi, actum — терати, гонити; радити; проводити; приказивати, чинити
causam agere — водити парницу
tempus āgere — проводити време
vitam āgere — проводити живот
agnosco, 3. agnovi, agnitum — упознати, познати, препознати
Alba Longa, -ae, f. — Алба Лонга, град у Лацију
Albanus, 3 — албански
ālēa, -ae, f. — коцка
Alexander, -dri, m. — Александар, македонски краљ
Alexandria, -ae, f. — Александрија, град у Египту
algor, -ōris, m. — зима, студен
ālībi (прилог) — на другом месту, другде

aliēnus, 3 — туђ
Alliensis, -e — алијски, код Алије
ālo, 3. alūi, alitum — хранити
Alpes, -ium, f. — Алпи
alter, -ēra, -erum — један од двојице, други
altus, 3 — дубок; висок
alvēus, -i, m. — шупљина, речно корито; корпа
āmīca, -ae, f. — пријатељица
amīcitiā, -ae, f. — пријатељство, савез
āmīcus, -ī, m. — пријатељ
āmitto, 3. amīsi, amissum — изгубити
vitam amittēre — изгубити живот
ammis, -is, m. — река, бујица
āmo, 1. āmāvi, āmātum — волети
āmor, -ōris, m. — љубав
Amūlius, -iī, m. — Амулије, краљ Албе Лонге
an (упитни везник) — или, није ли
Anchīsa, -ae, m. — Анхиз, Енејин отац
ancōra, -ae, f. — сидро
ānīma, -ae, f. — душа; дах
ānīmāl, -ālis, n. — животиња
ānīmōsus, 3 — срчан, храбар, смео
ānīmus, -i, m. — дух, душа, свест
in ānīmō esse (са дат. лица) — наумити
annus, -i, m. — година
anser, -eris, m. — гуска
antē (предлог са акуз.) — пред, пре
antīquus, 3 — стар, стародреван
ānus, -us, f. — старица, баба
apēriō, 4. aperūi, apertum — отворити, открити
appello, 1. appellāvi, appellātum — ослонити некога; назвати некога неким именом (два акуз.)
apud (предлог са акуз.) — пред, код
āqua, -ae, f. — вода; мн. бања
āra, -ae, f. — жртвеник
arbīter, -tri, m. — судија
arbōr, -ōris, f. — дрво
Archīmēdes, -is, m. — Архимед, чувени грчки математичар и физичар
arcus, -us, m. — лук
ardenter (прилог) — ватрено, жестоко, страствено
ardēo, 2. arsi, arsum — горети
argentum, -i, n. — сребро
ars, artis, f. — уметност, вештина; пропис, правило
ars tragīca, f. — трагедиографија
Arsia, -ae, m. — Раша, река у Истри

artifex, fīcis, m. f. — уметник
arx, arcis, f. — град, тврђава
Ascanīus, -iī, m. — Асканије, Енејин син
ascendo, 3. ascendi, ascensum — попети се на
Āsia, -ae, f. — Азија
asper, -ēra, -erum — суров, оштар, строг, нераван, трновит
asporto, 1. asportāvi, asportātum, — одвести, однети
assidūus, 3 — постојан; непрестан
at (везник) — али, но, него
āter, -tra, -trum — црн, таман
Athēnae, -ārum, f. — Атина, главни град Атике
Athēnienses, -ium, m. — Атињани, становници Атине
āthlēta, -ae, m. — атлета
atque (везник) — и тако, а и
Attīca, -ae, f. — Атика, покрајина у Грчкој
audaciā, -ae, f. — храброст, смелост, одважност
audacter (прилог) — храбро, смело, одважност
audax, -ācis, — храбар, смео, одважан
audio, 4. audīvi, auditum — чути; слушати
augēo, 2. auxi, auctum — повећавати, оснажити
Augustus, -i, m. — Август, надимак Октавијана Цезара по ступању на власт, потом титула свих царева у Риму
aurēus, 3 — златан; позлаћен
aurīga, -ae, m. — кочијаш
auris, -is, f. уво
aurōra, -ae, f. — зора
aurum, -i, n. — злато
aut (везник) — или
autem (везник) — а, па, а сада
autumnus, -i, m. — јесен
auxilium, -iī, n. — помоћ
avidus, 3 (са ген.) — похлепан, жељан, незасит
āvis, -is, f. — птица
āvus, -ī, m. — деда

В

barbārus, 3 — туђ, стран
basilīca, -ae, f. — базилика
bellicōsus, 3 — ратоборан, храбар

bellum, -i, n. — рат
bēne (прилог) — добро
beneficium, -iī, n. — добротворство, услуга
benignus, 3 — добродушан, доброћудан, пријатан; добротворан, дарежљив
bībo, 3. bībi — пити
bōnum, -i, n. добро, имање, корист
bōnum publicum — државно добро, опште добро
bōnus, 3 — добар
bōs, bōvis, m. f. — говедо, во, крава
Brattia, -ae, f. — Братија (Брач, острво у Јадранском мору)
brēvis, -e — кратак; низак
Brūtus (Marcus Iūnius), -i, m. — Брут, по римској традицији оснивач републике

C

cādo, 3. cecīdi, cāsum — пасти, срушити се
Caesar (Gāius Iulius), -āris, m. — Цезар, једна од најеминентнијих личности римске историје, велики војсковођа, државник и књижевник
cālāmus, -i, m. — трска; перо, писаљка
cālīga, -ae, f. — војничка чизмица
callidē (прилог) — лукаво; мудро
callidus, 3 — досетљив, лукав
campus, -i, m. — поље, пољана
candīdus, 3 — бео, чист
Cannensis, -e — кански, код Кане
cantus, -us, m. — певање, пој (птица)
capio, 3. cēpi, captum — хватати, зграбити, узети; заробити; отети, освојити
arma capere — устати на оружје, латити се оружја
Capitōlinus, 3 — капиталски
Capitōlium, -iī, n. — Капитол, један од седам римских брежуљака
cāpra, -ae, f. — коза
capsārius, -iī, m. — торбоноша
captīvus, -i, m. — заробљеник
cāpūt, -itis, n. — глава; главни град
carmen, -inis, n. — песма, спев
cāro, carnis, f. — месо
Carthaginenses, -iūm, m. — Картагинјани
Carthāgo, -inis, f. — Картагина
cārus, 3 — драг, мио
cāsa, -ae, f. — колиба, кућица
cāsēus, -i, m. — сир
castra, -ōrum, n. — табор
cāsus, -us, m. — пад; пропаст; несрећа; падеж
Cāto (Marcus Porcius), -ōnis, m. — Катон, чувени римски државник и писац
causa, -ae, f. — узрок, парница
celēber, -bris, -bre — чувен, славан, познат
cēler, -ēris, -ēre — брз, хитар; окретан
celeriter (прилог) — брзо, хитро
cēna, -ae, f. — обед, вечера
cēno, 1. cenāvi, cenātum — вечерати, обедровати
cēnsēo, 2. censui, censum — сматрати, ценити, процењивати
cerno, 3. crēvi, crētum — опажати, видети; познати
certāmen, -inis n. — борба, надметање
certē (прилог) — свакако, доиста, барем. поуздано
certo, 1. certāvi, certātum (de, cum) — борити се, препирати се, такмичити се
certo (прилог) — зацело, доиста, сигурно
certus, 3 — одлучан; одређен, уговорен; поуздан, прави
cervix, -icis, f. — врат, шија
cētēri, -ae, -a (углавном у мн.) — остали, други
Cicēro (Marcus Tullius), -ōnis, m. — Цицерон, највећи римски говорник, писац и стилиста
circūlus, -i, m. — круг, кружница
cīto (прилог) — брзо, хитро
cītus, 3 — брз, хитар
cīvis, -is, m. f. — грађанин, грађанка
cīvitas, -ātis, f. — држава; грађанско право
clādes, -is, f. — штета, губитак; пораз
clāmo, 1. clamāvi, clamātum — викати, звати
clangor, -ōris, m. гакање
clārus, 3 — бистар, јасан; славан, сјајан
classis, -is, f. — класа (подела народа); флота
Claudius (-i) Marcellus, -i, m. — Клаудије Марцел, освајач Сиракузе, 212. г. пре н. е.
claudio, 3. clausi, clausum — затворити

clementer (прилог) — благо, мирно, кротко
clitellae, -ārum, f. — самар
cogito, 1. cogitāvi, cogitātum — мислити
cognitio, -iōnis, f. — познавање, упознавање
cognosco, 3. cognōvi, cognitum — познати, чути, упознати
cōgo, 3. coēgi, coāctum — отерати; присилити, натерати, принудити
collēga, -ae, m. — колега, друг
colligo, 3. collēgi, collectum — скупити, сабрати, покупити
colloquium, -iī, n. — договор, разговор
cōma, -ae, f. — коса
combūro, 3. combussi, combustum — спалити, ватром уништити
cōmes, -itis, m. f. — пратилац, пратиља
compāro, 1. comparāvi, comparātum — приправити, спремити, приредити
compello, 3. compūli, compulsum — сатерати; принудити
complēo, 2. complēvi, complētum — напунити, испунити
condicio, -ōnis, f. — услов, захтев
conditor, -ōris, m. — оснивач
conditus, 3 (партицип) — основан
condo, 3. condidi, conditum — основати, саградити; сакрити
conflūens, -entis, m. — ушће
conicio, 3. conieci, coniectum — бацати, метати, одапињати
coniunx, -ūgis, m. f. — муж; жена
consilium, -iī, n. — намера; савет; одлука
conspirāti, -ōrum, m. — завереници
constans, -antis — постојан
constanter (прилог) — постојано
consul, -ūlis, m. — конзул
consūmo, 3. consumpsi, consumptum — узети; уништити; појести
consūo, 3. consūi, consūtum — сашити
contemno, 3. contempsi, contemptum — презирати, не ценити
contendo, 3. contendi, contentum (contra са акуз.) — борити се; натегнути, запети
continēo, 2. continui, contentum — држати на окупу обухватати, садржавати
contra (предлог са акуз.) — против; према
convēnio, 4. convēni, conventum — скупити се, састати се, доћи
copia, -ae, f. — изобиље, благостање; мноштво; мн. чете

Corinthus, -i, f. — Коринт, град на Пелопонезу
cornix, -īcis, f. — врана
cornu, -us, n. — рог; крило војске
corōno, 1. coronāvi, coronātum — красити венцем, овенчати
corpus, -ōris, n. — тело
corrīpio, 3. corrīpi, correptum — шчепати, зграбити
corrumpo, 3. corrūpi, corruptum — уништити, покварити, разбити, подмитити
corvus, -i, m. — гавран
cotidie, (прилог) — свакодневно, сваког дана
crās (прилог) — сутра
creo, 1. creāvi, creātum — створити, стварати; изабрати, именовати (два акуз.)
cresco, 3. crēvi, crētum — расти, развити се
crūdēlis, -e, — суров, окрутан, немилосрдан
crudeliter (прилог) — немилосрдно, сурово
cum (предлог са абл.) — са
cum (везник) — кад
cultūra, -ae, f. — обрађивање; образовање
cunābula, -ōrum, n. колевка
Cumaeus, 3 — кумејски, из Куме
cūpiditas, -ātis f. — жеља, похлепа, страст
cūpidus, 3 (са ген.) — жељан
cūpio, 3. cupīvi, cupitum — желети, жудети
cūpressus, -us или -i, f. — чемпрес
cūr (прилог) — зашто, чему
cūria, -ae, f. — курија (већница)
curro, 3. cūcurri, cursum — трчати
custōdio, 4. custōdīvi, custōditum — чувати
custos, -ōdis, m. f. — стражар, чувар

D

Danūvius, -iī, m. — Дунав
Dārēus, iī, m. — Дарије, персијски цар
dē (предлог са абл.) — о, од, са
dēa, -ae, f. — богиња
dēbēo, 2. debui, debitum — морати, требати; дуговати
gratiam debēre — дуговати захвалност

dēcurro, 3. **dēcurri**, **dēcursum** — тећи на-
ниже, простирати се, допирати
dēcus, -ōris, n. — украс, дика
dēfendo, 3. **dēfendi**, **dēfensum** — бранити.
одбијати
dēfensor, -ōris, m. — бранилац
dēficio, 3. **dēfeci**, **defectum** (а са абл.)
— оцепити се, одметнути се
dēformo, 1. **dēformāvi**, **dēformātum** —
осрамотити; нагрдити
dēindē (прилог) — затим, онда, потом
dēlecto, 1. **delectāvi**, **delectātum** (са акуз.
и абл. ствари) — забављати, разве-
селити, обрадовати
dēlēo, 2. **dēlēvi**, **dēlētum** — разорити, сатр-
ти, уништити
Dēmōsthēnēs, -is, m. — Демостен, највећи
грчки говорник
dēmum (прилог) — управо, баш
dens, **dentis**, m. — зуб
dēscendo, 3. **dēscendi**, **dēscensum** — сила-
зити, сићи, доћи
describo, 3. **descripsi**, **descriptum** — про-
писати, одредити; описати, цртати
dēa, -ae, f. богиња
dēus, -i, m. — бог
devinco, 3. **devīci**, **devictum** — победити,
сасвим поразити, покорити
dexter, -ēra, ērum — десни; погодан
dico, 3. **ḑixi**, **ḑictum** — рећи, говорити,
казати
dictum, -i, n. — реч; досетка, изрека
dictus, 3 (партицип) — уговорен
ḑies, -ēi, m. — дан
difficilis, -e, — тежак, тегобан, мучан
dignus, 3 (са абл.) — достојан, вредан
diligens, -entis — вредан, марљив
diligenter (прилог) — марљиво, брижљив-
о, пажљиво
dīligo, 3. **dilexi**, **dilectum** — поштовати,
волети, ценити
dirīpio, 3. **dirīpui**, **direptum** — отети, пљач-
кати, разграбити, растргнути
discēdo, 3. **discessi**, **discessum** — отићи;
растати се
discessus, -us, m. — растанак, одлазак
discipūla, -ae, f. — ученица
discipūlus, -i, m. — ученик
disco, 3. **ḑidici** — учити
discordia, -ae, f. — неслога, раздор
Discordia, -ae, f. — Дискордија, богиња
неслоге

dissimilis, -e (са абл.) — различит (по
нечему)
dīu (прилог) — дуго, дуго времена
dīves, -itis — богат
divites, **divitum**, m. — богаташи
divinus, 3 — божји, божански
divitiae, -ārum, f. — богатство
do, 1. (**dāre**), **dēdi**, **dātum** — дати, преда-
ти, давати
dōno dāre (са дат.) — дати на дар
in matrimōnium dāre — удати
dōcēo, 2. **docui**, **doctum** — поучавати, обу-
чавати
doctus, 3 — образован, учен
dolōsus, 3 — лукав, преваран
dolus, -i, m. — лукавство, коварство
dolus mālus, m. — превара
domesticus, 3. — домаћи, кућни
dōmus, -us, f. — кућа, дом
dōnum, -i, n. — дар, поклон
dormio, 4. **dormivi**, **dormitum** — спавати
dūco, 3. **dūxi**, **dūctum** — водити; смат-
рати
genus ducere — потицати
dūbīus, 3 — несигуран, опасан, непово-
љан
dulce (прилог) — слатко, пријатно
dulcis, -e — слadak, пријатан
dum (везник) — док, чим, докле
dūrus, 3 — суров, строг, тврд
dux, **dūcis**, m. f. — вођа, заповедник

Е

ē, **ex** (предлог са абл.) — из, од
ēdisco, 3. **edidici** — научити напамет
ēdūco, 1. **educāvi**, **educātum** — отхрани-
ти, одгајити, подићи, образовати
effigies, -ēi, f. — статуа
effōdio, 3. **effodi**, **effossum** — ископати,
извадити
ēgo (заменица) — ја
egrēgius, 3 — изврстан, изванредан, осо-
бит
eiicio, 3. **eiēci**, **eiectum** (са абл.) — изба-
цити, истерати из
eleganter (прилог) — укусно, углађено,
фино
elegantia, -ae, f. — укус, финоћа, пристој-
ност

elēgans, -antis — пробирљив; укусан, фин
 ēlēphantus, -i, m. — слон
 ēlīgo, 3. ēlēgi, electum — изабрати, одабрати
 emendo, 1. emendāvi, emendātum — поправити, од грешака очистити
 ēmo, 3. ēmi, emptum — купити, куповати
 ēnim (прилог и везник) — наиме
 Ēpēus, -i, m. — Енеј, градитељ дрвеног коња под Тројом
 equitātus, -us, m. — коњица
 ēquus, -i, m. — коњ
 erga (предлог са акуз.) — према
 ergo (прилог) — дакле, стога
 erro, 1. errāvi, errātum — лутати; залутати
 error, -ōris, m. — грешка, заблуда
 erūdīo, 4. erūdīvi, erūdītum — поучавати, образовати, васпитавати
 erumpo, 3. erūpi, eruptum — провалити из; банути напоље
 ēt (везник) — и
 ētiam (везник) — и такође, управо
 Eurīpides, -is, m. — Еурипид, грчки трагички песник
 ēvādo, 3. ēvāsi, ēvāsum (ex са абл.) — избавити се; побећи, умаћи
 excēdo, 3. excessi, excessum — изаћи, отићи, удаљити се
 excelsus, 3 — висок, уздигнут
 excito, 1. excitāvi, excitātum — дићи, пробудити
 excūdo, 3. excūdi, excūsum — исковати, направити, начинити
 exemplār, -āris, n. — пример
 exemplum, -i, n. — пример, узор
 exercēo, 2. exercūi, exercitum — вежбати
 exercitātio, -ōnis f. — вежбање, вежба
 exercitus, -ūs, m. — војска
 expērientia, -ae, f. — искуство, доказ
 exorno, 1. exornāvi, exornātum — украшавати, улепшавати
 exprimo, 3. expressi, expressum — јасно изговорити, приказати
 exspecto, 1. exspectāvi, exspectātum — очекивати, чекати, изгледати
 exstrūo, 3. exstrūxi, exstrūctum — насла-гати, саградити
 extrāho, 3. extrāxi, extractum (e, de са абл.) — извући, извадити, вући ишчупати

F

fabella, -ae, f. — басна
 fāber, -bri, m. — ковач, тесар
 fābūla, -ae, f. — прича; позоришни комад
 facile (прилог) — лако
 fācilis, -e — лак
 facinus, -ōris, n. — дело, чин
 faciō, 3. fēcī, factum — чинити, правити, обављати
 finem facere — завршити
 foedus facere — склопити мировни уговор
 grādus facere — корачати
 iter facere — путовати
 parvi facere — мало ценити
 sementum facere — сејати
 factum, -i, n. — дело, чин
 fāma, -ae, f. — глас, прича, слава
 fames, -is, f. — глад
 familiāris, -e — породични, домаћи
 fas, n. (непроменљиво) — право
 fātum, -i, n. — судбина
 Faunus, -i, m. — Фаун, бог шума
 Faustulus, -i, m. — Фаустул, пастир који је одгајио Ромула и Рема
 fēbris, -is, f. — грозница
 Februārius, -iī, m. — фебруар
 felicitas, -ātis, f. — срећа
 feliciter (прилог) — срећно
 fēlix, -icis — срећан, блажен
 fēmīna, -ae, f. — жена, женка
 fenestra, -ae, f. — отвор; прозор
 fēra, -ae, f. — звер
 ferrum, -i, n. — гвозђе
 fervens, -entis — врео; жесток, напрасит
 fessus, 3 — уморан, посустао, слаб
 festīno, 1. festināvi, festinātum — журити се
 fidēlis, -e — веран
 filia, -ae, f. — кћи
 filius, -iī, m. — син
 finis, -is, m. — међа; крај, крај
 finitimus, 3 — погранични, суседни
 firmo, 1. firmāvi, firmātum — јачати, утврдити
 flamma, -ae, f. — пламен, ватра
 flēo, 2. flēvi, flētum — плакати над нечим, лити сузе
 flōs, flōris, m. — цвет, дика
 flūmen, -inis, n. — река
 flūvius, -iī, m. — река

fluxus, 3 — текући; слаб, непостојан
foedus, -ēris, n. — савез, уговор
fons, fontis, m. — извор
forma, -ae, f. — лик, слика; лепота
formōsus, 3 — леп, леполик
fortasse (прилог) — можда, може бити
forte (прилог) — случајно, изненада
fortis, -e — јак, снажан, храбар
fortiter (прилог) — храбро, јуначки, постојано
fortitudo, -dinis, f. — храброст
fortuna, -ae, f. — срећа, судбина
forum, -i, n. — форум
fossa, -ae, f. — јарак
frango, 3. frēgi, fractum — ломити, сломити, здробити, разбити
frāter, -tris, m. — брат
fructus, -us, m. — плод, род, летина
frūgifer, -ēra, -ērum — плодан, родан
frumentum, -i, n. — жито
frustra (прилог) — залуд, узалудно
fūgio, 3. fūgi, fugītūrus — бежати; побегати; клонити се кога, чега
fulgur, -ūris, n. — муња

G

Gāius, -ī, m. — Гај, мушко име
Galli, -ōrum, m. — Гали (келтска племена која су насељавала горњу Италију и Француску, јужно Подунавље и Малу Азију)
gēminī, -ōrum, m. — близанци
gēnēr, -ēri, m. — зет
gens, gentis, f. — племе, народ
gēnus, -ēris, n. — род, порекло, врста
gēro, 3. gessi, gestum — носити; имати
bellum gerere — ратовати
gigno, 3. genūi, genitum — родити
glādius, -iī, m. — мач
glōria, -ae, f. — слава
grācilis, -e — танак, слаб, витак
gracūlus, -i, m. — чавка
grādus, -us, m. — корак
Graecia, -ae, f. — Грчка
Graecus, -ī, m. — Грк
Graecus, 3 — грчки
grātia, -ae, f. — захвалност
grātus, 3 — захвалан, драг
grāvis, -e — тежак; тегобан; строг

H

hābēo, 2. habūi, habitum — имати, поседовати; сматрати (са два акуз).
in numērō hābēre — убрајати међу
habito, 1. habitāvi, habitātum — пребивати, становати
Hadriaticum māre, n. — Јадранско море
Hannibal, -ālis, m. — Ханибал
hārēna, -ae, f. — песак
Hēlēna, -ae, f. — Хелена, жена Менелаја, краља Спарте
herba, -ae, f. — трава
Hercūles, -is, m. — Херкул (Херакле), највећи митски јунак у Грка
Herōdōtus, -i, m. — Херодот, грчки историчар V в. пре н. е.
hīc, haec, hoc (заменица) — овај
hirundo, -dinis, f. — ласта
Homērus, -i, m. — Хомер
hōmo, -īnis, m. — човек
hōnor, -ōris, m. — част, поштовање, пошта
hōra, -ae, f. — час, сат
hordēum, -i, n. — јечам
hortus, -i, m. — врт, башта
hostis, -is, m. — непријатељ (ратни)
humānus, 3 — људски, човечји
hūmilis, -e — низак, неугледан

I

iācio, 3. iēcī, iactum — бацити, бацати
iām (прилог) — већ, сад, управо
iām... cum — већ... кад, управо... кад
Iānuārius, -iī, m. — јануар (Јанов месец)
ībi (прилог) — онде, онамо
īdem, eādē, idē (заменица) — исти
idōnéus, 3. — подесан, згодан
īdus, -ūm, f. — иде, 13. или 15. дан месеца
ignāvia, -ae, f. — кукавичлук
ignis, -is, m. — ватра
ignosco, 3. ignōvi, ignōtum (са дат.) — праштати
ignōtus, 3 — непознат, туђ
ille, illa, illud (заменица) — онај
imber, -bris, m. — киша, пљусак
immortālis, -e — бесмртан
implēo, 2. implēvi, implētum — испунити, напунити

impōno, 3. **impōsui**, **impōsitum** (in са акуз., или дат.) — поставити; наметнути
in (предлог са акуз. и абл.) — у; на; против; према
incēdo, 3. **incessi**, **incessum** — корачати, ступати
incendo, 3. **incendi**, **incensum** — запалити
incertus, 3 — непоуздан, несигуран, сумњив
incito, 1. **incitāvi**, **incitātum** — подстицати
incōla, -ae, m. f. — становник, становница
inde (прилог) — оданде, затим
indignus, 3 (са абл.) — недостојан, безвредан
industriā, -ae, f. — марљивост, радиност
infligo, 3. **influxi**, **inflictum** — ударити чим, задати
infra (прилог) — доле, ниже
ingens, -entis — голем, силан
inimicus, -i, m. — непријатељ
inimicus, 3 — непријатељски
inīitum, -īi, n. — почетак
iniūria, -ae, f. — увреда
insānus, 3 — луд, махнит, будаласт
insidiae, -ārum, f. — заседа, бусија
insēro, 3. **insērii**, **insertum** — ставити у, уметнути; наместити, засадити
insignis, -e — знаменит, особит, изврстан; јак; силан
insula, -ae, f. — острво; кућа на спрат за издавање
instrūo, 3. **instruxi**, **instructum** — саградити; ређати; поучавати
inter (предлог са акуз.) — међу, сред
interdum (прилог) — каткад
interficio, 3. **interfēci**, **interfectum** — убити, усмртити
intūs (прилог) — унутра
inūtilis, -e (са дат.) — некористан, непотребан
invādo, 3. **invāsi**, **invāsum** — навалити, напасти на
invēnio, 4. **invēni**, **inventum** — пронаћи, открити, налазити, измислити
invīte (прилог) — нерадо
ipse, **ipsa**, **ipsum** (заменица) — сам
irātus, 3 — љут, гневан, разљућен
is, **ēa**, **id** (заменица) — онај; он
Issa, -ae, f. — Вис, острво у Јадранском мору
itā (прилог) — тако, овако

Itālia, -ae, f. — Италија
Itālici, -ōrum, m. — Италици, становници Италије
Itālicus, 3 — италски
itāque (везник) — стога, дакле, тако
īter, **ītineris**, n. — пут, путовање; марш
ītērum (прилог) — по други пут, опет, још једном
iubēo, 2. **iussi**, **iussum** — заповедати, захтевати
iūcunde — (прилог) — пријатно, радосно
iūcundus, 3 — пријатан, љубак, мио, радостан
Iūlus, -i, m. — Јул
iungo, 3. **iunxi**, **iunctum** (са дат.) — склопити; сјединити, надовезивати се на
sociētātem iungēre — склопити савез
Iūno, -ōnis, f. — Јунона, Јупитерова жена
Iuppitēr, **Iōvis**, m. — Јупитер, врховни бог Римљана
iurgium, -īi, n. — свађа, кавга
iūs, **iūris**, n. — право; законитост
iustitia, -ae, f. — праведност, правичност
iūvenis, -is, m. f. — младић; девојка (од 30—45 година)
iūvēnis — млад
iūventūs, -ūtis, f. — омладина, младеж
iūvo, 1. **iūvi**, **iūtum** — помагати, подупирати
iuxtā (предлог са акуз.) — поред, крај, код

K

Kālendae, -ārum, f. — календе, први дан месеца

L

lābor, -ōris, m. — напор, рад; марљивост
lāc, **lāctis**, n. — млеко
Lacedaemōnīi, -ōrum, m. — Лакедемонјани
lācus, -us, m. — језеро
laetus, 3 — весео, радостан, задовољан, повољан (знамење)
lāpis, -īdis, m. — камен
lapsus, -ūs, m. — омашка, грешка
Latīni, -ōrum, m. — Латини, становници покрајине Лација

Latinus, 3 — латински
Latīnus, -i, m. — Латин, митски краљ у Лауренту
lātro, -ōnis, m. — разбојник
latus, 3 — велик, голем, простран, широк
laudo, 1. laudāvi, laudātum — хвалити, славити
Laurentum, -i, n. — Лаурент, град у Лацију
laus, laudis, f. — хвала, похвала, слава
Lavinia, -ae, f. — Лавинија, Енејина жена
Lavinium, -ii, n. — Лавиниј, град у Лацију
lāvo, 1. lāvi, lautum (lavātum) — прати, мити
lēgīo, -iōnis, f. — легија
lēgo, 3. lēgi, lectum — читати, сакупљати, купити
lēnis, -e — благ, нежан; љубазан
lente (прилог) — лагано, полако; тихо
leo, leōnis, m. — лав
lex, lēgis, f. — закон
libenter (прилог) — радо, од срца
libēr, -bri, m. — књига; кора дрвета
libēri, -ōrum, m. — деца
libertas, -ātis, f. — слобода
lignēus, 3 — дрвен, од дрвета
linēa, -ae, f. — линија, потез
lingūa, -ae, f. — језик
lintēus, 3 — ланен
littēra, -ae, f. — слово; мн. књижевност, писмо, спис
litus, -ōris, n. — обала
Livius (Titus), -ii, m. — Тит Ливије, римски историчар
lōcus, -i, m. (мн. lōca и lōci) — место
longē (прилог) — далеко, надалеко
longinquus, 3 — дуг, далек, удаљен
longus, 3 — дуг
luctātor, -ōris, m. — рвач, борац
lūna, -ae, f. — месец
lūpa, -ae, f. — вучица
lūpus, -i, m. — вук
lux, lūcis, f. — светлост

M

Mācēdōnes, -um, m. — Македонци
māchīna, -ae, f. — строј, справа, машина
māgister, -tri, m. — учитељ
māgistra, -ae, f. — учитељица

māgistrātus, -ūs, m. — магистрат, члан римске управе у доба републике
magnōpēre (прилог) — врло, веома,
magnus, 3 — велики
malēdīco, 3. malēdīxi, maledictum (са дат.) — псовати, ружити
mālum, -i, n. — зло, невоља, несрећа
mālum, -i, n. — јабука (плод)
mālus, 3 — зао, лош
māne, n. (непром.) — јутро
mānēo, 2. mansi, mansum — остати, задржавати се, боравити
Manlius (Marcus), -ii, m. — Марко Манлије
mānus, -ūs, f. — рука; чета
Marcellus, -i, m. — Марцел (Марко Клаудије)
Marcus, -i, m. — Марко, римско име
māre, -is, n. — море
mārīnus, 3 — морски
Mars, Martis, m. — Марс, бог рата
māter, -tris, f. — мајка
matrimōnium, -ii, n. — удаја, брак
mātūrus, 3 (са дат.) — зрео, дорастао
memōria, -ae, f. (са ген. објекта) — сећање; спомен, успомена
Mēnēlāus, -i, m. — Менелаж, спартански краљ, муж лепе Хелене
mēmor, -ōris — онај који памти (са ген.)
mensis, -is, m. — месец (у години)
mercātor, -ōris, m. — трговац
merīdies, -ei, m. — подне
mīlēs, -ītis, m. — војник
militāris, -e — војни, војнички
Mīnerva, -ae, f. — Минерва, римска богиња мудрости
mirābilis, -e — достојан дивљења, диван, чудесан
mīser, -ēra, -ērum — јадан, несрећан
mitto, 3. mīsi, missum — послати, слати
modestīa, -ae, f. — умереност, скромност
mōdus, -i, m. — начин, мера
moemā, -iūm, n. — зидине, бедеми
Moesīa, -ae, f. — Мезија, (данас североисточна Србија и северна Бугарска)
molestus, 3 — тегобан, досадан, мучан
mōnēo, 2. monui, monitum — опомињати, упозорити; подсетити на кога (дē са абл.)
mons, montis, m. — планина, гора, брдо
mors, mortis, f. — смрт
mortālis, -e — смртан

mōs, mōris, m. — обичај, ђуд; мн. понашање, начин живота
mōtus, -us, m. — кретање, гибање
mōvēō, 2. mōvi, mōtum — кренути, подстицати; покретати
bellum movēre — започети рат
mox (прилог) — ускоро, првом приликом
mūlier, -ēris, f. — жена
multitūdo, -dīnis, f. — мноштво, велики број
multus, 3 — многи, многобројан, знатан
mūlus, -i, m. — мазга
mūnio, 4. munīvi, munītum — утврдити, припремити за одбрану
Mūsa, -ae, f. — Муза, једна од богиња песништва, музике, наука, уметности
mūto, 1. mūtāvi, mūtātum — променити, мењати
mūtus, 3 — нем

N

nam (везник) — наимае, јер, сад
narro, 1. narrāvi, narrātum — причати, казивати, рећи
nātio, -ōnis, f. — народ
nāto, 1. nātāvi, nātātum — пливати
nauta, -ae, m. — морнар
nāvigo, 1. nāvīgāvi, nāvīgātum — пловити, бродити
nāvis, -is, f. — лађа, брод
nē (енклитична упитна речца) — да ли, ли
Neāpōlis, -is, f. — Напуљ
nēc (везник увек пред сугласницима) — и не, те не, а не
nēc ... nēc — нити ... нити
nēcđum (прилог) — још не
necessārius, 3 — потребан
nēcō, 1. nēcāvi, nēcātum — убити, усмртити
nefas, n. (непроменљиво) — грех
neglēgo, 3. neglexi, neglectum — занемарити, не бринути се
nēpos, -ōtis, m. f. — унук, унука
Neptūnus, -i, m. — Нептун, римски бог мора
nēque (везник) — и не, те не
nēque ... nēque — нити ... нити
nīger, -gra, -grum — црн
Nīlus, -i, m. — Нил, река у Египту

nobilis, -e — познат; племенит, изврстан
nocēō, 2. -ui, -cītum (са дат.) — шкодити, наудити
noctū (прилог) — ноћу
nōmen, -inis, n. — име
nōmīno, 1. nomināvi, nominātum (са два акуз.) — именовати, назвати
nōn (прилог негације) — не
nondum (прилог) — још не
nōn tantum... sēd etiam — не само... него и
Nōnae, -arum f. — поне, пети или седми дан у месецу код Римљана
nonne (прилог) — зар не, није ли
nos (заменица) — ми
noster, -tra, -trum (заменица) — наш
nosco, 3. nōvi, nōtum — познавати, истраживати
nōtus, 3 — познат
nōvem (број) — девет
nōvus, 3 — нов
nōx, noctis, f. — ноћ
nūbes, -is, f. — облак
nūmērus, -i, m. — број
Nūmītor, -ōris, m. — Нумитор, легендарни краљ Албе Лонге
nummus, -i, m. — новац
numquam (прилог) — никада
nunc (прилог) — сада, у садашње време
nuntius, -iī, m. — порука, глас; гласник, весник
nupta, -ae, f. — млада, невеста
nuptiae, -arum f. — свадба
nutriō, 4. nutrīvi, nutrītum — хранити

O

ōb (предлог са акуз.) — ради, за
oblecto, 1. oblectāvi, oblectātum — развеселјавати, наслађивати; пријатно водити (**tempus**)
obnoxius, 3 — изложен, подложен казни
oboediō, 4. oboedīvi, oboedītum — (са дат.) слушати кога; покоравати се
obsidēō, 2. obsēdi, obsessum — опседати
obsidiō, -iōnis, f. — опседање, опкољавање
obsisto, 3. obstiti (са дат.) — супротставити се
obtinēō, 2. obtinūi, obtentum — задобити, заузимати
occulto, 1. occultāvi, occultātum — сакрити, сакривати, тајити

ocūlus, -i, m. — око
odiōsus, 3 — мрзак, неугодан
ōlēa, -ae, f. — маслина
ōlim (прилог) — некад, једном
Olympīa, -ōrum, n. — олимпијске игре одржаване сваке четврте године у Олимпији
Olympīas, -ādis, f. — Олимпијада, мајка Александра Великог
omnis, -e — сав
ōnus, -ēris, n. — бreme, терет
onustus, 3 — натоварен, засићен
oppidum, -i, n. — град
opprimō, 3. oppressi, oppressum — притиснути; упропастити
oppugno, 1. oppugnāvi, oppugnātum — нападати, насрнути
opulentus, 3 — богат; јак, угледан
opus, -ēris, n. — посао, рад, дело; градња
opus est (са дат. лица и абл. предмета) — потребно ми је нешто
ōra, -ae, f. — обала
ōrāculum, -i, n. — пророчиште, пророчанство
orātiō, -iōnis, f. — говор, беседа
orbis, -is, m. — круг
orbis terrae, m. — свет
origo, -gīnis, f. — извор, порекло, утемељење
orno, 1. ornāvi, ornātum — украшавати, искитити
ōs, ōris, n. — уста; ушће
ossēus, 3 — коштан, од кости
ostendo, 3. ostendi, ostentum — показивати, пружати
Ostīa, -ae, f. — Остија, град на ушћу реке Тибра
ōvis, -is, f. — овца

Р

paenitentīa, -ae, f. — кајање
Pālātium, -iī, n. — Палатин, један од седам римских брежуљака
pālus, -ūdis, f. — мочвара
pānis, -is, m. — хлеб
pār, pārīis (са дат.) — раван, једнак са ким
parco, 3. pēperci, parsum (са дат.) — штедети
parcus, 3 — штедљив

pārens, -entis, m. f. — родитељ
pārēo, 2. parūi (са дат.) — покоравати се, слушати
pārīes, -ētis, m. — зид, кућа
pario, 3. pepēri, partum — родити
pārīter (прилог) — једнако
pars, -partis, f. део; страна; странка
parsimōniā, -ae, f. штедња
pārūm (прилог) — мало
parvitas, -ātis, f. — маленост
parvus, 3 — мален
pastor, -ōris, m. — пастир
pater, -tris, m. — отац
pāter familiās, m. — домаћин, глава породице
pātriā, -ae, f. — отаџбина, домовина
pauper, -ēris — сиромашан
pāvo, -ōnis, m. — паун
pavōnīnus, 3 — паунов
pax, pācis, f. — мир
pectus, -ōris, n. — груди, прса
pecūniā, -ae, f. — имовина; новац
Pēleus, -ēi, m. — Пелеј, краљ у Тесалији
pellis, -is, f. — кожа
pello, 3. pēpūli, pulsum (ē или dē са абл.) — протерати, потиснути из
penna, -ae, f. — перо
per (предлог са акуз.) — преко, по
perdo, 3. perdidī, perditum — упропастити; изгубити
percūtio, 3. percussī, percussum — ударити; пробити
perfūgiūm, -iī, n. — уточиште, прибежиште
pēriculōsus, 3 — опасан
pēriculum, -i, n. — опасност
pērīte (прилог) — вешто, искусно
pērītus, 3 (са ген.) — вешт, искусан, вичан чему
perniciēs, -ēi, f. — пропаст
Persa, -ae, m. — Персијанац
persōna, -ae, f. — особа
pervēniō, 4. pervēni, perventum — доћи, стићи; допрети
ad magnos hōnōres pervēnīre — доспети до високог положаја
pēto, 3. pētfvi, pētfvum — ударати; нападати, ићи; тражити, тежити за чим
Phārus, -i, f. — Фар, острвце поред Александрије у Египту
Phaedrus, -i, m. — Федар, римски баснописац
Philippus, -i, m. — Филип II, македонски краљ

philōsōphus, -i, m. — филозоф
pictor, -ōris, m. — сликар
pictūra, -ae, f. — слика, сликарство
pictus, 3 — насликан, везен
piētas, -ātis, f. — побожност, љубав према ближњима
pīnacothēca, -ae, f. — галерија (слика)
pīrāta, -ae, m. — гусар
piscātor, -ōris, m. — рибар
piscis, -is, m. — риба
pīus, 3 — побожан
placidus, 3 — миран, тих
Plāto, -ōnis, m. — Платон, грчки философ
plebs, -is, f. — народ
pōēma, -ātis, n. — poema, песма
poena, -ae, f. — казна
pōēta, -ae, m. — песник
pōēticus, 3 — песнички
pōno, 3. pōsūi, pōsitum — поставити, метнути, ставити (пред госте)
pons, -ntis, m. — мост
Pompēius (Gnaeus Magnus), -i, m. — Гнеј Помпеј Велики, тријумвир
porta, -ae, f. — врата
porticus, ūs, f. — трем, портик
porto, 1. portāvi, portātum — носити
portus, -ūs, m. — лука
posco, 3. popōsci — тражити, захтевати
post (прилог) — после, по, затим; позади
post (предлог са акуз.) — после, по, за, иза
postēā (прилог) — затим, потом
postērus, 3 — будући, следећи
postrēmo (прилог) — напokon
pōtens, -entis — моћан
potentiā, -ae, f. — сила, моћ
prae (предлог са абл.) — према, пред; од (у изрицању негативног узрока)
praebeō, 2. praebui, praebitum — пружити; прибавити
aures praebeēre — слушати
praeceptum, -i, n. — пропис, наредба, правило
praeda, -ae, f. — плен
praesidium-, ū, n. — војничка посада; заштита, одбрана, помоћ
praeter (предлог са акуз.) — мимо; осим
praetor, -ōris, m. — претор
prātum, -i, n. — ливада
prēmo, 3. pressi, pressum — притиснути; држати, запосести
pretium, -i, n. — цена, вредност; награда

prētiōsus, 3 — скупocen, вредан
Prīāmus, -i, m. — Пријам, тројански краљ
primōres, -um, m. — прваци
prīmum (прилог) — прво, први пут
principium, -i, n. — почетак, постанак
privātus, 3 — лични, приватан
prīusquam (прилог) — пре него
prō (предлог са абл.) — уместо, за, према, ради
prōbitas, ātis, f. — поштење, доброта
prōbus, 3 — ваљан, частан
procērus, 3 — висок, танак
prōcul (прилог) — далеко
proelium, -i, n. — бој, битка
profundus, 3 — дубок
prōles, -is, f. (само једн.) — пород, потомство
prōpe (предлог са акуз.) — близу
prōpinquus, 3 — суседни
prōprius, 3 — властит, свој
propter (предлог са акуз.) — због, ради
prōpulso. 1. prōpulsāvi, prōpulsātum (ā са абл.) — одбијати од
prōtēgo, 3. protēxi, protēctum — штитити, заклонити, заштитити
prōvincia, -ae, f. — покрајина
prūdens, -entis — mudar, разборит, разуман
prudentia, -ae, f. — мудрост
pūblicus, 3 — државни, народни, општи
pūella, -ae, f. — девојка
pūer, -ēri, m. — дечак
pueritia, -ae, f. — дечачко доба, дечаштво
pugna, -ae, f. — бој, битка
pugno, 1. pugnāvi, pugnātum — борити се
pulcher, -chra, -chrum — леп
pulchre (прилог) — лепо
pulchritudo, -dinis, f. — лепота
Punicus, 3 — пунски, картагински
puppis, -is, f. — крма
pūto, 1. putāvi, putātum — мислити; сматрати (два акуз.)
Pythagoricus, 3 — Питагорин

Q

quaestor, -ōris, m. — квестор
quam (прилог) — како, колико, него (компаративно)

que (енклитички везник) — и
qui, quae, quod (заменица односна и
упитна) — који; који?
quīa (везник) — јер, што
quīdam, quaedam quoddam (заменица) —
неки
quis, quid (заменица) — ко? шта?
quod (везник) — зато што, стога што
quōque (прилог) — и, такође
quōt (непроменљив придев) — колико
quōtannis (прилог) — сваке године
quōtus, 3 — који по реду

R

rādo, 3. rāsī, rāsum — гребати, стругати
rāpio, 3. rapūi, raptum — уграбити, згра-
бити
rārō (прилог) — ретко
rārus, 3 — редак, раздалек
rēcessus, -us, m. — повлачење, враћање,
повратак
recte (прилог) — право, ваљано, добро
rectus, 3 — прав, раван
reddo, 3. reddīdi, reddītum — вратити; на-
чинити кога чим (два акуз.)
redītus, -us, m. — повратак
rēfertus, 3 (са абл.) — претрпан
rēgīna, -ae, f. — краљица
rēgius, 3 — краљевски, краљев
regno, 1. regnāvi, regnātum — владати
regnum, -i, n. — краљевство
rēgo, 3. rexī, rectum (са акуз.) — владати,
управљати
rēlinquo, 3. rēliqui, relīctum — оставити
rēliquiae, -arum, f. — остатак
rēliquus, 3 — остали, преостали
relūcēo, 2. reluxi — светлети
Rēmus, -i, m. — Рем, Ромулов брат
rēporto, 1. rēportāvi, rēportātum — задо-
бити, стећи; натраг носити
victōriam reportāre — победити, однети
победу
repudiō, 1. repudiāvi, repudiātum — одби-
јати, не примати
requiesco, 3. requiēvi, requiētum — почи-
вати, одмарати се
rēs, rei, f. — ствар, прилика, догађај, ју-
начко дело
rēs adversae, f. — несрећа

rēs dubiae, f. — неповољан положај
rēs gestae, f. — бој, поход, ратне опе-
рације, дела
rēs militāris, f. — војничка вештина
rēs novae, f. — преврат, побуна
rēs publica, f. — држава
rēs secundae, f. — срећа
resisto, 3. restīti (са дат.) — опирати се,
бранити се
rēstītūo, 3. rēsītūi, rēstītūtum — натраг
довести, вратити; обновити
rēte, -is, n. — мрежа
rex, rēgis, m. — краљ
Rhēa Silvīa, -ae, f. — Реа Силвија, мајка
Ромула и Рема
rhētōr, -ōris, m. — беседник, учитељ бе-
седништва
rīdēo, 2. rīsī, rīsum (са акуз.) — смејати
се, подсмевати се
rīvus, -i, m. — поток
rōbur, -ōris, n. — снага, храстовина
rōgo, 1. rōgāvi, rōgātum — молити, питати
Rōma, -ae, f. — Рим
Rōmānus, 3 — римски
Rōmānus, -i, m. — Римљанин
Rōmūlus, -i, m. — Ромул, легендарни ос-
нивач Рима
rōs, rōris, m. — роса
rostrum, -i, n. — кљун; крма
rūina, -ae, f. — рушење; пропаст
rumpo, 3. rūpi, ruptum — сломити, раски-
нути, уништити
rursus (прилог) — опет, поново
Rutūli, -ōrum, m. — Рутули, древни на-
род у Лацију

S

sācer, -cra, -crum (са дат.) — свет; посве-
ћен
sācerdos, -ōtis, m. f. — свештеник, све-
штеница
saepe (прилог) — често
saevus, 3 — жесток, љут, окрутан
salsus, 3 — слан
sālus, -ūtis, f. — спас, здравље
salūber, -bris, -bre — здрав, користан
sānus, 3 — здрав, читав
sāpiens, -entis — паметан, мудар, разу-
ман

sapienter (прилог) — мудро
sāpientia, -ae, f. — мудрост, разборитост, памет
sarcina, -ae, f. — товар
sāt (прилог) — довољно
sātis, (прилог) — доста, довољно
Sāvus, -i, m. — Сава
scēlus, -ēris, n. — злочин, недело
schōla, -ae, f. — школа
scientia, -ae, f. — знање, вештина
scio, 4. scīvi, scīi, scītum — знати
Scīpio, -iōnis, m. (**Aemilānus Africānus Numantīnus**) — Сципион освајач Картагине у III пунском рату
scrība, -ae, m. — писар
scribo, 3. scripsi, scriptum — писати
scriptor, -ōris, m. — писац
scriptor rērum, m. — историчар
scriptum, -i, n. — писана, реч, нешто написано
sēco, 1. secūi, sectum — сећи
secundus, 3 (број) — други
secūris, -is, f. — секира
sēd (везник) — али, него, већ
sēdēo, 2. sēdi, sessum — седети
sedūlus, 3 — марљив, вредан
sementis, -is, f. — жетва, сетва
semper (прилог) — увек, свагда
senectus, -ūtis, f. — старост
sēnex — стар
sēnex, sēnis, m. — старац
sententia, -ae, f. — мишљење, изрека
sentio, 4. sensi, sensum — осећати, мислити; примећивати, опажати
sermo, -ōnis, m. — разговор, говор
sērus, 3 — позни, касни
servo, 1. servāvi, servātum (абл.) — спасти, сачувати, избавити од
servus, -i, m. — роб, слуга
sex (број) — шест
sī (везник) — ако, да
Sibylla, -ae, f. — Сибила, свештеница и пророчица Аполонова
Sibyllinus, 3 — сибиљски, Сибилин
sic (прилог) — тако, овако
Sicilia, -ae, f. — Сицилија
sicut (везник) — као што, како, као
sīdus, -ēris, n. — сазвежђе, звезда
signum, -i, n. — белег, знак, бојни знак, кип
sīlēo, 2. silūi — ћутати, бити тих

silentium, -iī, n. — тишина, ћутање
silva, -ae, f. — шума
Silvius, -iī, m. — Силвије, мушко име
similis, -e (дат.) — сличан, налик на
simulacrum, -i, n. — прилика, слика и прилика
sine (предлог са абл.) — без
Singidunum, -i, n. — Сингидунум
sitis, -is, f. — жеђ
situs, 3 — постављен, положен, смештен
societas, -ātis, f. — друштво, заједништво, дружина, савез
socius, -iī, m. — друг, другар; савезник
sōl, sōlis, m. — сунце
solacium, -iī, n. — утеха
solvo, 3. solvi, solūtum (ā или ex са абл.) — одрешити, ослободити, избавити неког од нечега
Sophocles, -is, m. — Софокле, грчки трагички песник
sōror, -ōris, f. — сестра
sors, sortis, f. — коцка, усуд, судбина
Sparta, -ae, f. — Спарта
spectator, -ōris, m. — посматрач
specto, 1. spectāvi, spectātum — посматрати, гледати
spēcus, -ūs, m. — пећина
spes, -ēi, f. — нада, очекивање
splendēo, 2. — сијати се, блистати се
stātim (прилог) — одмах, сместа
statūo, 3. statūi, statūtum — намислити, одлучити; одредити; поставити, засновати
stirps, -is, f. m. — потомак, подмладак; племе, породица; корен, темељ
sto, 1. stēti, stātum — стајати; боравити
strēnuus, 3 — одважан; окретан, брз
stūdium, -iī, n. — ревност; жеља; научни рад
stulte (прилог) — глупо, лудо
stultus, 3 — луд, будаласт, глуп
suāvis, -e — мио, пријатан
sūb (предлог са акуз. и абл.) — под
sum, esse, fui — бити
sūperbus, 3 — охол, обестан, ташт
sūpēro, 1. sūpērāvi, sūpērātum — победити, надјачати
sūprā (прилог) — горе, одозго
sūus, 3 (заменица) — свој
Syracūsae, -ārum, f. — Сиракуза, град на Сицилији

T

tābella, -ae, f. — таблица
tābūla, -ae, f. — слика; табла
tābūla picta, -ae, f. — слика
tam (прилог) — тако, толико
tāndēm (прилог) — напokon, најзад
tantum (прилог) — толико, једино само
tantus, 3 — толики, оволики, онолики
Tarquīnii, -ōrum, m. — Тарквинији, чланови породице Тарквинија, пореклом из Етрурије
Tarquīnius (-īi) **Priscus**, -i, m. — Тарквиније Приск, пети римски краљ
Tarquīnius (-īi) **Sūperbus**, -i, m. — Тарквиније Охоли, седми и последњи римски краљ
templum, -i, n. — храм
tempto, 1. **temptāvi**, **temptātum** — покушати, кушати
tempus, -ōris, n. — време; доба
tendo, 3. **tētendi**, **tentum** — пружати, затезати
tēnēo, 2. **tēnūi**, **tentum** — држати, имати
tēner, -ēra, -ērum — нежан, млад
tergum, -i, n. — леђа
post tergum — за леђима, за собом
terra, -ae, f. — земља
terrēo, 2. **terrūi**, **terrītum** — плашити кога, страшити кога
thēātrum, -i, n. — позориште
Thēseus, -ēi, m. — Тезеј, атински краљ
Thētis, īdis, f. — Тетида
Tībēris, -is, m. — Тибер, река у Италији
tīmide (прилог) — бојажљиво, опрезно
tīmīdus, 3 — бојажљив
tīmor, -ōris, m. — страх, стрепња
tītūlus, -i, m. — натпис, наслов
tōlēro, 1. **tolerāvi**, **tolerātum** — подносити, трпети
tollo, 3. **sustūli**, **sublātum** — уграбити, отети
tōrmentum, -i, n. — ратна бацачка справа
transcendo, 3. **transcendi**, **transcensum** — прећи преко, прелазити
trēs, tria (број) — три
tribūnus, -i, m. — трибун
tribūo, 3. **tribūi**, **tribūtum** — поделити, исказати, дати, даровати, допустити
tridens, -entis, m. — трозубац
tristis, -e — тужан, жалостан

Troezēnii, -ōrum, m. — Трезењани
Trōia, -ae, f. — Троја, град на северо-западној обали Мале Азије
Trōiānus, 3 — тројански
Trōiāni, -ōrum, m. — Тројанци
tū (заменица) — ти
tum (прилог) — тада, онда
tūnc (прилог) — тада
turba, -ae, f. — метеж, врева
turbūlentus, 3 — мутан
Turnus, -i, m. — Турно, краљ Рутула
turris, -is, f. — торањ, кула
tussis, -is, f. — кашаљ
tūtus, 3 — заштићен, заклоњен, безбедан
tūus, 3 (заменица) — твој

U

ūber, -ēris — плодан, обилат, богат, пун
ūbi (прилог) — где, када
Ūlixes, -is, m. — Одисеј, краљ Итаке
umbra, -ae, f. — сенка
unda, -ae, f. — галас, вал
unde (прилог) — одакле
universus, 3 — цео, сав
ūnus, ūna, ūnum (број) — један
urbs, **urbis**, f. — град
ut (везник) — чим, кад, како, као
ut (прилог) — као, као што
ut... sic — како... тако
ūter, ūtra, ūtrum — који од двојице
utilis, -e — користан, прикладан, употребљив
utilitas, -ātis, f. — корист

V

valde (прилог) — врло, веома, јако, силно
vālidus, 3 — јак, моћан; здрав, чио; снажан, силан
vānitas, -ātis, f. — хвалисавост; таштина
vānus, 3 — шупаљ, празан, узалудан, јалов
vārīus, 3 — шарен; различит, разноврстан
vasto, 1. **vastāvi**, **vastātum** — опустошити; разорити
vectīgal, -ālis, n. — порез
vēlut (везник) — као, као што

vendo, 3. vendīdi, venditum — продати, продавати
vēnio, 4. vēni, ventum — доћи, долазити
auxilio venīre (уз дат. лица) притећи у помоћ
ventus, -i, m. — ветар
Vēnus, -ēris, f. — Венера, римска богиња љубави
venustus, 3 — дражестан, љубак, леп
vēr, vēris, n. — пролеће
verbum, -i, n. — реч; глагол
vērum, -i, n. — истина
versus, -us, m. — стих
Vestālis, -is (virgo) f. — весталка
vester, -tra, -trum (заменица) — ваш
vestis, -is, f. — одело, хаљина, одећа
vētus, -ēris — стар; древни, пређашњи
vīa, -ae, f. — пут
vīātor, -ōris, m. — путник
vīcīnus, 3 (са дат.) — суседни
vīctor, -ōris, m. — победник
victōria, -ae, f. — победа
vicus, -i, m. — село, месташце
vidēo, 2. vīdi, vīsum — видети, опазити
vigīlo, 1. vigilāvi, vigilātum — бдети, не спавати
vīlis, -e — безвредан, јефтин

vinco, 3. vīci, victum — победити, савладати
vīr, vīri, m. — јунак, човек, муж
virgo, -inis, f. — девојка, девица
virīdis, -e — зелен
virtus, -ūtis, f. — врлина, храброст, јунаштво
vīs, f. — сила, моћ, снага
vīta, -ae, f. — живот
vītium, -īi, n. — сметња, недостатак
vitta, -ae, f. — трака, повез
vitupēro, 1. vitupērāvi, vitupērātum — корити, кудити
vīvo, 3. vixi, victum — живети
vōco, 1. vōcāvi, vōcātum — звати, дозвати
ad arma vocāre — позвати на оружје
vōlo, 1. volāvi, volātum — летети
vox, vōcis, f. — глас, реч
Vulcānus, -i, m. — Вулкан, бог ватре
vulnus, -ēris, n. — рана
vulnēro, 1. vulnērāvi, vulnērātum — рањавати

Z

zōna, -ae, f. — појас

РЕЧНИК

СРПСКО-ЛАТИНСКИ

А

Азија — *Āsia*, -ae f.
 ако — *sī* (везник)
 Александар — *Ālexandēr*, -dri, m.
 Александрија — *Alexandriā*, -ae, f.
 Алпи — *Alpes*, -īum f.
 Архимед — *Archimēdes*, -is, m.
 Аурелије Марко — *Aurelius* (Marcus),
 -īi, m.

Б

бежати — *fūgiō*, 3. *fūgi*, *fugitūrus*; *evādo*.
 3. *evāsī*, *evāsum* (ex ca абл.)
 библиотека — *bibliothēca*, -ae, f.
 бог — *dēus*, -i, m.
 богатство — *divitiāe*, -ārum, f.
 богиња — *dēa*, -ae, f.
 борити се — *pugno*, 1. *pugnāvi*, *pugnā-*
tum
 брат — *frāter*, *frātris*, m.
 брз — *celer*, -ēris, -ēre
 бродити — *navigo*, 1. *navigāvi*, *navigā-*
tum
 бујати — *cresco*, 3. *crēvi*, *crētum*

В

ватра — *ignis*, -is, m.
 вежбање — *exercitatio*, -iōnis, f.
 велик — *magnus*, 3
 вечан — *perpētūus*, 3
 видети — *vidēo*, 2. *vīdi*, *vīsum*
 вичан — *perītus*, 3 (ca ген.)
 војник — *mīles*, -ītis, m.
 војевање — *res militāris*, f.
 војсковођа, вођа — *dux*, -cis, m.
 врата, вратнице — *ianua*, -ae, f.; *porta*
 -ae, f.

вредан — *sedūlus*, 3; *diligens*, -entis
 врлина — *virtus*, -ūtis, f.
 врт — *hortus*, -i, m.
 вук — *lūpus*, -i, m.

Г

гај — *nemus*, -ōris, n.
 говорник — *orātor*, -ōris, m.
 говорити — *dīco*, 3. *dixi*, *dictum*
 година — *annus*, -i, m.
 гора — *mons*, *montis*, m.
 господар — *dominus*, -i, m.
 град — *urbs*, -is, f.; *oppidum*, -i, n.
 грађити — *aedifico*, 1. *aedificavi*, *aedifi-*
cātum; *condo*, 3. *condīdi*, *conditum*
 грађанин — *cīvis*, -is, m. f.
 гранат — *ramōsus*, 3
 Грк — *Graecus*, -i, m.
 гроб — *sepulcrum*, -i, n.
 Грчка — *Graecia*, -ae, f.
 грчки — *Graecus*, 3
 гусар — *pirāta*, -ae, m.

Д

дар — *dōnum*, -i, n.
 дати — *do*, 1. *dēdi*, *dātum*
 два — *dūo*, *dūae*, 3
 девојка — *pūella*, -ae, f.; *virgo*, -ginis, f.
 дело — *opus*, -ēris, n.
 Демостен — *Demosthēnes*, -is, m.
 део — *pars*, *partis*, f.
 десни — *dexter*, -tēra, -tērum
 дечак — *puer*, -ēri, m.
 Дијана — *Dīāna*, -ae, f.
 до — *ad* (предлог са акуз.)
 добар — *bōnus*, 3
 добро — *bōnum*, -i, n.
 довозити — *veho*, 3. *vexi*, *vectum*

183

море — māre, -is, n.
морнар — nauta, -ae, m.
морски — marīnus, 3
моћан — pōtens, -entis
мудрац — sapiens, -entis, m.

Н

на — in (предлог са акуз. и абл.)
надметање — certāmen, -mīnis, n.
назвати кога чим — appello, 1. appellāvi
appellātum (са 2 акуз.)
наиме — nām (везник)
нападати — impetum facio, 3. fēci fac-
tum; oppugno, 1.
Напуљ — Neapōlis, -is, f.
народ — populus, -i, m.; gens, gentis, f.
невешт — imperītus, 3 (са ген.)
недостојан — indignus 3 (са абл.)
Нептун — Neptūnus, -i, m.
несрећа — rēs adversae, -erum, -arum f.
несрећан — miser, -era, -erum

Њ

њива — āger, -gri, m.

О

о — dē (предлог са абл.)
обала — litus, -ōris, n.
обичај — mos, mōris, m.
образовање — eruditio, -iōnis, f.
од — ā, ab (предлог са абл.)
одбити — repello, 3. repūli, repulsum
одлучан — strenuus, 3
он, она, оно — is, ea, id (заменица)
онде — ibi (прилог)
онседати — oppugno, 1. oppugnāvi, op-
pugnātum; obsidēo, 2. sēdi, sessum
освајати — expugno, 1. expugnāvi, expug-
nātum; capio, 3. cēpi, captum
оснивати — condo, 3. condīdi, conditum
оставити — relinquo, 3. relīqui, relictum
остали — cēteri, -ae, -a
острво — insula, -ae, f.
отварати — āperio, 4. āpērui, apertum

отац — pāter, -tris, m.
отаџбина — pātrīa, -ae, f.
отимати — tollo, 3. sustūli, sublātum

П

пас — cānis, -is, m. f.
песник — poēta, -ae, m.
плашити се — timēo, 3. timui (са акуз.)
плод — fructus, -us, m.
победити — vinco, 3. vīci, victum
поверење — fides, -ei, f.
поделити — tribuo, 3. tribui, tributum
подићи — movēo, 2. mōvi, mōtum
подстицати — incito, 1. incitāvi, incitātum
позлаћен — aureus, 3
познат — nōtus, 3
покоравати се — pārēo, 2. pārui (са дат.)
поље — campus, -i, m.
посвећен — sacer, -cra, -crum
пород — prōles, -is, f. (само једн.)
послати — mitto, 3. misi, missum
после — post (предлог са акуз.)
потребан — necessarius, 3
право — iūs, iūris, n.
пратилац — cōmes, -itis, m. f.
праведан — iustus, 3
пребивати — habitō, 1. habitāvi, habitā-
tum
престоница — cāpūt, -itis, n.
пријатељ — amicus, -i, m.
Пријам — Priāmus, -i, m.
пример — exemplar, -āris, n.
прича — fabula, -ae, f.
причати — narro, 1. narrāvi, narrātum
пролеће — vēr, vēris, n.
пронаћи — invenio, 4. invēni, inventum
пропаст — rūina, -ae, f.
против — contra (предлог са акуз.)
пунски — Punīcus, 3
путовање — iter, itinēris, n.

Р

разборит — prudens, -entis
различит — dissimilis, -e; varius, 3
размишљати — cogito, 1. cogitāvi, cogi-
tātum
разорити — dēlēo, 2. dēlēvi, dēlētum
рат — bellum, -i, n.

ратовање — *res militāris*, -ēi, -āris f.
ратовати — *bello*, 1. *bellāvi*, *bellātum*
 (cum са абл.); *bellum gēro*, 3. *gessi*, *gestum* (cum са абл. или *adversus* са акуз).
Реа Силвија — *Rhēa Silvīa*, -ae, f.
река — *flūmen*, -mīnis, n.;
amnis, -is, m.; *fluvīus*, -īi, m.
реч — *verbum*, -i, n.; *vox*, *vōcis*, f.
Рим — *Rōma*, -ae, f.
Римљанин — *Rōmānus*, -i, m.
римски — *Rōmānus*, 3
рог — *cornu*, -us, n.

С

сам, сама, само — *ipse*, *ipsa*, *ipsum* (заменица)
са — *cum* (предлог са абл.)
сав — *omnis*, -e
свет — *orbis terrae* -is, m.
сенат — *senātus*, -us, m.
сила — *vīs*, f.
син — *filīus*, -īi, m.
слава — *gloriā*, -ae, f.
славан — *clārus*, 3; *celēber*, *bris*, -bre
слати — *mitto*, 3. *mīsi*, *missum*
сличан — *similis*, -e
снага — *vīs*, f.; *rōbur*, -ōris, n.
снег — *nix*, *nīvis*, f.
срећа — *rēs secundae*, -ērum, -arum, f.
срећан — *fēlix*, -īcis
сриба — *īra*, -ae, f.
стар — *antīquus*, 3
статуа — *effigies*, -ēi, f.
стићи — *advenīo*, 4. *advēni*, *adventum*
стрпљив — *patiens*, -entis (са ген.)
судија — *arbiter*, -tri, m.
суседни — *vicīnus*, 3; *propinquus*, 3

Т

талас — *unda*, -ae, f.; *fluctus*, -us, m.
тело — *corpus*, -ōris, n.
Тибар — *Tibēris*, -is, m.
три — *trēs*, *trīa* (број)
Троја — *Trōia*, -ae, f.
Тројанац — *Trōiānus*, -i, m.

У

у — *in* (предлог са акуз. и абл.)
увећавати — *augēo*, 2. *auxi*, *auctum*
украшавати — *orno*, 1. *ornāvi*, *ornātum*
ученик — *discipulus*, -i, m.
ученица — *discipula*, -ae, f.
учитељ — *magister*, -tri, m.

Ф

Фаун — *Faunus*, -i, m.
форум — *fōrum*, -i, n.

Х

Ханибал — *Hannībal*, -ālis, m.
хвалити — *laudo*, 1. *laudāvi*, *laudātum*
Хелена — *Hēlēna*, -ae, f.
Хомер — *Homērus*, -i, m.
храбар — *animōsus*, 3; *fortis*, -e
храброст — *audaciā*, -ae, f.; *fortitūdo*, -dīnis, f.
храм — *templum*, -i, n.

Ц

Цезар — *Caesar* (*Gāius Iulīus*), -āris, m.
цео — *universus*, 3
Цицерон — *Cicēro*, -ōnis, m.

Ч

част — *hōnor*, -ōris, m.
чете — *copīae*, -ārum, f.
често — *saepe* (прилог)
чинити — *fāciō*, 3. *fēci*, *factum*; *āgo* 3. *ēgi*, *āctum*
читати — *lēgo*, 3. *lēgi*, *lectum*
човек — *hōmo*, -īnis, m.
чувати — *custodiō*, 4. *custodīvi*, *custodītum*
чувен — *celēber*, -bris, -bre
чудесан — *mīrus*, 3

Ш

школа — *schōla*, -ae, f.
штитити — *protēgo*, 3. *protexi*, *protectum*

САДРЖАЈ

186

IX ВЕЖБАЊЕ

(III деклинација: -i основе; глаголи са основом на -i)	
Рођење Ромула и Рема	52
РОЂЕЊЕ ДЕТЕТА У РИМУ	56

X ВЕЖБАЊЕ

(III деклинација: самогласничке основе именица средњег рода на -e, -al, -ar; футур I глагола esse)	57
--	----

XI ВЕЖБАЊЕ

(Придеви III деклинације)	60
De Athenārum nomīne	60
РИМСКА УПРАВА У ДОБА РЕПУБЛИКЕ	63

XII ВЕЖБАЊЕ

(IV или -u деклинација; футур I актива глагола I—IV конјугације)	66
--	----

XIII ВЕЖБАЊЕ

(V или -e деклинација; индикатив перфекта актива: тип перфекта на -vi; индикатив перфекта глагола esse)	69
Гуске спасавају Рим	69
РИМСКА ВОЈСКА	73

XIV ВЕЖБАЊЕ

(Компарација придева: тип перфекта на -si и на -i)	76
Gracūlus superbus et pāvo	76

XV ВЕЖБАЊЕ

(Суперлатив придева са завршетком -tīmus и līmus; тип перфекта са редупликацијом; изузеци у роду и облицима I и II деклинације)	81
---	----

XVI ВЕЖБАЊЕ

(Изузеци III деклинације; тип перфекта на -i и на -ui)	85
РИМСКИ ФОРУМ — СРЦЕ ГРАДА	88

XVII ВЕЖБАЊЕ

(Изузеци у роду и облицима IV и V деклинације; индикатив плусквамперфекта актива)	91
---	----

XVIII ВЕЖБАЊЕ

(Суплетивна компарација; футур II актива)	94
---	----

XIX ВЕЖБАЊЕ

(Описна компарација придева; императив презента, императив футура глагола I—IV конјугације и глагола esse)	98
--	----

КАКО СУ РИМЉАНИ СТАНОВАЛИ	101
-------------------------------------	-----

XX ВЕЖБАЊЕ

(Грађење и компарација прилога)	104
De Theseō	104

XXI ВЕЖБАЊЕ

(Основни бројеви)	108
-----------------------------	-----

XXII ВЕЖБАЊЕ

(Редни бројеви; индикатив презента пасива глагола I и II конјугације)	113
---	-----

XXIII ВЕЖБАЊЕ

(Личне заменице и лична повратна заменица; индикатив презента пасива глагола III и IV конјугације)	117
Lūpus et agnus	117

XXIV ВЕЖБАЊЕ

(Присвојне заменице; присвојна повратна заменица; индикатив имперфекта пасива глагола I – IV конјугације; пребацивање реченица из актива у пасив) 122

XXV ВЕЖБАЊЕ

(Показне заменице) 126

XXVI ВЕЖБАЊЕ

(Односна заменица; футур I пасива глагола I – IV конјугације) 130

XVII ВЕЖБАЊЕ

(Упитне заменице) 134

КЊИГА У РИМЉАНА 136

XXVIII ВЕЖБАЊЕ

(Употреба времена у латинском језику 139
Dūo mūli et latrōnes. 139

XXIX ВЕЖБАЊЕ

(Партицип перфекта пасива; индикатив перфекта пасива) 143
De Syracusāgum obsidiōne 143

XXX ВЕЖБАЊЕ

(Индикатив плусquamперфекта и футур II пасива) 147
De libris Sibyllinis 147

ИЗБОР ТЕКСТОВА ЗА ДОДАТНУ НАСТАВУ 150

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА 153

РЕЧНИК ЛАТИНСКО-СРПСКИ 166

РЕЧНИК СРПСКО-ЛАТИНСКИ 182

